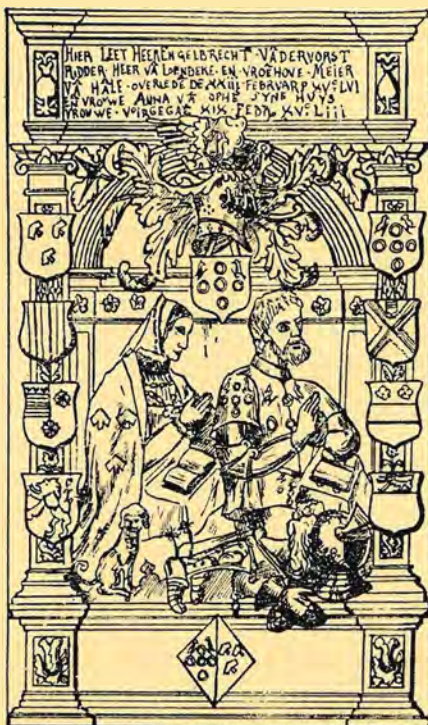

EIGENSCHOON EN DE BRABANDER

ORGAAN VAN DE GESCHIED- EN
OUDHEIDKUNDIGE KRINCEN
VAN WESTBRABANT
EN OOSTBRABANT

VERSCHIJNT MAANDELIJKS

PRAALGRAF VAN ENGELBRECHT VAN DER VORST
EN ZIJNE ECHTGENOOTE.

XIXe Jg. N^{rs} 1-2

(Nieuwe Reeks XI)

1936

MERCHTEM, Boekdrukkerij, Wed. M. Sacré-De Buyst en Zonen.

Na Vijf-en-twintig jaar

In Januari 1911 verscheen nr. 1 van den eersten jaargang van « *Eigen Schoon*, Westbrabantsch tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheidkunde, Folklore en Taalkunde ». Dat is nu vijf-en-twintig jaar geleden en het feit is de moeite waard om er even bij stil te blijven en een terugblik te werpen.

De meest tastbare vrucht van de vijf-en-twintigjarige bedrijvigheid is wel de reeks van 18 jaargangen die een heel rek van onze bibliotheken vult : 4 jaargangen van *Eigen Schoon*, gaande van Januari 1911 tot Augustus 1914; 4 jaargangen van *den Brabander* (uitgegeven door † Maurits Sacré), gaande van Oktober 1919 tot einde 1925; 10 jaargangen van *Eigen Schoon en de Brabander*, van Maart 1926 tot December 1935, deze laatste reeks als orgaan van den « Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Westbrabant » (gesticht in 't begin van 1926) en van den gelijknamigen kring voor Oostbrabant (gesticht in 1933).

Van de vele gewestelijke tijdschriften gewijd aan « heimatkunde », plaatselijke geschiedenis en folklore, is ons tijdschrift alzoö een van de oudste. De redactie die het Januari-nummer van 1911 bezorgde is nog steeds dezelfde die ook deze aflevering ter pers bracht. Velen onder de medewerkers van de eerste jaargangen leveren nu nog regelmatig kopij. Anderen werden ons, eilaas ! door den dood ontrukkt : goede, trouwe vrienden die wij hier, ontroerd en dankbaar, gedenken. Doch steeds werden de leeggevallen plaatsen bezet door jonge, geestdriftige krachten, zoodat we met trots mogen wijzen op een keur van medewerkers, die haar weergâ niet heeft hier te lande en die aan ons tijdschrift een degelijkheid en verscheidenheid verzekert, waardoor het de eerste plaats inneemt onder alle Vlaamsche gewestelijke tijdschriften.

Dit alles zou niet te verwezenlijken geweest zijn zonder den zedelijken steun van onze talrijke lezers : hun getrouwheid, hunne herhaalde, spontane betuigingen van tevredenheid, zijn voor ons steeds een kostbare aanmoediging geweest. Van de zoöwat 250 abonneuten op de vooroorlogsche jaargangen, zijn er thans nog 90 op onze ledenlijst ingeschreven (dit is een hoog getal wanneer men rekening houdt met de

onvermijdelijke sterfgevallen die zich in 25 jaren kunnen voordoen !) Thans schommelt ons ledenaantal tusschen 600 en 650 en handhaaft zich spijs de moeilijke tijdsomstandigheden. Aan al onze trouwe lezers, vooral aan deze van het eerste uur, gaat hier onze dankbaarheid !

Wij hopen, in den loop van dit jaar, eene bijzondere aflevering te wijden aan onze vijf-en-twintigjare werkzaamheid. Wij zullen daarin de geschiedenis vertellen van het ontstaan van ons tijdschrift en de lotgevallen die het beleefde. Wij zullen daarin ook spreken over het werk van elk onzer medewerkers. Wij zullen echter vooral een overzicht geven van alles wat in de 18 boekdeelen van ons tijdschrift verschenen is; wij zullen het doen in den vorm van alphabetische registers (plaats- en persoonsnamen) en systematische zakenregisters voor elk studievak. Dit zal niet alleen het naslaan van onze boekdeelen oneindig vergemakkelijken, het zal bovendien doen blijken wat ontzaglijke stof er in verwerkt ligt.

Wij zullen ook aan onzen gouddag, dit jaar, een bijzonderen luister geven, daarover bestaan reeds plannen... maar die deelen we in een volgende aflevering mede !

Wij mogen met vreugde vaststellen dat ons tijdschrift, thans even frisch en levenskrachtig is als 25 jaar geleden. Als 't God belieft, doen we er nog 25 jaar bij !

Genta, Cistercienser Abdis van Florival † 1247

BRONNENSTUDIE.

Het is een ontegensprekelijk feit, dat we veel fantastische verhalen aan de middeleeuwen toeschrijven, die bij nader onderzoek voortkomen uit het te weinig kritisch lezen der middeleeuwsche teksten en genres, en die dan later door de schrijvers van de 16^e en vooral door die van de 17^e eeuw zijn overgenomen zonder rekening te houden met den tijd waar ze uit stammen, bedicht zijn en ingekleed met bedoelingen die met geschiedkundige waarheid niets te maken hadden.

Deze bronnenstudie tracht dan uit te maken of de voormelde GENTA gelukzalig¹⁾ was en gravin van Aarschot²⁾.

Vooreerst geven we de bronnen op, bestudeeren ze, en naderhand zullen we, stap voor stap, de historiografen volgen, die hare geschiedenis vermelden, tot op onze dagen.

* * *

Drie bronnen lichten ons in over Genta : twee literarische en een monumenteale.

De eerste schrijver is THOMAS VAN CANTIMPRE³⁾, en gansch de Middeleeuwen en de moderne tijden door domineert zijn getuigenis. In zijn *Liber Apum* of *dat Biënboec*, dat later als *Bonum universale*⁴⁾ uitkwam, noemt Thomas, *Liber primus Caput X*, Genta als exempel.

Het *Liber Apum* is een geestelijk boek, door de geschiedenis der letterkunde betiteld als zijnde een moralisatie verhaal of tractaat en als zoodanig dient het gelezen. Thomas behandelt in dit kapittel hoe een overste steeds bij hare ondergeschikten moet blijven, gelijk een moeder bij hare bijen toeft. En als voorbeeld geeft hij Genta van Florival aan. Uit het geheele verhaal kan men besluiten dat Thomas Genta enkelen tijd vóór haar dood bezocht heeft te Florival. En dat dit feitelijk mogelijk was blijkt hier uit dat hij in 1246 reeds

¹⁾ Gelukzalig in den strikten zin bepaald door het decreet van Urbanus VIII in 1634.

²⁾ Met deze twee nieuwe titels verrijkt vinden we ze terug in de 17e en 18e eeuw.

³⁾ Zie over hem in *Bibliographie Nationale XXV*, bl. 28-34, Bruxelles 1930-32 een artikel onderteekend Henri de Vocht. Spijtig citeert de auteur de doctorsthesis niet van VAN DER VET, WOUTER ANTONIE : *Het Biënboeck van Thomas van Cantimpré en zijn exempelen*. ('s Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1902) die in zijn inleiding een biographie en bibliographie van een zeventigtal bladzijden geeft.

⁴⁾ Duaci, 1597, 1605, 1627.

supprior was van het Dominikanenklooster te Leuven¹⁾, en Genta den 24^{en} April 1247 zou gestorven zijn²⁾).

Welk is zijn gezag ? De Middeleeuwen die in alles Godshand zagen en tuk waren op bovennatuurlijke histories, hoe wonder ze ook waren, stelden zich de vraag niet of het waar was of niet wat men hun voorstelde, ze vergenoegden zich met de moraliteit die uit 't exempel kon getrokken worden. De humanisten en Renaissance-menschen als reactie tegen het overvroom-geloovig middeleeuwsch volk, laten stilaan zonder controle alle bovennatuurlijke inmenging van kant, en vallen in het andere uiterste, dat leiden zal tot het rationalisme in de geschiedschrijving van van de 18^e eeuw. De meeste kerkelijke of kloosterlijke schrijvers nu der 16^e en 17^e eeuw nemen zonder kritiek over wat de middeleeuwen geschreven hadden. Ze voelen het anachronistische van hun proceduur niet aan en voor velen wordt wat geschreven is geschiedenis. Zoo kan het niet verwonderen dat in de 19e eeuw, Wattenbach³⁾ de heiligenlevens en legenden « als bijna geheel onbruikbaar acht voor de geschiedenis ». Maar hij vergeet daarbij, dat die menschen nooit gedacht hebben aan geschiedenis schrijven in den modernen zin van het woord.

Over Thomas van Cantimpré valt hij dan ongenadig, neer⁴⁾, en noemt hem nog een duisterder geest dan Caesarius van Heisterbach⁵⁾).

Wattenbach overdrijft, en Potthast⁶⁾ staat dichter bij de waarheid, als hij Thomas' exemplen, die aan het leven ontnomen zijn, het karakter van een geschiedenisbron verleent. Die nuance situeert Thomas. Men mag hem wel gebruiken, maar elk detail dient gecontroleerd, en het genre mag nooit uit het oog verloren worden.

¹⁾ ULYSSE CHEVALIER. *Répertoire des sources historiques du Moyen-Age. Bio-bibliographie.* II bl. 4499. (Paris, 1907.)

²⁾ Haar grafsteen vermeldt dien datum. *Gallia christiana tomus V*, bl. 65 (Parisiis, 1731.)

³⁾ W. WATTENBACH. *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, II, bl. 425 en bl. 446 (Berlin 1885⁵⁾).

Blad. 425 «Es versteht sich von selbst, dass sich die Perdiger-mönche, sehr bald auch der Legende bemächtigt hatten; sie war ihr besonderes Eigenthum, aber ihrer ganzen Richtung gemäsz achteten sie nicht auf die geschichtlichen Inhalt der alten besseren Biographieën, Ihnen war es mehr um Wunder, Kasteiungen, Visionen u. dgl. zu thun, und deshalb sind denn auch von nun an die neu entstehenden Heiligengeschichten fast völlig unbrauchbar für die Geschichte.... »

⁴⁾ WATTENBACH o. c., bl. 425. Als type van de Predikanten, die aldus te werk gaan geeft hij Thomas van Cantimpré aan : « Und solcher Art sind die Heiligen, welche Thomas von Chantimpré verherrlichte. »

⁵⁾ WATTENBACH o. c., bl. 446. « Ein weit finsterer Geist » dan Caesarius van Heisterbach.

⁶⁾ A. POTTHAST. *Wegweiser durch die Geschichtswerke des Europäischen Mittelalters*, II, bl. 1063 (Berlin 1896²⁾) « Thomas Cantipratanus hat durch die dem Leben entnommenen Beispiele den Charakter einer Geschichtsquelle. »

Ten andere, Van der Vet¹⁾ zegt terecht dat hij niet inziet, waarom Wattenbach een onderscheid maakt tusschen Caesarius van Heisterbach en Thomas van Cantimpré, en deze studie schijnt eerder te bewijzen, dat Thomas van Cantimpré, voor zijn aan het leven ontnomen exempelen, wel meer krediet verdient cum grano salis, dan Caesarius.

Hier volgt nu de tekst; en daarnaast de mogelijk kritische interpretatie, die we daarna zullen trachten te verrechtvaardigen.

Vidi abbatissam cisterciensis ordinis in partibus Brabantiae, in monasterio quod Vallis nuncupatur. Haec mulier Genta nōmine, primo monialis nigri ordinis : haec nobilis genere, sed nobilior virtute; pulcra facie, sed mente decentior. De hac femina veritate testatissima referebant : Quia cum annis fere triginta in monasterio praefuisset, numquam pro cibo vel potu extra conventum quinque solidos expendisset. Lectus ei in dormitorio communis erat, refectorium in conventu. Si hora prandii fessa itinere aforis advenisset, conventum intrabat et socias moniales ad infirmariam mit-

Vidi. — Het middel-eeuwsche vidi schijnt hier uit den context waar te zijn.

Een cistercienser-abdis in het klooster Florival²⁾.

Haar naam is Genta³⁾.

Ze was eerst benedictines geweest⁴⁾.

Ze was een vrome

vrouw⁵⁾.

Ongeveer 30 jaar was ze abdis⁶⁾.

Ze was zelden buiten haar klooster en uiterst spaarzaam⁷⁾.

Ze sliep in een gemeenzame slaapzaal, was hard

¹⁾ VAN DER VET o. c., bl. 19.

²⁾ In het archief te Brussel berust een karter van Juli 1225 waarbij de Cistercienser abdis van Maegdendael aan de abdij van Florival bosschen en allodiale goederen schenkt gelegen te Eerken (Archennes). Het karter draagt den zegel van den cistercienser abt van Valdieu. Dus moet te dien tijd Florival al cistercienser geweest zijn. De *Gallia Christiana*, t. V. bl. 63-68. Paris 1731, geeft in de lijst van de abdisen van Florival een Genta op, die de abdij zou bestuurd hebben van 1218 tot 1247.

³⁾ Zie verder haar grafsteen.

⁴⁾ Waar is Genta benedictines geweest in Florival of ergens anders? Voor Florival pleit de traditie, volgens PLOEGAERTS, *Les moniales cisterciennes. Partie troisième. Histoire de l'Abbaye de Florival*, bl. 12. Bruxelles, 1925. De traditie noemt het klooster Netenburg. Pré de la Chapelle of Vieille Abbaye, en het volk spreekt van « de Swerte Nonnen van Netenburg ».

GRAMAYE in zijn *Lovanium Brabantiae Metropolis*, 1606, bl. 121, vertelt dat Martina van Bossut, abdis van 1598-1613, hem meedeelde, dat er een schilderij in het klooster te Florival hing, vóór den brand van 1578, waar een 20-tal zwarte zusters op afgebeeld stonden, dus waarschijnlijk benedictinessen. Dit zouden dan de eerste stichters van Florival zijn.

⁵⁾ Zie het randschrift van haar grafsteen.

⁶⁾ *Gallia Christiana*, o. c. 1218-1247.

⁷⁾ Genta wordt hier voorgesteld als spaarzaam. Inderdaad het klooster was arm, wat bewezen wordt uit de latere te vermelden autobiografie van Beatrijs van Nazareth (cap. V. en VI). Beatrijs vertelt daar onder meer, hoe ze bij bezoek, verplicht was het habijt van een andere zuster te leenen, om deftig in de spreekkamer te kunnen verschijnen. Florival is ten allen tijde een arm klooster geweest, en heeft

tebat. Si moniales suas ad solatium educebat, in medio omnium considerabat; et aliquid de Deo, vel de scripturis, vel etiam de moribus proponebat. Affectus vero monialium talis erat circa eam, ut vix possent ejus visione et colloquio satiari. Haec ante mortem per longum tempus elanguit, ut brevi compendio in hoc corpore totaliter purgarentur.

Cum autem ego ipse languidam visitarem; eam super statu suo secretius requisivi. Quae humiliter respondens dixit: noveris charissime intima cordis mei in pace locata per gratiam Dei, et animam meam in omni tranquillitate spiritus venientem dominum praestolari. Nec frustrabor, ut spero, de ejus misericordissima pietate, desiderata ejus facie solutis carius vinculis satiari, qua me interdum viventem dignatus est consolari. Haec dicens, de lectulo prout potuit exsurrexit, et videntibus monialibus quae ei seduli ministrabant, locum prout anti fenestram cui incumbibat, digito demonstravit et ait, hic coram nobis omnibus quae astamus tribus noctibus lucidissimi splendoris globus apparuit, et per maximum noctis spacium immobilis perduravit. Cui ego nescio quid respondens, praesagium futuri minime dubitavi. Nec mora, cum vale dicto omnibus recessissem audivi non multo post, beatam mulierem ab hoc seculo ad Dominum transmigrasse, globumque lucidissimum ignis, ejus transitum processisse quo foret claritate siderea illico migratura.

voor zich zelf en mild voor hare medezusters.

Zij onderhield zich steeds over godsvruchtige onderwerpen met haar zusters.

Lang voor haar dood was Genta ziek.

Op haar ziekbed bezoekt haar Thomas van Cantimpré.

Ze hoopt op God's barmhartigheid in het hierna maals.

Op eens richtte ze zich op en wees naar een glanzenden bol dien ze sedert drie nachten in de lucht zag verschijnen.

Thomas wist er niets op te zeggen.

Beatam mulierem — de vrouw zaliger.

Korten tijd daarna vernam Thomas haar dood, en hij dacht dat die vurige bol een voorteeken van haar verscheiden geweest was.

geen beduidende rol gespeeld in den cistercienser wereld. Dit alles kan als onrechtstreeksch argument later nog uitgespeeld worden tegen diegenen die Bartholomeus Lanio omdooopen in Bartholomeus van Aa. En het is bijzonder opvallend dat nergens uitblijkt, dat Florival geholpen is, op stoffelijk gebied, door de groote heeren van Aa, de graven van Aarschot, de heeren van Grez, Nethen, Bossut en Ottignies, wat nochtans dan voor de hand had moeten liggen.

Dus dit verhaal komt op het volgende neer : Genta is vroeger benedictines geweest, en nu sedert ongeveer 30 jaar abdis van de abdij te Florival. Ze is deugdzaam, ieverig, zuinig, barmhartig, zeer bekommerd om het lichamelijke en geestelijke welzijn van haar zusters. Thomas bezocht ze tijdens haar laatste ziekte, en korten tijd daarna stierf ze, in de meest christelijke gevoelens.

Wat die vurige bol betreft, moet men dat als een bovennatuurlijk gebeurtenis aannemen ? Ik denk het niet. Genta kan wel gemeend hebben in koorts of in hallucinatie, wat niet vreemd is bij zieke, oude en stervende mensen, een bol te zien. Thomas van Cantimpré voegt er aan toe : *cui ego nescio quid respondens*. Maar als echte middeleeuwen besluit hij : *praesagium futuri minime dubitavi*. En als hij dan eenigen tijd later het nieuws van haar dood ontvangt dan wordt die bol het voor teken van haar verscheiden; en dit was heelemaal naar den smaak van de middeleeuwsche hagiographielezers en -hoorders; dat bracht het genre mee.

Tot staving van deze proeve van gezagskritiek, verwijs ik naar . c. liber I caput XX. Exempel 3, waar Thomas schrijft over zijn ordebroeder en tijdgenoot Thomas van Aquino. Hoofdzak voor hem is de trouw van Aquino aan zijn zuiverheidsideaal te doen uitkomen en te doen bewonderen. Het geschiedkundig kader is van verre geborsteld, met details die deels overdreven of niet waar zijn, of welke hij verwacht met latere gebeurtenissen uit het leven ¹⁾.

Nochtans is de geschiedenis van Genta meer waar in hare details dan die van Thomas, omdat men er meer het geziene, het beleefde er bij aanvoelt.

De tweede literarische bron is de zoogezegde auto-biographie van BEATRIJS VAN NAZARETH, dochter van Bartholomeus Lanio of Vleeschhouwer, burger van Tienen, en van Geertruide.

Het werk is eenigszins verkort uitgegeven door Henriquez²⁾. Welnu, Beatrys heeft enkele jaren in Florival verbleven, vóór ze naar Maagdendaal ging, om zich later definitief te Nazareth te vestigen. Wat Beatrijs te vermelden weet over hare overste is kort. Ze werd door de « abbatissa » van Florival naar Rameia gestuurd om het schoonschrift te leeren. De kronologie van haar leven is ook verward en helpt ons bijster weinig ³⁾.

¹⁾ Zie Mandonnet. *Revue Thomiste*, 1925, bl. 520 en volg. « La source, la plus ancienne, celle de Thomas de Cantimpré est la plus troublée... » « Il y a dans ces vues de Cantimpré un gros anachronisme... » « D'après Thomas de Cantimpré, qui ordonne d'ailleurs très mal ses informations relatives à l'entrée de Saint-Thomas dans l'ordre. » « Il est aussi sans vraisemblance que le Pape ait ordonné au novice de quitter l'habit religieux. »

²⁾ HENRIQUEZ, *Quinque prudentes virgines*. (Antwerpen 1630) van bl. 1 tot 167.

³⁾ L. REYSENS en J. VAN MIERLO, *Beatrijs van Nazareth. Seven Manieren van Minne. IIe Bijlage* (Leuven 1926).

De derde bron die over Genta spreekt is een monumenteetele, het is haar GRAFSTEEN met volledig grafchrift; voor 't eerst wordt die vermeld door Raissius¹⁾. Wichmans²⁾ schijnt hem ook gezien te hebben, en zegt¹⁾ : *et ejus Epitaphio in Valle-Florida, licet pro more ejus saeculi simplici etiamnum conspicuo*. De Gallia Christianna geeft den volledigen tekst, die luidt : *Anno Domini 1247 in vigilia B. Marci apostoli, obiit Genta quondam abbatissa Floridae vallis, orate pro me*.

Als randschrift las men :

*Arca pie fidei, — mater mirae speciei,
Nutrix virtutum; solvit natale tributum,
Grex desolatus tristatur; mole reatus
Nulla mulctetur sed celicolis societur.*

Ploegaerts³⁾ geeft een variante in het 4^e vers nl. *nulla pena mulctetur*. Het schijnt een lapsus te zijn, daarbij als men de verzen scandeert, zijn het leonijsche hexameters, waar het woord *pena* enkel de maat komt breken.

De tekst brengt als historische gegevens het volgende : Het jaar 1247, als haar sterfjaar, en als datum : *in vigilia B. Marci apostoli*, wat 24 April beteekent. Verwonderlijk is, dat sint Marcus als apostel wordt aangegeven. Grotefend geeft in alle calendaria van kloosterorden en bisdommen steeds Marcus als evangelist op⁴⁾.

Welke waarde aan dezen datum en dezen grafsteen hechten, vooral omdat de moderne tijden met een ander sterfdatum komen aangedragen ?

Van de abdij van Florival is nagenoeg niets overgebleven, de Fransche Revolutie heeft het klooster met den grond gelijk-gemaakt, en wat niet te vernielen viel, of er te zwaar toe was, werd in de Dijle geworpen. In de jaren 1883-1884 werd, op aanvraag van M. Oldenhove, die het kasteel bewoont naast het vroegere klooster opgericht, onder de leiding van archivaris van Hollebeke, door geniesoldaten enkele grafsteenen van abdisen uit de Dijle gèhaald. Vier berusten er nog in het museum van het Jubelpark te Brussel nl. : de grafsteenen van Johanna Colibrant, 29e abdis van Florival, gestorven in 1676; van Isabèlla Rogiers, gestorven 30 Juni 1548; van Maria van Wittem, gestorven op Kerstdag 1537, en van Sybilla van Sint-Paul-bij-Walhain, gestorven in de eerste maand van Maart 1359. Een foto genomen tijdens de opgravingen in de Dijle, geeft nog twee stukken van twee grafsteenen. De eene met dubbel randschrift kon ik vereenzelvigen en nog wel, aan

¹⁾ RAISSIUS, *ad natales sanctorum Belgii Joannis Molani auctarium in quo martyres quam alii sancti, Beati aut venerabiles ac pietatis fama celebres homines recensentur*, bl. 46. (Duaci 1626).

²⁾ WICHMANS, *Brabantia Maria tripartita. Liber III. C. XVIII.* be. 644-646 (Antverpia 1682.)

³⁾ *Gallia Christiana*, o. c. bl. 65.

⁴⁾ O. c., bl. 19.

⁵⁾ GROTEFEND, *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, 2 dln (Hannover 1892).

de hand van de Gallia Christianna ¹⁾, bewijzen dat hij gediend heeft voor twee abdisen.

Het bovenste randschrift is het oudste : en geeft, ... *vots; apta fuit donis...* Welnu die tekst vindt men terug in het graf-schrift van Rixa van Braine, abdis van *Vallis-Vernale* (Lentedaal). De Mauristen weten er niet goed weg mee, en denken dat ze een vroegere benedictijnsche abdis moest geweest zijn, die Genta voorafging. Tarlier en Wauters ²⁾ trachten die Rixa de Braine rond 1367 in te schakelen, en verzekeren dat de lijst der abdisen onvolledig is. Epigrafisch beschouwd kan het schrift veel ouder zijn, en Heer Deschamp, bekend epigraaf en conservator van het Trocadero te Parijs, durft in Zuid-Frankrijk die karakters terugbrengen tot 1170; met het noodig correctief voor onze streken, die steeds later de uitdrukkingvormen nemen, zouden we dan tot het begin der 13^e eeuw uitkomen? Was Rixa een benedictijnsche abdis? Het kan zijn. Maar *Vallis Vernale* komt als benedictijnsch klooster nergens voor. Het woordje *vallis* klinkt eerder cisterciaansch. Is het een variant op *Florida vallis*? Wie zal het zeggen?

Het tweede randschrift, een regel lager en 3 verzen breed, geeft :

*hanc immaturam, mors
mma, virtutum, tulit, hac
utpote pre, cunctis, relligio.*

Weer aan de hand van de Gallia christiana was dit graf-schrift thuis te brengen : Het huldigt de deugden van Johanna Robays gestorven in 1575 en begraven in de kapittelzaal.

Het andere stuk grafsteen was niet te vereenzelvigen maar zou men archaeologisch kunnen stellen vóór den grafsteen van Maria van Wittem en Isabella Rogiers.

Wanneer men al die grafsteenen kronologisch naast mekaar zet, kan men er bijna de evolutie der kunst door die tijden heen uit aantoonen. En met zekerheid kunnen we alvast besluiten, dat ze steeds weinigen tijd na den dood zijn gebeteld. Is het nu vermetel te infereeren uit het feit dat de abdisen die rondom 1200 en 1359 stierven een grafsteen hadden heelemaal in den gelijktijdigen kunststijl, dat Genta die in 1247 stierf, ook weinige jaren na haar dood haar grafsteen kreeg... en dat de datum die er op aangegeven is, dichter bij de waarheid staat, dan de datum door Raissius in 1626 opgegeven? Zoolang de grafsteen nog in de Dijle rust, en het verslag van den Heer van Hollebeke, die op 24 December 1884 te Elsene stierf, niet gevonden wordt, zullen we steeds de zekerheid missen wat den steen aangaat. Wat er ook van zij, de datum van den grafsteen schijnt meer te vertrouwen, dan de latere data die eerst in 17e en 18e eeuw voorkomen.

¹⁾ *Gallia Christiana*, o. c., bl. 65 en bl. 67.

²⁾ *La Belgique ancienne et moderne. Géographie et Histoire des Communes belges*. I, bl. 196 en volg. (Bruxelles 1873).

Als besluit van dit eerste gedeelte, moeten we bekennen dat we enkel historisch hebben vastgesteld dat er een cistercienser-zuster Genta, die vroeger benedictines geweest was in Florival of buiten Florival — dat weten we niet — ongeveer 30 jaar cistercienser abdis geweest is en, na een stichtend vroom leven, op 24 april 1247 gestorven is te Florival.

Van een cultus publicus, van een gelukzaligheid in den zin van de H. Kerk, van een gravin van Aarschot is geen spraak.

Wat hebben de eeuwen er nu van gemaakt?

Haar naam eerst krijgt het te verduren. Thomas van Cantimpré en haar grafsteen zeggen *Genta*, Robertus Rusca¹⁾ maakt er *Getta* van. Gramaye²⁾ *Gentina*. Manrique³⁾ noemt ze *Genta seu Gentiana*. In het handschrift van Bornem, van de hand van Prevost de le Val⁴⁾ rond 1660 geschreven, wordt het *Gentla*. De *Gallia Christiana*⁵⁾ geeft *Genta* of *Gentina*. En Ploegaerts⁶⁾, geeft *Gentla* en *Gentilia*.

Nu het jaartal van haar dood. Rusca geeft 1230.

In 1636 omstreeks, wordt door P. Phil, van der Noodt. O. Cist. der abdij Bandeloo te Gent als sterfjaar aangegeven ongeveer 1147⁷⁾. Bucilini⁸⁾ geeft 1274 aan, zeker een schrijffout of drukfout. Een werk van een onbekend schrijver in 1682⁹⁾ geeft weer 1147. Evenzoo het Cistercienser Jahr.¹⁰⁾

Wat de dagteekening aangaat, wordt de verwarring hopeloos.

Ofwel is de datum —, 24 April, in vigilia beati Marci apostoli, — door de Mauristen van den grafsteen met geheel het randschrift voor 1731 afgeschreven juist, en dan valt alle kritiek. Het is opvallend hoe juist de Mauristen monumenteete

1) ROBERTUS RUSCA : *Breve compendio di alcuni nomini illustri per dignita, sanctitale e doctrina del ordine Cisterc.*, bl. 36. (Milano 1598.)

2) GRAMAYE. *Lovanium Brabantiae Metropolis*, bl. 121 (1606).

3) MANRIQUE. *Cisterciensium seu verius ecclesiasticorum annuum a condito cistercio*. Tomus IV, bl. 151 (Lugduni 1659).

4) PLOEGAERTS, o. c. geeft van bladz. 12 tot 18 onvolledig den passus die in het hs. betrekking heeft op Genta en de eerste jaren van Florival.

5) *Gallia Christiana*, o. c. V. bl. 64-68.

6) PLOEGAERTS, o. c. bl. 18.

7) VAN DER NOODT. *Calendier ofte Register van de naemen heylighen saeligen ende andere godvruchtighe personen... in de orden van Cisteaux, ghetrocken uit het menologie van den Eerw. P. Chrysostomus Henriquez*. (Te Ghendt omstreeks 1636.)

8) BUCILINI. *Menologium Benedictinum sanctorum, beatorum atque illustrium ejusdem ordinis virorum elogiis illustratum... opera et studia P. Gabrielis Bucilini, monachi weingartensis*. bl. 218 (Velkirchii 1655).

9) *Annus cisterciensis in quo pia et brevi apostrophe proponuntur veneranda et imitanda gesta praecipua et eximiae virtutes sanctorum ac beatorum ejusdem sacri ordinis quos stilli et praeli, labore in lucem publicam prodixit rel. cisterciensis in monasterio Cist. de Maris-Stella Vulgo Wettingen*. bl. 215. 1682.

10) Cistercienser Jahr. Costantz 1700.

bronnen afschreven; ze vergaten er wel sommige, maar wat ze aan positieve gegevens ontmoeten, geven ze goed weer. In margine noteeren ze *alii 23 april*, ofwel is de datum, 24 april niet juist, en moeten we Raissius volgen die in 1626 Genta op 22 Maart stelt. Hij schijnt ook in Florival geweest te zijn; geeft het geheele randschrift van Genta's grafsteen, maar laat weg : *in vigilia B, Marci apostoli*.

Deed hij het met opzet ? of beantwoordde die datum niet aan de mondelijke traditie ? Maar toen de Mauristen ca. 100 jaar later kwamen, schijnt die traditie er toch niet meer bestaan te hebben, aangezien ze in margine 23 April zetten en niet eens gewagen van 22 Maart.

Wat de andere schrijvers der 17^e eeuw betreft, de meesten hebben Raissius zonder controol afgeschreven. Enkel Wichmans noteert : « *die martii 23, prout patet ex ejus Epitaphio in valle Florida* » en hij schijnt den grafsteen gezien te hebben, gelijk we boven vermeldden. Dus hij geeft 23 Maart, een dag later, en tot overmaat van onoplettendheid voegt hij er aan toe *quod in sacro auctario et Hiero-gazophylacio Belgico recitat Arn. Raissius. qui ad 23 apr. sacram ejus memoriam posuit*.

Volgens de Gallia Christiana zou Genta gestorven zijn op 78-jarigen leeftijd; wat nergens anders te vinden is.

Wat nu de gelukzaligheid van Genta betreft, dient er vooreerst opgemerkt dat er in de middeleeuwen, ja zelfs in de eerste tijden van het christendom ¹⁾, en tot zelfs op onze dagen met het woord zalig en heilig is omgesprongen, in een zin die weinig of niets te maken heeft met de expliciete vereischten die Urbanus VIII in 1634 stelt voor de *beatificatie* en de *sanctitas*. De middeleeuwen vooral hebben die woorden veel gebruikt, omdat ze in het teeken stonden van geloof in het bovennatuurlijke, zoowel voor de collectiviteit als voor het individu. Neemt de kruistochten, de opkomst der Cisterciensers en Cisterciensrinnen, de stichting der Premonstratenser, Franciskanen en Dominicanen, en het ontstaan der Begijnhoven om die maar te noemen. En het is dan niet te verwonderen dat elke orde wat uitpakte met hare vrome en zalige leden, die in geur van heiligheid gestorven waren; en zoo ontstonden er catalogi van vrome, zalige, heilige leden die behoord hadden tot de benedictijner, cistercienser, premonstratenser, franciscaner en dominikaner orde. Dat er soms wel wat overdreven vlijt aan den dag gelegd werd, om den glans van de eene of andere orde wat op te schroeven, is menschelijk en best denkbaar, en zien we nog hedentendage. Canivez ²⁾ geeft een verbod aan van het algemeen kapittel van Citeaux aan de Cisterciensers van Villers, zich nog in te laten met het aanvragen van heilig ver-

¹⁾ H. DELEHAYE. *Sanctus*. Bruxelles 1927, en verder van den zelfden : *Les légendes hagiographiques*. Bruxelles 1927³.

²⁾ CANIVEZ. *Ordre de Citeaux en Belgique*, bl. 16-17. Forges les Chimaye 1926².

klaringen. Het mag ons dan verwonderen dat in de statuten van het generaal gapittel van Citeaux ¹⁾ door Thrile en Canivez uitgegeven geen enkel bericht in dien zin te vinden is. En het schijnt ook niet dat de Cisterciensers zich veel in dit opzicht zijn te buiten gegaan; of meer dan een ander orde.

Genta is nooit vereerd geweest met een *cultus liturgicus*. Ze komt volstrekt niet voor in de liturgische boeken van Citeaux, ook niet in die van Luik. Er is geen enkel bewijs, dat ze recht heeft op een *cultus publicus ab immemorabili* want geen enkel schrijver over Genta als *beata*, is *plus centum annis Urbani VIII decreto antiquior*.

Ze komt niet voor op den *Catalogus* ²⁾ van den abt-generaal Joh. de Cirey, uitgegeven in het werk *Privilegia ord. Cist.* en ingevoerd op het einde van het missel der Cisterciensers, editio 1526.

Dit is nog geen positief bewijs tegen Genta, daar ook de namen van de drie Z. Ida's, van Aleydis en Lutgardis, die zeker een cultus hadden, er niet in voorkomen.

Robertus Rusca ³⁾, gelijk we boven er aangaven, spreekt in 1598 van Genta ; hij kort het verhaal van Thomas van Cantimpré in, en geeft Caesarius van Heisterbach, die er nergens van spreekt, als bron aan : *dice Caesario nelli miracoli illustri*. Jean d'Assignies ⁴⁾ schrijft woordelijk Thomas van Cantimpré af.

Gramaye ⁵⁾ is te Florival op bezoek geweest en geeft Genta op. Wat hij weet, verneemt hij uit den mond van Martina de Bossut ⁶⁾, abdis tusschen 1595 en 1613, ofwel haalt hij 't uit documenten, en citeert zijn bronnen in margine.

Gramaye vertelt dan dat Gentina de eerste abdis was ; volgens hem schijnt het klooster eerst een benedictinissenklooster geweest te zijn. Bij Thomas van Cantimpré heette het dat Genta eerst benedictines was, 't geen op 't zelfde neerkomen kan, maar lang niet hetzelfde is.

Als bewijs geeft Gramaye op, dat de eerste abdis naar Rome is gegaan en van Paus Honorius de toelating kreeg om den cistencienser regel te volgen. Hij voegt er aan toe, dat ze schoone relikwieën meebracht, welke in een kruis gezet zijn, dat nog vereerd werd. Hij vertelt verder dat de Paus ze aanschreef eerst als priorissa en later als abdis. En in margine :

¹⁾ THRILE-CANIVEZ. *Statuta capituli generalis. Ordinis Cisterciensis*. T. II. Leuven 1934.

²⁾ JOH. DE CIREY. *Catalogus sanctorum et beatorum O. Cist. in Privilegia. Ord. Cist. Dyon, 1491*.

³⁾ ROBERTUS RUSCA, *o. c.*

⁴⁾ JEAN D'ASSIGNIES. *Les vies et faits remarquables de plusieurs saints et vertueux moines, moniales et frères convers du sacré ordre de Citeaux propres pour embraser les cœurs refroidis de tous les bons catholiques, distinguez en trois livres. Mons 1603*.

⁵⁾ GRAMAYE. *O. c.*; *ibidem*.

⁶⁾ *Gallia christiana*, *o. c.*, *ibidem*.

ex diplomate dato anno 8. Honorius III ¹⁾) was paus van 1216 tot 1227,

Die Romereis is mogelijk, maar niet zeker. En het konit voor alsof de relikwieën wel feitelijk een brief hebben in 't leven geroepen die gedateerd is van 1218, en Genta als priorissa betitelt, maar daarom nog geen bewijs is, dat Genta in Rome was. En het kan ook wel dat de brief er is om den oorsprong der relikwieën te consolideeren, was een niet allenstaand feit zou zijn. Typisch blijft het, in dit geval dat Gramaye aan het document weinig, of beter minder belang schijnt te hechten en als eerste diploma van waarde in margine citeert een brief van Honorius III, gegeven in het jaar 8 van zijn Pontifikaat.

Dit schijnt dus een feit te zijn, dat op zekere gegevens steunt. Genta was abdis in 1224, ofschoon Potthast ²⁾) niet gewaagt van een brief of document aan de abdij van Florival. Wat Gramaye vermeldt van het priorin — en later abdis — zijn van Genta, kan misschien zoo verklaard worden, dat ze als priorin met een deel zusters uit een benedictinessen klooster is getrokken, om den cistercienser-regel te aanvaarden, of dat ze hem als priorin na het afsterven van een abdis te Florival heeft ingevoerd, of het klooster van Florival om dien tijd gebouwd is of omgebouwd is met medehulp van een godvruchtigen weduwnaar uit Tienen, Bartholomeus de Vleeschhouwer, dat kan wel aannemelijk zijn; maar vanwaar Genta kwam, of ze benedictines was te Florival, dat is wat anders.

Tot daar Gramaye ³⁾). Dus van cultus, van gelukzaligheid geen spraak.

Miraeus ⁴⁾) neemt woordelijk Gramaye over, maar citeert de bronnen niet meer welke Gramaye aangaf, wel de data die in margine voorkomen, maar wonder doet het weer aan dat Miraeus, die door Gramaye toch wist dat er diplomata waren in Florival, en geen enkel van opgeeft in zijn *Opera diplomatica en historica* ⁵⁾). Ofwel heeft Miraens er minder waarde aan gehecht dan aan de diplomata die hij uitgaf, ofwel heeft hij ze vergeten, en dan werpt het een schaduw op de wetenschappelijke volledigheid van zijn werk.

¹⁾ KIRCHENLEXICON, t. VI., bl. 260 Freiburg in Breisgau, 1889².

²⁾ POSTTHAST. *Regesta Pontificum Romanorum I.* Berolini 1874.

³⁾ GRAMAYE is betrouwbaar als hij steunt op documenten. De gezegden, die hij verder geeft, dienen nagegaan; zoo geeft hij in een ander alinea een latere abdis op, vermeldt ze als Helwide Serenem, en dan weer Serenen, als ze naar waarheid Elvide Sgreven heette. Wat verder zegt Gr. dat Beatrijs van Nazareth abdis was, wat formeel tegengesproken wordt dor P. van Mierlo, S. J. Reypens en van Mierlo, Beatrijs van Nazareth, bl. 39* Leuven 1926.

⁴⁾ MIRAEUS AUBERTIUS. *Chronicon cisterciensis ordinis*, fol. 212-213. Coloniae aggripinae 1614.

⁵⁾ *Id. Opera diplomatica et historica*, 4 dln. Lovanii 1632².

Raissius ¹⁾ brengt een nieuwigheid : hij geeft Genta een feestdag nl. haar sancti sterfdag, 22 Maart. Hoe komt Raissius daar toe ? Heel eenvoudig; wijl hij de verhalen van zijn *sancti, beati venerabiles ac pietate, fama celebres homines* kronologisch volgens het jaar indeelt. En dit zal de aanleiding worden tot het feit dat latere schrijvers, in plaats van « Genta zaliger », « de zalige Genta » zullen lezen.

Hoe komt Raissius nu aan 22 Maart ? De vraag blijft open; want als officieel stuk citeert hij het randschrift van haar grafsteen, gelijk we boven meedeelden, en als bronnen geeft hij Thomas van Cantimpré aan, *et loci inspectione*. Henriquez ²⁾ vermeldt Genta : « *In valle Florida depositio beatae Gentae abbatissae multorum miraculorum et egregiarum virtutum splendore celeberrimae.* » Dus nu zijn er al de mirakelen bij, als feestdag geeft hij 22 Maart op, citeert als bron, in kleinen druk, Thomas van Cantimpré, en als werken schrijvers ³⁾ der 16e en 17e eeuw, onder wie Raissius, tot staving van de mirakelen haalt hij er weer Thomas van Cantimpré bij, en schrijft den grafsteentekst van Raissius af.

Na hem komt, in 1647, Bartholomeus Fisen ⁴⁾ e Societale Jesu getuigen. In heel vrijen stijl al moraliseerend, commentarieert hij Thomas van Cantimpré, citeert d'Assignies en manuscripta monasterii. Dit laatste schijnt er meer bijgevoegd te zijn, om het schoon te maken, want geen enkel nieuw gegeven wordt er bijgebracht.

Manrique ⁵⁾, die door Janauschek geprezen wordt, als zijnde de betrouwbaarste van al de cistercienserschrijvers, geeft over de Geschiedenis van Florival, wat Gramaye en

¹⁾ RAISSIUS (*ad natales sanctorum Belgii Joannis Molani auctarium in quo tam Martyres quam alii sancti beati aut venerabiles ac pietate fama celebres homines recensentur*). Fol. 46. Duaci 1626.

²⁾ HENRIQUEZ, *Menologium Cisterciense, Antverpiae 1630*. Id. in *Lilia Cistercii* Duaci 1633, hetgeen een Kalendarium sanctorum et beatarum ord. cist. bevat. Henriquez is nochtans bewust dat al die hij als heiligen en zaligen opgeeft die titels in strikten zin niet verdienen : Zoo zegt hij in de Inleiding van zijn Menologium, o. c.. bl. L, cap. XXIII. « *Non omnes qui hic vocantur Beati sanctorum munero esse adscriptos, et quo sensu hoc intelligendum. — Una restat difficultas dilucidanda, quae aliquem remorari posset, quod scilicet hic multorum sanctitate illustrium fiat mentio, qui tamen ab ecclesia non sunt declarati, nec in sanctorum munero adscripti et tamen esse Beatos ut plurimum voco. Hoc autem a me non temere factum sed multos et gravissimos sum incitatus auctores, a quibus idem observatum est in suis martyrologiis et sanctorum natalibus.* Dit alles is geschreven voor de uitvaardiging van het decreet van Urbanus VIII.

³⁾ Wat de Cistercienser hagiografen betreft der 16^e en 17^e eeuw vindt men in de Inleiding van het zoo degelijk werk van Janauschek Leop. Originum cisterciensium. Tomus I. Vindobonae-Hoelder 1877 een gezagskritiek, die toont met welke voorzichtigheid al die gegevens moeten getoetst worden en als besluit, bij de bespreking van den quasi-officieelen Henriquez geldt « *tot errores commissise.* »

⁴⁾ FISEN of FISINUS. S. J. *Flores ecclesiae Leodiensis*. Insulis 1647.

⁵⁾ MANRIQUE : *Cisterciensium seu verius ecclesiasticorum annalium a condito cistercio*, tomus IV, bl. 151. Lugduni 1659.

Miraeus gaven, citeert uit Beatrijs van Nazareth volgens Henriquez' uitgave, hetgeen er in vermeld is wat de cistercienser stichting van Florival betreft, en noemt dan Genta en verhaalt in 't kort wat Thomas Van Cantimpré er over geeft.

De Acta sanctorum ¹⁾ geven op datum van 22 Maart bij de *praetermissi* Genta op.

En zoo schijnt me de zaak van haar zaligheid in den zin van de kerk negatief opgelost.

Het is verwonderlijk, dat tot hier geen enkel schrijver Genta als gravin van Aarschot voorgesteld heeft. In de catalogi, die de Cisterciensers van hun vrome ordeleden gaven, en waar hun adellijke titels bij vermeld staan, vinden we hoegenaamt geen Genta, noch bij Chalemot ²⁾, noch bij Chalemot-Henrici ³⁾.

Van waar komt dan op eenmaal, midden in de 17^e eeuw, de titel van Genta, Gravin van Aarschot? Het is een bekend feit dat het humanisme en de Renaissance van af de 15^e eeuw in Italië en enkele jaren later hier in onze streken genealogische navorschingen hebben in het leven geroepen. Men deed aan stamboomen, vroeg stamboomen op te maken. En zoo krijgen we een keus van historiografen die zich daarmee verdienstelijk willen maken. En 't gold hier niet steeds personen, die wilden bogen op voornaam voorgelacht, maar de kloosters, de bisdommen, de meest verscheiden stichtingen wilden een heiligen, een nobelen stichter of stichtster hebben. Dat de waarheid bij zulke gelegenheid wel eens een duwtje of een kreuk kreeg, ligt voor de hand; daarbij in dit opzicht moeten onze hedendaagse vervalschers, wat schilderijen, meubelen, oorkonden, brieven, enz. aangaat, het niet afleggen bij hun voorgangers; enkel zijn ze misschien meer op geld uit, en was het vroeger meer om de eer te doen, en om meer luister aan de een of andere familie of inrichting bij te zetten.

We staan hier dus voor een cyclus van vervalschingen, die we den Cyclus Butkens zullen noemen.

Christophorus Butkens was Cistercienser pater der abdij van Sint-Salvator te Antwerpen, en stierf in 1650 in Den Haag. Hij was historiograaf, en schreef o. a. de genealogie van de

¹⁾ *Acta S. S. Mensis Martii*, III, bl. 366, 1668. De *Acta S. S. Mensis octobris*, XIII, bl. 91 en volg. 1883, geven toe te streng geweest te zijn voor de Cisterciensers, en bijzonder voor het Compendium Sanctorum van Cirey; maar door komt Genta niet in voor. De Bollandisten halen dan een brief aan van Jacobus van Vitry van circa 1217, waarin hij den lof maakt der Cistercienser vroomheid. Een heele reeks van vrome en heilige kloosterlingen van die orde worden opgenoemd, maar Genta wordt weer vergeten, ofschoon het klooster van Florival er bij vermeld staat.

²⁾ CHALEMOT, Cl. *Series sanctorum et beatorum ac illustrium virorum sacri ordinis cisterciensis*, bl. 114. Nova editio Parisiis 1670.

³⁾ CHALEMOT-HENRICI. *Kurze Lebensfaszung der Heiligen, Seeligen auch berühmten Männer des heiligen Cistercienser Ordens* Cölln 1686.

familie van Lynden d'Aspremont ¹⁾ Dit werk werd reeds zeer aangevallen, en Butkens moest te zijner verontschuldiging aanvoeren, dat hij te weinig kritisch de bewijsstukken der familie van Lynden had opgenomen. Als bewijs dat er over de authenticiteit van zekere stukken in dit boek nog getwist wordt, verwijs ik naar een paar artikels van de Borman ²⁾ in « de(n) Navorscher » en ook naar de artikels van Adh. van Lynden, *ibidem*.

Daarna gaf Butkens zijn « Trophées du Brabant » ³⁾ uit. Naast vele, zeer waardevolle gegevens, blijken er verscheidene mededeelingen in voor te komen, die, ofwel niet meer controleerbaar zijn, ofwel, die een rechtmatig vermoeden van wantrouwen in 't leven roepen.

Dezelfde Butkens nu zou een oud handschrift ontdekt hebben, waarvan hij alleen een afschrift bewaard heeft, — het origineele heeft nooit iemand gezien, — en dat hij toeschreef aan Nicolas Hoogland of Alta terra, abt van Middelburg tusschen 1249 en 1300. Welnu dit gansche schriftstuk is valsch ⁴⁾.

Het kenmerk ervan is namelijk dat Bartholomeus Vleschhouwer of Lánio, de vader van Beatrijs van Nazareth, er in voorkomt als Bartholomeus van Aa of de Aa (het adellijk geslacht der kasteleinen van Brussel). Welnu na 1656 staat Bartholomeus met zijn nieuwen ridderlijken titel vermeld en wordt de benaming *civis Thenensis* verdrongen door die van A. A. ⁵⁾.

Butkens nu had een broeder Alexander, wiens dochter Carola Butkens, toen ter tijde abdis was van de Cistercienser abdij Nazareth bij Lier.

Welnu door het valsch stuk aan Nicolas Hoogland toegeschreven, wordt Bartholomeus die door de vita Beatrix ⁶⁾

¹⁾ BUTKENS. *Annales généalogiques de la maisons de Lynden*, Anvers, 1626.

²⁾ CAMILLE DE BORMAN : « *Thiery de Lynden était-il bâtard ?* » Réponse à M^r le baron Adh. van Lynden. De Navorscher. Utrecht 1901, bl. 141-164 en 184-203.

³⁾ BUTKENS. *Trophées sacrés et profanes du Duché de Brabant*.

De tweede uitgaaf van dit werk werd bezorgd door Chrétien van Lom-Marchand, libraire à la Haye, in twee deelen.

⁴⁾ VAN MIERLO. *Analecta Praemonstratensia*. 1926. Band II, bl. 60-81 en 113-138.

Idem : *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique*, VI, bl. 971. Paris Letouzey.

Idem. *O. c.* IV, bl. 535, het artikel over Arnikius REYPENS EN VAN MIERLO. *Beatrijs van Nazareth*, bl. 15* en volg., Leuven 1926.

⁵⁾ VAN MIERLO. *Analecta Praemonstratensia* 1926, bl. 114.

⁶⁾ HENRIQUEZ : *Quinque prudentes virgines*. Caput 1, Antwerpen 1630 over hare ouders is Beatrijs zeer klaar : « Pater ejus Bartholomeus vocatur, hujus saeculi labili honestate mediocriter, quidem inter suos enituit... », « et mater vero virginis Gertrudis dicta, miro pietatis affectu, studio devotionis et castitatis, amore praepolluit et domui suae bene praeposita, subdita, Deo placita continuis bonorum operum incrementis opinionis suae memoriam etiam inter matronas sui temporis efficaciter ampliavit. »

bekend staat als stichter van 3 Cistercienser abdijen, Bloemendaal of Florival, Maagdendaal en Nazareth, een ridder die deelgenomen heeft aan de kruistochten. Daar heeft hij kennis aangeknoopt met den Heiligen Arnikius, een heiligen monnik van Averbode. Onnoodig daarbij te voegen dat is alles uit de lucht gegrepen is.

Carola Butkens, abdis van Nazareth, liet aanstonds een grafsteen oprichten¹⁾ ter eere van den heiligen en ridderlijken stichter Bartholomeus van Aa, ridder van Brussel, enz.

Terecht merkte P. van Mierlo²⁾ op : « Wanneer men dat alles in zijn samenhang overschouwt dan ziet men ook dadelijk in het bedrog en het laatste doel ervan, dat niet de verheerlijking van Averbode, maar van Nazareth de hoofdzaak is geweest; en om Bartholomeus de Aa uit een nieuwe bron, als stoute ridder te laten optreden, zoodat voortaan aan dien adellijke afkomst, roemrijk geslacht en dappere heldendaden niet meer zou getwijfeld, en Nazareth inderdaad een stichter zou hebben die de adellijke Butkens zou waardig zijn. »

Maar dat die lezing niet zoo makkelijk ingang vindt, wil de volgende nota klaar maken³⁾. In 1659 zien we in Sanderus⁴⁾, dus gedrukt, in een kapittel over Averbode het valsche stuk gebruikt en wordt er Nikolaas Hooghlandius abbas bij gehaald en Beatus Arnikius. Het bedoeld artikel zou door Chr. Butkens geschreven zijn.

In een handschrift dat van 1660 dagteekent, en berust in de abdij van Bornem, komen we nu een stap verder. Het onuitgegeven handschrift is van de hand van Prevost de le Val⁵⁾. Het stamt uit de abdij van Sint Bernardus te Antwer-

¹⁾ In de abdij van Maagdendaal werd in 1787 een soortgelijk grafmonument opgericht. cfr. PLOEGAERTS, o. c. bl. 18. nota 14.

²⁾ VAN MIERLO. *Analecta Praemonstratensia*. 1926, fol. 138.

³⁾ In 1678 schrijft LEROY in zijn *Notitia marchionatus Antverpiae*, bl. 152, Amsterdam 1678, « hoc coenotaphium memoria nostra inibi positum est, quapropter nobis suspectum videtur ».

MARTENE et DURAND. *Voyage littéraire*, II, bl. 197. Paris 1717 : « Il fut enterré à Nazareth où son epitaphe nous apprend qu'il se consacra à Dieu, et au service des religieuses en la qualité de frère convers, et dans le siècle il était châtelain de Bruxelles. Cependant sa vie que nous avons vue dans un manuscrit de Rouge Cloître ne lui donne que la qualité de civis Tenensis. »

Idem de *Gallia christiana*, t. V, bl. 65, 1731. « Ut ut est, causam hanc sub iudice reliquimus. »

BETS. *Geschiedenis van Oplinter*, bl. 140.

CARLIER en WOUTERS, o. c. bl. 196 en volg.

CANIVEZ. o. c. bl. 195.

⁴⁾ SANDERUS. *Chorographia sacra Brabantiae*, Bruxelles 1659.

⁵⁾ *De Bibliographie nationale*, t. XVIII, bl. 223, Bruxelles 1905 schrijft over hem : généalogiste du XVIIe siècle, Prevost de le Val est l'auteur de plusieurs ouvrages généalogiques, composés avec le manque de critique qui caractérise les travaux de ce genre écrits de son temps. Il a contribué notablement à créer ou à répandre la légende qui donne des armoiries et une descendance à Pierre l'Ermite, le prédicateur de la première croisade; on possède de lui quelques volumes imprimés, composés surtout dans un but généalogique. Il fut un infatigable compilateur.

pen, en geeft het leven van 12 Cistercienser abdisen¹⁾ en is opgedragen aan Madame Françoise van den Steenen 29e abdis van Oost-Eecloo. De tekst wordt ons door Ploegaerts gegeven²⁾, en daar krijgen we Genta als gravin van Aarschot.

Als bronnen van zijn werk over de eerste abdis van Florival geeft hij aan : Thomas van Cantimpré, Henricus Granatensis, Robertus Rusca en Barnabas de Monte Albo³⁾.

Hoe komt Prevost de le Val er nu toe, aan Genta de rol te doen spelen van Genta van Aarschot ?

Bartholomeus, komt na den dood zijner vrouw zich te Florival vestigen met zijn kinderen. Wat trok hem daartoe ? De band is gauw gevonden. Genta was zijn schoonzuster — maar vermits Bartholomeus nu ridder is, en heer van Brussel enz. — ita Butkens — zoo moet zijn vrouw en schoonzuster adellijk zijn, en nu wordt Genta — Genta van Aarschot, zuster van Geertruide van Aarschot, vrouw van Bartholomeus Aa, tegelijk heeft Florival als stichteres een adellijke, die tevens een gelukzalige is. En eveneens gelijk het met Pieter den kluizenaar gegaan is, krijgen ze een adellijken vader in Godfridus graaf van Aarschot. Maar noch in de stamtafel der graven Aarschot volgens Butkens, noch in die van de Herkenrode⁴⁾ komen die twee gravendochters voor. En al wat er nu rondom geborduurd is, van die graven van Grez⁵⁾ en den bisschop van Luik, al wat de jaartallen aangaat, dat is er zoo maar bijgeschilderd om de personen van Genta en van Bartholomeus op te smukken.

¹⁾ PLOEGAERTS, o. c. bl. 12, nota 2.

²⁾ Id. van blad. 14 tot 19.

³⁾ HENRICUS GRANATENSIS en BARNABAS DE MONTALBO heb ik niet kunnen naslaan, omdat ze in de universiteitsbibliotheken van Leuven, Brussel, Gent, Luik, noch in de kloosterbibliotheken Bornhem, Valdien, noch in de Jesuitenbibliotheek te Leuven te vinden waren. Ze vormen met Bernardus Britus den Portugees, een serie schrijvers die men niet te veel vertrouwen mag schenken.

⁴⁾ LIEKENS. *Geschiedenis van Aarschot*. 1e deel, bl. 67. Heist-op-den-Berg, 1926.

⁵⁾ In *Gramaye* wordt het eerst gewag gemaakt van het feit dat de hertog van Brabant, de heeren van Ottignies, Nethen, Bossut en Grez stichters van Florival zouden geweest zijn. — WAUTERS die de « *Table chronologique des diplomes et chartres et imprimés de Belgique* » heeft uitgegeven verwerpt beslist deze bewering in zijn werk « *La Belgique ancienne et moderne* ». o. c. I bl. 196 en volg. Op geschiedkundige gegevens, die controleerbaar zijn, berust deze bewering niet. Wel is het bekend dat in die jaren Hendrik I van Brabant, reeds ziek zijnde, veel kloosters geholpen heeft. Maar geen het minst bewijs blijft ons over wat Florival aangaat. Anderzijds staat vast dat Bartholomeus medestichter was, laat staan in breeden zin, waarom wordt hij dan niet vermeld ? Of was op dit oogenblik de adellijke waan ook in Florival reeds binnen geslopen ? Vergeet niet dat Martina de Bossut, toen ter tijde abdis was in Florival, als Gramaye op bezoek kwam ? Is zij de eerste schakel in de vervalsching ? Zeker schijnt me dat Prevost de le Val deze gegevens benuttigde, ze aanvulde met die van Butkens, en de heeren van Aarschot inweeft in het historisch kader.

Gaspar Verstockt¹⁾ een verdienstelijk cistercienserschrijver, loopt de eerste in de val, hij moet de geschriften van Butkens en Prevost de le Val gelezen hebben, want hij schrijft van Bartholomeus van der Aa en aldaar « voor d'eerste abdisse der Religieusen die daer waren der ordre van Cisteaux, Genta, zuster van Bartholomeus voorschreven »²⁾. Christian van Lom, dezelfde die Butkens *Trophées du Brabant* in tweede uitgaaf bracht, geeft in 1740 de geschiedenis van Genta in een werk dat handelt over de stad Lier³⁾. Waarom? Nazareth was een ster aan den Lierschen Hemel en Florival met Genta was er de staart van.

In 1925 verscheen dan van de hand van Ploegaerts « *Les Moniales Cisterciennes* », en daar komt dan Genta in voor als la bienheureuse Genta d'Aarschot. In 1933 9 Dec. geeft Lod. Liekens in het kantonnaal weekblad « *De Klok* »⁴⁾ te Aarschot een artikel, « de gelukzalige Genta van Aarschot », ontleend aan Van Lom. Zoover de geschiedkunde.

Het schijnt nu dan ook niet vermetel te besluiten : dat Genta voornoemd noch gravin is van Aarschot, noch aanspraak kan maken op den titel van gelukzalige in den zin door de H. Kerk gebruikt.

J. VAN REUSEL.

1) VERSTOCKT. *Opcomste ofte stichting der maegdencloosters van de H. Orde van Cisteaux in Nederland*, bl. 154, Antwerpen 1673.

2) VERSTOCKT. *o. c.*, bl. 147.

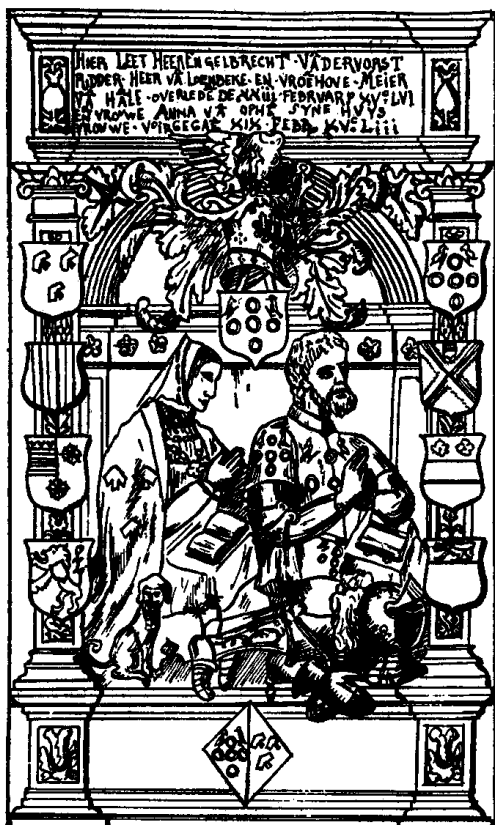
3) VAN LOM CHRIST. *Beschrijving der stad Lier in Brabant; behelzende eene nauwkeurige verhandeling van deszelfs oorsprong, Benaeming, Bevolking, Aenwas, Voorrechten en Rampen alsook de stichting der kerken, kloosters, godshuysen en andere godsvruchtige Plaetzen*, bl. 366 tot 370. In 's Gravenhage 1740.

4) De « *Klok* », weekblad, uitgever Frans Tuerlinckx-Boeyé.

Grafsteenen te Loonbeek

De kleine St-Antoniuserkerk te Loonbeek¹⁾ bevat enkele merkwaardige grafsteenen. Een hiervan mag werkelijk als een praalgraf aangezien worden. Deze 16e eeuwse grafsteen staat links in den muur van de koornis en is gekapt uit blauwe steen. Hij stelt in halfverheven beeldhouwwerk een edelman en zijn vrouw voor, in de eerbiedige houding van het gebed.

1) Loonbeek in een kleine gemeente uit het IJsschedal. Gelegen op de boorden van de IJssche, telt zij slechts ongeveer 560 inwoners.

Praalgraf van Engelbrecht van der Vorst
en zijne echtgenoot

den mantel, naast haar zit een hondje, zinnebeeld van trouw. Op het voetstuk ziet men de wapens der vrouw (ruitvormig schild) : gedeeld, links Van der Vorst, rechts Ophem (in veld van keel, drie zilveren hamertjes).

De gewelfboog en het middelpaneel bevinden zich tusschen twee gekapiteelde zuilen, versierd met loofwerk. Aan deze zuilen hangen 8 kwartierschilden. Het kroonwerk bestaat uit de bovenste gedeelten van de twee muurzuilen, met daartusschen een bindbalk en de kroonlijst. Tusschen beide loopt een fries waarop het volgende grafschrift te lezen staat : « HIER LEET HEER ENGELBERT VAN DER VORST, RIDDER, HEER VAN LOONBEKE EN VROENHOVE, MEIER VAN HAELEN. OVERLEDEN DE XXIII FEBRUARY XV^c LVI. ENDE VROUWE ANNA VAN OPHEM SYNE

¹⁾ Het wapen van de adellijke familie Van der Vorst, voert in een veld van lazuur vijf kruiswijs geplaatste ringen van sabel en twee vogeltjes evenzoo van sabel geplaatst links en rechts in het hoofd van 't schild.

²⁾ Engelbert Van der Vorst, was een der talrijke edelheeren, die eeuwen lang de bezitters geweest zijn, van de « Heerlijkheid Loonbeek ».

Het middelpaneel, bestaat uit een gewelfboog, waarvan de staanders verbonden zijn door een versierden dwarsbalk. Aan het gewelf, waarvan de hoeksteenen versierd zijn met loofwerk, prijkt het wapen van de Van der Vorst¹⁾ met er boven een helm, een kroon en een griffoenvleugel. Als hoofdfiguur van dit middelpaneel ziet men den weledelen Heer Engelbert Van der Vorst²⁾ uitgedoscht in wapenrusting met blazoenkolder, neergekniel zitten; vóór hem liggen zijn helm en strijdhandschoenen. Achter hem zit eveneens gekniel zijn wederhelft, Mevrouw Anna van Ophem. Zij draagt een met wapens versier-

HUYSVROUWE. VOIRGEGAEN XIX FEBR. XV^c LIII. »

Aan de andere zijde, rechts van de koornis, ziet men een tweeden grafsteen, minderwaardig echter dan de voorgaande, alhoewel hij dezelfde afmetingen heeft en uit dezelfde steen vervaardigd is. Deze tamelijk goed bewaarde grafsteen van den Apostolischen Protonotarius¹⁾, Jan Van der Vorst, heeft vroeger tusschen de vloersteen van de kerk gelegen. Het is maar rondom de jaren 1870-75, toen de vroegere St-Antoniuskapel van Loonbeek tot parochiekerk verheven werd, dat dezen steen in de koornis aangebracht werd.

In het midden van den zerk ziet men het familiewapen van de Van der Vorst'en, bekroond met een prelaatshoed. Onder het wapen hangt een lint, waarop de kenspreuk : « UT VISUM SUPERIS ». « Zoo 't God behaagt. » Dit middelvlak is omgeven door een breeden boord verdeeld in drie randen. Een dezer randen is half eivormig uitgehold, terwijl een andere krulvormige versieringen draagt. Op de middelste van de drie, leest men het grafschrift : « HIER LEET HEER JAN VAN DER VORST, HEER VAN LOENBEKE, PROTONOTARIUS, PROOST VAN CAMERICK ENDE DOMDEKEN VAN UTRECHT. STERF VIII NOVEMB. XV^c XLVI. »

Op de hoeken van den grafsteen prijken, links het naamcijfer van de familie Van der Vorst en rechts een schakelnet van de vijf ringen die voorkomen in hun wapen. Links en rechts, kwartierwapens.

Een derden grafsteen treft men nog aan, links in den binnenmuur van de kerk. Het is een eenvoudige witte steen, van kleinere afmetingen dan de twee voorgaande, waarop slechts een miskelk en twee ampullen afgebeeld zijn. Deze steen is afgeboord met linten waarop te lezen staat : « HIER LEED BEGRAVEN HEER GYSBRECHT DE COCK, PRIESTER CAPPELAEN VAN LOENBEEK, DIE STERFT ANNO 1569 DEN 24 JANUARIJ. » Deze grafsteen lag vroeger eveneens tusschen de vloersteen van de kerk en werd samen met den voorgaanden herplaatst.

Men vond toen tusschen de kleine witte vloersteen van den zijbeuk der kerk, nog twee bijzondere steenen van slechts 24 cm. vierkant. Op de eene is een miskelk afgebeeld, terwijl de andere een Grieksch kruis vertoont. Men vermoedt, dat het eveneens grafsteen uit de 16^e eeuw zijn. Een hiervan is aangebracht in de binnenwanden van de kerk, terwijl de andere (deze met het kruis) eenvoudig dienst doet als bestrating van den weg buiten de kerk. Wanneer men goed toekijkt vindt men dezen steen dicht bij den ingang van de kerk. Het kruis-teeken is bijna weggesleten door het jarenlang over en weer geloop van de kerkbezoekers.

Neerijche.

STAN JENA.

¹⁾ Lid van het college van de zeven pauselijke notarissen, voor het opmaken van de akten in de pauselijke kanselarij.

UIT OUDE MEMORIEBOEKEN

De geschiedkundige aantekeningen van Pastoor van Zinnick over Brussegem

Op de pastorie van Brussegem wordt een lijvig boekdeel bewaard, in mooien perkamenten band, dragend voor opschrift : *Registrum Ecclesiae S. Stephani in Bruysseghem collectum opera et labore Reverendi Domini Arnoldi van Zinnick S. Theol. Licentiati, ibidem sua tempore pastoris, 1641.* Op het voorste schutblad staat het geslachtwapen van den schrijver afgebeeld : in zilveren veld een boom waarrond een slang gekronkeld ligt; er onder, de kenspreuk : *Prudenter audendum.* Het bevat 250 beschreven bladen formaat 32 × 21, eenzijdig genummerd.

Met de samenstelling van dit boek, waarin hij allerlei wetenswaardigheden betreffend zijne parochie aantekende, begon hij in 1637; hij liet het na, als een gedenkenis, op zijn eerste pastorie, toen hij, in 1641, tot pastoor van Merchten benoemd werd. Zijn geschiedkundige navorschingen zette hij voort te Merchten. Ter pastorie aldaar wordt een ander historisch handschrift van hem bewaard : *Libellus de antiquitate loci de Merchten*¹⁾. Hij is dus een der eersten die alhier in de parochiale geschiedenis belang gesteld hebben en daarom verdient zijn naam in eere gehouden te worden in Brabant. Hij levert trouwens baanbrekend en voortreffelijk werk. Hij volgt de goede methode : hij laat de oorkonden spreken en pluiszt zorgvuldig de oude kerkrekeningen uit, juist zooals we dat nu nog doen wanneer we een betrouwbare historische monografie willen samenstellen. De meeste van die documenten zijn thans verloren. Wij moeten er dus Van Zinnick dubbel dankbaar om zijn dat hij ons daaruit bewaard heeft wat hem het onthouden waard scheen.

ARNOUD VAN ZINNICK werd geboren te Brussel in 1596, van welstellende ouders die tot den kleinen landadel behoorden. In 1621 werd hij priester gewijd en droeg zijne eerste H. Mis op, den 10 Juli van dat jaar. Op 27 Februari 1622 werd hij benoemd tot pastoor in Hamme, tevens desservitor in Brussegem en Ossel. Op 7 Mei 1624 legde hij, ter universiteit Leuven, het examen af van licentiaat in de Godgeleerdheid. Op 7 Januari 1641 bekwam hij, *viâ concursu*, de pastorie van Merchten, alwaar hij ingehaald werd op 21 Maart van 't zelfde jaar. Hij overleed aldaar op 17 Mei 1656 en werd begraven in de kerk. In het doodenboek van Merchten staat een lange lofrede over hem. Daarin lezen we o. a. : « *Vir fuit sedulus atque industrius, studiis addictus, doctrina perspi-*

¹⁾ Het latijnsch gedeelte van dit hs. werd uitgegeven door MAURITS SACRE, in *Bijdragen tot de geschiedenis*, II (1903), bl. 40 vlgg.; het Nederlandsch gedeelte, door denzelfden in *Kroniek en Oorkondenboek van Merchtem*, 1904, bl. 49 vlgg.

cuus, eloquio potens, solers rerum antiquarum indagator... », een nauwgezet, ernstig, geleerd, welsprekend man, vertrouwd met de geschiedkundige navorsching.

Ziehier nu hoe de schrijver, in zijn « Voorreden tot den beminden lezer » verklaart waarom hij zijn historischen arbeid begonnen is

« ... Dus aengesien men te Bruyssegem siet een treffelijcke kercke met eenen hooghen ende schoonen thooren, soo dat te verwonderen is waer van in soo kleinen prochie, soo grooten werck heeft connen gemaect worden, jae dat in desen tegenwoordigen tijt sulcx te beginnen onmogelijck is, hieromme heeft my goet gedocht, ende zeer profijtelijck tot stichtinge vande naercommelingen, op te soecken uyt der kercken Brieven, Rekeningen ende minumenten, alle t' gene eenighsints gedenckweerdich is, ende namentlijck, hoe ende door wat middelen, ende maenieren dese kercke is getimmerd, op dat een ygelijck hier uyt mach leeren, ende kennen den Godtvruchtigen ijver, ende devotie die is geweest in hunne voor Vaeders. Item de outheyt des H. Catholijcken Gheloofs in dese plaetse menich hondert jaer te voorens, alheer Martinus Luther oft Joannes Calvinus, ende alle andere Meesters der doelinghen inde werelt syn gecommen. Ende alsoo den ingesetenen van Bruysseghem mach blijcken hoe dat zij tot noch toe wel zijn gefundeert op het fundament dat de Apostelen eerst hebben geleyt te weten, soo lange sy onderhouden tghene hun voorvaeders hun hebben achtergelaeten, dese reden hoepe ick, zullen den goeden Leser beweghen om desen mijnen aerbeyt beter te bewaeren, op dat hij door onnachsaeemheynt niet verloeren en gae, ende sal die houden voorde alderbeste vergeldinge, ende egeen ander danckbaerheijt en begheere ick, dan dat U. L. gebeden mach deelachtich wesen, als ick hier naemaels de zelve aldermeest mach van doen hebben, dit hebbe ick aldus beghonst te schrijven desen 25^e Septembris anno dni XVIe sevenendertich in het sestienste jaer mynder residentie — Ego inutilis Christi famulus, Arnoldus van Zinnick. » (f° 2.)

Het eerste hoofdstuk geeft een overzicht « *Van den ouderdom des heylighen catholycken gheloove in dese Landen* » (f°s 3-7), aan de hand van het boek van « fr. dionysius Mutsaert, religieus canoninck van O. L. Vrouwe te Tongerlo », over « de kerkelijke historie en de nederlandsche geschiedenis ». Er wordt gesproken over de oudste geloofsprediking in deze gouwen, de bisschoppen van Tongeren, Luik en Kamerijk; de heiligen uit de streek (Emebertus en Gudula); over Karel den Groote, de Noormannen, den inval van de « ongeloofighe hongerschen » in 950, en meer andere feiten uit de algemeene geschiedenis, om te eindigen met de 16^e eeuwsche troebelen.

Het volgend hoofdstuk (f°s 8-13) drukken we af op zijn geheel.

« *Wanneer, ende door wat middelen, ende manieren de prochiekercke van Bruyssegem is gemaect.*

Men moet weten, hoe dat dese teghenwoordighe kercke nijet en is de eerste die daer is geweest vanden eersten oorspronck, een ander kercke, slecht ende simpelyck getimmert, met tichelen gedeckt, op de forme gelijkende nooh sommige oude kercken worden gesien, maer dese van outheyt vervallen sijnde, ist nootelyck geweest, dese nieuwe kerke te maecken, ende dit moet ons dienen voor een goet merckteeken, dat over veel hondert jaren, de catolijcke religie alhier is geoeffent geweest, aengesien d'eerste kerke door den ouderdom des tijts is vergaen, gelyck 'tselve genoeg blijkt uyt de oude rekeningen.

Item staet te bemercken, dat dese tegenwoordige kercke niet tseffens ende teehemael is opgemaect, maer met partijen ende bij lanckheyt van tijde. Het eerste dan datter van dese

Kerk van Brussegem
(huidig uitzicht)

kerke is gemaect, is den Choor als het principaelste deel, daer den priester den dienst Gods is doende, wanneer dese gemaect is en can men niet geweten want daer van geen geschriften te vinden zijn. Dat deselve seer out is, gheeft ons te kennen, het dack welck beghint te vervallen, emmers is blyckelik dat de choor eerst is overwelft met steen anno 1510 door Jan ende Peeter Smeeckaert, metsers tot Assche, ende hebben den steen, ende gereetschap, daer toe geleverd.

Den Thoeren gelyckerwys men nu siet, fraey sterck ende hooch gevroeckt, hebben de ingesetenen ende gemeijnte van Bruijssegem met eenen Godtvruchtigen ijver ende seltsame lieberaelheyt doen maecken uyt hunne eyghen borse, sonder de kercke middele daer inne te gebruijcken dan alleenelijck, als nu den thoeren voorsch. bij naer volmaeckt was, met zijn cappe op, ende maer en gebrack het decken met schaldien, soo isser door het lant geschiet een tocht van oorlooghe anno 1488, waer door ontrent den tijt van drie jaeren den thoeren is blijven ongedeckt staen, de gemeijnte nochtans besorgt sijnde, om hun werckt te volmaecken, eer het selve bedierve ende want sy nu door d'oorloeghe verarmt waeren, ende affgerooft, soo dat hun middelen gebracken, dus hebben int jaer ons heeren 1491 aen hunnen bisschop van Camerijck een request getoont, om te moegen lichten eenige penningen, ende daer voor de kercke belasten met een erffe-

lijcke rente van drie sacken terwe mechelsche mate tsaers, ten eynde dat den thoren ten eersten soude moegen gedeckt worden, welck versoek als redelijck heeft toegestaen. ende geagreert reverendissimus Henricus de Berghis Dei et Apostolicæ sedis gratia episcopus cameracensis, gelijcke tselve blijkt by syne opene brieven van placet, ende aggregatie, tot noch toe inde kercke bewaert, gegheven in date den thienden dach Julii anno XIII^{ic} eenentnegentich onderteckent M. de Nispen.

Hier uyt dan machmen gissen ende voornemen den thoeren van Bruijsseghem te zijn begonst te maecken (mits niet gelooffbaer en is op een jaer 'gemaect te zijn) ontrent het jaer 1480, als den Artshertoch Maximilianus van Oostenryck, met Maria Burgundie princen waeren van dese Nederlanden erffgenaemen vanden overleden hertoch Carolus den Stouten, die den vijffden januari anno 1477 was verslaeghen voor Nancy in Loreijnen.

Wat aengaet den legher tocht ende oorloge in het jaer 1488, waer door den thoeren is drie jaeren, oft daer ontrent is blijven ongedeckt staen tot het jaer 1496, leest men in de kerckelijcke historie bij Dionysio Mutzaert op het voorschr. jaer 1488, hoe dat overmits de prinsesse Maria Burgundie, was bij ongeluck doot gebleven op de jacht int jaer 1482, soost dat die van Ghent hebben opgestaen ende bij manieren gemuitteneert, desgelijcx oock die van Bruggen teghens den Artshertoch Maximiliaen, jae hebben hem als gevangen gehouden binnen Brugge. Maer alsoo den Keijser Fredericus behoort hebbende van sijns soons gevanckenisse met heirkraft uyt Duytslant affgecommen is, met de vorsten van Sassen, van Bijeren, van Bruijnswyck, van Brandenborch, van Baden, den lantgraeff van Hessen, en andere, soo en wilden sy hun met den vrede tusschen de Staeten des Lants, ende Maximilianus te Brugge opden 16 meye getroffen, waer over Maximilianus was los ende vrij gelaeten, nyet te vrede houden, belegerden de Stadt van Ghent 40 daeghen lanck, alwaer den marckgraeff van Brandenborch geschoeten wiert met eenen voetboeghe. Maer siende dat sij nyet veel en konden uytrechten ende Maximilianus nu los was, is den keijser met zijnen leger affgetrocken, het plat lant affloopende, ende is alsoo naer Duytslant vertrocken met den Roomschen coninck Maximilianus sijnen soene, laetende den hertoch van Sassen voor Stadhouder in zijne stede, die noch lanck oorloeghe voerde teghens die landen.

Uyt dese woorden is genoeg te bemercken hoe groot dat desen tocht is geweest waer alle de macht van Duytslant is vergadert geweest, ten tweeden dat dese landen seer zijn bedorven, aengesien ontrent Bruijsseghem ende onliggende plaetsen is gepasseert desen legher.

Ten derden heeft gemaect eenen grooten scrick ende vreesse in het lant, want het volgende jaer 1489 is geschiet de groote sterffte tot Brussel, datter vande peste zijn gestorven drijendertich duijsent menschen, alwaer den weerdighen pater

Theodorus van Munster miraculeuselijck synen dienst neer: gedaen aende siecken. »

Volgt eene copie uit het origineele van den brief van den bisschop van Kamerijk, in 't Latijn gesteld, betreffend de constitutie van een rente van 3 zakken tarwe, in 1491, bij de geldontleening voor de werken aan den toren.

« Van dese rente wort bevonden inde rekeningen van het jaer 1507 ende 1508 hoedat, mits gequeten eenen sack, sijn betaelt geweest aende weduwe Peeters van Middeldonck, twee sacken terwe mechels daer voor in gelde 20 sch. 3 gr. valet 4 Rinsg. 1 stuiver. Maer is dese rente heel en gans affgequeten ende gelost bij de gemeynte anno 1509 ende hebben, aldus oock conscientie ontlast, volgens d'inhout van de brieven hierboven.

Den choor ende thoeren aldus ghemaect sijnde, soo is den beuck vande oude kercke noch tusschen bijden blijven staen, maer heel leech (gelijck men tegens den ghevel vande choor, ende teghen den thoeren van binnen, daer aff noch siet den uystersten boert) seer slecht ende met tichelen gedeckt soo dat het mistont tegens het nieuwe werck. Anno 1507 is den thoeren gewelft door eenen Wouter van Pede, metzer.

Maer anno 1524 is den ouden bueck affgebroecken, ende desen nieuwen bueck is volmaect binnen het selve jaer. Als erffprochiaen was Heer Peeter Wijckmans, vice curatus Heer Hendrick Ermens, Steven Jacobs ende Joos Boede Kerckmeesters, ingenieur van het werck is geweest Hendrick vander Hoyen tot Brussel. Den metzer is geweest eenen Peeter Smeekaert, die dit werck heeft aenveert voor 12 sch. de roije, valet 2 Rinsgulden 8 stuivers. Maer mits hij is gebleven in gebreke, is vorder aenveert by eenen Amerech metser die met zijnen knecht voor dacheure heeft verdient daechs negen stuivers, den orduijn steen is gekocht geweest tegens Laureijs ende Willem Smeekaerd tot 24 Rg. de roye, ende gehaelt tot Assche, den careel is gehaelt geweest sommige tot Bijgaerden, Merchten, Brussel tot 33 het duyst, het mudde calck gehaelt tot Brussel voor 12 stuyver.

De timmeringe van het dack, aengaende de dachueren is bestayt geweest, met der berrender keersen, ende aenveert bij Philips de Boeck, ende Merten Schellinck alles voor 27 Rg.

Peeter Michiels schaliedecker heeft het dack aenveert met de roije tot 15 Rg. 10 st., ende syn op het dack bevonden 7 roijen ende 170 inckel voeten.

Nota hoe dat dit werk meest is gevoordert door de liberaelheit vande ingesetenen ende gheerffden deser prochie, aldus leest men inde rekeninghe, Jan Ghoossens, heeft gegheven een eycke, Jan van Praet, een eyck, Robrecht van Nijverzele, een eycke, Antonis der Kinderen, 1 eycke, H. Jooris van Boeckhout, 1 eycke, Peeter de Beer, 1 eycke, Anthonis van Impde, 1 eycke, opt Foxenborch 1 eycke, op Croael van Ma vrou vander Noot 1 eycke, uyt de hoecken 1 eycke, Hen-

drick Jacobs 1 eycke. Somma zijn alles geoffert geweest 11 eycken.

De vrachten van dit werck syn alles gecrouweyt bij de ghemijnte ende de goede lieden tot Brussel, Bijgaerden, Assche, Merchten ende soo voorts, sonder dat de kercke daer van yet heeft gegeven dan somwijlen den vœrlieden een wat beschoncken te weten aen elcken ontrent ij stuivers, oft ten hoogsten 4 st.. Hier uyt moegen wij leeren de Godtvruchticheyt van onze voorouders, ende hoe wij hun behoidren naer te volgen, int ghene aengaet de eere goidts te voorderen.

Int jaer 1538 is de kercke geplaveijt met 470 plaveijsteen-
nen tot 31 stuivers thondert, ende is als doen oock, door den pilaer het gat gebroecken om te sien van S. Stevens choor tot in de hooghe choor, waer over den metzer met zijnen knecht hebben gevrocht sesse daeghen. Wanneer S. Stevens choor is gemaect en vint men nijet, mits datter veel oude rekenin-
ghen verloeren zijn, dan int jaer 1538 wort bevonden dat eenen Wouter van Pede metser heeft gemaect de treserije ende mits dese is hangende aen S. Stevens choor dus moet wel van te voorens deselve zijn gemaect.

Int jaer 1556 als H. Adriaen van Nieuwenhuijse pro-
chiaen was, kerckmeesters Peeter van der Elst ende Guillam Jacobs, op den thienden dach meert heeft Laureys Ghoossens den eersten steen geleyt van Onse L. Vrouwe choor, de met-
zelrije als vanden orduijn careel calck ende haut is bestaijt geweest aen Mr Willem Smeekaert item aen Jan ende Steven Smeekaert zijn kinderen, voor de somme van 322 Rg. 19 st.

Item Gillis Verhasselt timmerman heeft de cappe getim-
mert. Adriaen de Baerdemaecker schaliedecker heeft het dack gedeckt ende heeft daer affgetrocken 19 Rg.

In dit werck heeft de gemeynte hun debvoir gedaen vande materialen aen te haelen, ende te crawijen somwylen met sesse, 9, 11 en twintich waegens, en hebben voor gelach som-
tijts elcken waeghen verteert 6 st., 10 st., 12 st. ende oock eens 20 st. Den steen is gehaelt tot Assche, de calck tot Brussel.

Aldus is onse prochiekercke van Bruijsseghem volmaect, ende ghestelt inden staet gelijk zij nu noch tegenwoordich is. Des moeten wij danck weten onse voor ouders. Godt den Heere wil ons bewaeren ende verleenen, dat wy ende onse naercommelingen, naer ons, van generatie tot generatie alhier hem moghen getrouwelyck dienen, inde H. Catholijcke Religie, als gehoorsaem kinderen van onse Moeder de H. Kercke. Amen.

*Vande devotie in ouden tijde tot het cieraet der ker-
cken. (f° 14).*

Inde rekeningen des jaers 1513 wort gelesen hoe dat de gemeynte ende goede ingesetenen hebben geoffert tot een-
niew taeffereel opden hooghen altaer te maecken voor het vierde ende leste pajment verschenen Ste Jansmisse een som-
me van 3 pond 5 schell. 2 gr. 6 mijten valet 13 Rg. 1 blanc, waer uijt machmen ghissen dat dit taeffereel wel heeft gecost

over de vijftich Rg., dwelck doen ter tijt was een groote ende merckelijcke somme.

Item op het zelve jaer 1513 hebben de gemyntenaeren geoffert tot onse L. Vrouwen tabernaeckel 8 sch. 3 groote valet 33 sch..

Anno 1514 zijnder geoffert geweest 10 steenen vlasch daer aff doen spinnen 25 pont tot ... braspenninck het pont... Item sijn om Goidts loon gesponnen 13 pont alle bedraeghende 38 pont, daer aff doen weven tot behoeff vander kercken ornamenten 26 ½ ellen lijnvaert, en 25 ellen ammelaecken.

Anno 1516 leestmen aldus hoe dat den prochiaen met de Kerckmeesters te Brussel zijn geweest om den mantel vanden grooten heere S. Steven, daer voor van stoffen ende maecken betaelt tsaemen 1 pond 5 schell. valet 5 Rg.

Anno 1554 heeft de kercke doen maecken twee overroccken ende twee zijen gordijnen aenden hoogen altaer, item met waegenschot is gemaect gestoelte over wederzijde vanden choor.

Anno 1566 is den altaer vanden hoogen choor opgevoert, ende den choor gehoocht, ende op een nieus geplaveijt, item int selve jaer heeft Nicolaes van Lathem scrijwercker het onczael gemaect van gesneden werck, ende met alle zijn figuren, voor de somme van een hondert rinsguldens, welck onczael noch tegenwoordich staet inde kerck maer heel geschent ende gebroecken.

Anno 1567 is op 'onczael gestelt een nieu crucifix voor de somme van omtrent viertich Rinsguldens. Iemant dit lesende, zal misschien peysen dat dit dingen zijn van cleijnder importantie, ende oversulcx niet weerdich om te schrijven, niettegenstaende heeft het mij goet gedocht, alhier daer aff te scrijven, oft misschien dese ende diergelijcke dingen moechten gheven eenen goeden gheur van Devotie, ende beweghen de naercommelingen om van gelijcken, oft meer te doen, gelijk David zeijt Psal. 25 Domine dilexi decorem domus tuae et locum habitationis gloriae tuae, des te meer dat de kercke nu tegenwoordich op verre naer noch niet en is gecommen tot den staet, aengaende het ciraet als hier voortijden is geweest.

Vande clocken hier voortijden. (f° 15)

Inden eersten is den thooren van Bruijsseghem versien geweest met vier clocken, de meeste is eerst geweest int gewichte ontrent 800 pont, daer naer vermeerdert tot 2560 pont, de cleijenste clocke is swaer geweest 303 pont.

Anno 1543 syn tot Mechelen gegoeten de twee groote clocken, door Mr. Medaert Wagevens, is oock gemaect het bellefort, ende als men de clocken kersten dede isser maeltijt gehouden geweest, ende verteert in broot bier vleesch ende ander gereetschap alles 4 p. 4 sch. 18 gr. valet 16 Rg. 16 st. 18 oorden, maer en wort niet bevonden wat somme de gemeijnte hebben geoffert.

Anno 1550 is de groote clocke gescheurt geweest ende hergoeten door Mr. Peeter Ghiens ende vermeerdert tot

2560 pont voor elck hondert van hergoten 2 Rg. 10 st., ende elck hondert pont stoffe by hem gedaen tot vermeerderinghe 14 Rg., heeft alles gecost 35 pond, 15 sch. valet 143 Rg. Dus volgens de calculatie is de groote clock te voorens, maer swaer geweest ontrent 1800 pont. Item 1567 is een cleyn clocke hergoten te Mechelen bijden selven M. Peeter voor 5 Rg. van elck hondert te hergieten alles tot 303 pont int gewicht.

Vande horilogie hier voormaels.

Anno 1528 door een Mr. Nicolaes van Trostenberch isser gemaect, ende gestelt opden thoeren van Bruysseghem een horilogie, voor een somme van 21 pond 10 sch. brabant valent 86 Rg.

Anno 1556 is den grooten steen van het slachwerck gevallen op d'horilogie, ende oversulcx heeft moeten gerepareert worden.

Den custer van het jaer 1528 tot het jaer 1567 heeft jaerlijcx getrocken voor loon van d'horilogie te dirigeeren, een halff mudde rogge, tzij den selven dier is geweest, oft niet.

Het volgend hoofdstuk heet *Hoe ende in wat manieren hier voortijts de hoochtijden zijn onderhouden geweest* (f°s 16-20).

In verschillende oude rekeningen, schrijft Van Zinnick, bevindt men dat, te Paschen, 200 « communiebroot » gemaekt zijn : bijgevolg, besluit hij, waren er toen te Brussegem 200 communicanten.

« Aengaende het hoochtijt van Paesschen is den communicanten altijd wyn gegeven geweest tot d'ablutie, ende een stucxken pepercoeck om hun te onnuchteren, principalyck voor deghenen, die verre van de kercke zijn woonende, om niet te verflauwen op den wech. »

f° 16 v° — Op Kerstmis communiceerde ook de helft van de gemeente en « syn sonderlinck neerstich geweest ende devotich van snachts te kercken te commen, ende den Kersnacht te hooren naer uytwijzen van allen rekeningen, waer men leest hoe dat de kerckmeesters, altijts hebben besorghet coolen, om de goede lieden hun souden moeghen warmen, des nachts. »

Op Goeden Vrijdag was er een uitdeeling van 6 veertelen tarwe « aen ygelijcken dier begeerde », uit de fondatie van Wouter Coppens.

De offer aan de kerk op zon- en feestdagen (Paschen, Pinksteren, St-Stevensdag en Kerkwijding) bleek voortijds aanzienlijk te zijn.

De menschen offerden rogge, tarwe, erwten, boonen, eieren, boter; ook vlas, garen, vleesch, kiekens, rapen, enz. De pastoor maakt zijn beklag over het verval van de « devotie » op dit gebied.

De volgende afgekondigde aflaten werden te Brussegem onderhouden : de groote aflaat op Allerheiligen 1525, de aflaat van Halfvasten 1554 door Granvelle afgekondigd, deze van 1566-67 (ontrent Kerstmis).

Het Kerkwijdingsfeest van Brussegem was gesteld op

3 Augustus, *In Inventione S. Stephani* (Vinding van S. Steven). Er was alsdan processie en de minderbroeders hadden een predikbeurt (statie). De « naeste pastoors » kwamen « de processie vereeren » soms acht in getal « ende vander kerckenwegen is den maeltijt betaelt geweest voorde gheestelijcke persoonen, sedert het jaer 1529. » — « Item op S. Stevens dach als hier de Bruers (Gildebroeders) maeltijt houden aende priesters ende costers 1 sch. 1 gr., valet 4 st. » In 1566, 33 stuivers. Die maeltijt had plaats in de kerk.

f° 19 v° — « Item op dyen dach quamen die van Ossele oock die processie vereeren met twelff tortzen, vier vaenen ende de broeders keersse. » De kerk beschonk de Osselaars met een « ame biers ».

« Oock van gelijcken die van Bruyssegem hebben die van Ossele gaen vereeren in hunne processie, op den feestdach van S. Jans onthooffdinge » (29 Aug.) Zij gingen er naartoe met « cruycen ende tortsen ».

Daarna legt Van Zinnik uit *Hoe ende in wat manieren hier voortijden de rekeninghen plegen gedaen te worden*. Jaarlijks werden de rekeningen van kerk en huisarmen publiek, in de kerk, voorgelegd. Zij waren opgemaakt door den pastoor, of wel geschreven door den griffier, mits goedkeuring van den pastoor. Schr. haalt dan eenige gegevens uit die oude rekeningen waaruit moet blijken « hoe cleyn hier voortijts placht te zijn den loon van kerckendienst als oock den prijs van alle dingen ». (f°s 20-23) Dan volgen (f°s 23 v°-25) :

« *Eenige gedenckweerdighe geschiedenis aengaende de de kercke van Bruijssegem.* »

Alsoo de kercke van Bruijssegem met haeren toeren, seer wel ende sterck is gebout, soo dat deselve sonderling in voorleden tijden, altijts heeft gedient voorde huijslieden tot een sterckte, ende vertrek als eenige leger tochten, quamen over het lant.

Dus heeft de kercke van Bruijssegem menigen storm ende aenstooten van oorloghe wederstaen ende geleden gedurende de troublen, ende want die roovers lancx het dack sochten den thoeren te beclimmen hebbende gemaect diversche gaeten in het dack om hun te dienen voor eene leere, soo syn de ingesetenen genootsaeck geweest om een partije van het dack van den beuck ontrent den thoeren aff te breken, om te beter verseeckert te zijn tegens het beclimmen, als oock vanden brant. Zeeckere roovers liggende op het casteel van Moorzele hebben van buyten opden thoeren doorschoeten eenen manspersoon als hy lancx de leeren was climmende naer de dackvensters.

Anno 1584 als den Prince van Parma ontrent St. Mertensmisse, met den legher is gecommen in dese quartieren om Brussel te benouwen, soo ist datter groot geweld is gedaen geweest op den thoeren, ende hebben met geweld van vier, hun die daer op waeren te dwingen gesoecht, ende hebben soo grooten vier met menichten van hout gestockt inden windelgraet, dat alle de steenen trappen door den brant van een zijn

gesprongen, die van boven waeren in groote benoutheyt, maer t'allen geluck hebbende affgestooten het dack vanden windelgraet, soo ist dat den roock hun niet en heeft beschadicht, noch oock de vlamme en heeft connen vatten den thooren, mits sijne hoochde, ende dese storm heeft geduert ontrent vierentwintich ueren, van tsmorgens vroeck tot tanderdaechs morgens, als wanneer de huyslieden hun hebben moeten opgeven op genaede, maer afcommend sijn ongenaedelijck mishandelt geweest ende gepeijnicht geweest om gelt ende rantsoen uijt te perssen, soo dat het bloet liep lanx den vloer vande kercke, ende onder andere eenen geharceboeseert op het kerckhoff, maer is vanden scheut genesen geworden. Laureys Jacobs als doen wesende een jonck knecht hebbense diversche cappen, met een quaet hout mes in zijnen hals gegeven, als oftse hem hadden willen het hoofd affcappen, ende desen is, uyt wijens mont ick dese geschiedenis hebbe beschreven, gelijk hij noch tegenwoordich levende man was als ick dit hebbe beschreven.

Onder alle andere saecken en hebbe nijet moeghen achter laeten ter eere ende loff van onse Gemeijnte te weten dat noyt eenich geus sermoen oft dienst gedaen en is geweest in dese quartieren, noch noyt en syn verleyt oft bedorven geweest door eenige heresie oft ketterije. Gode den Heere heeft de zijne bewaert, wyen zij glorie indereuwicheyt, niet tegestaende dat van het jaer 1580 tot 1587 de kercke ende het gans lant zeer desolaet ende verwoest hebben gelegen, dat de velden als bosschen waeren verwildert, de straeten vergruent als wijen, ende daer beneffens de Geuserije middelertijt de overhant hadde tot Brussele, Mechelen, Antwerpen, Denremonde ende Aelst, alle omliggende steden, soo dat men hier tot noch toe nijet en heeft geweten wat dat de ketters ende geusen leeren, ende hebben gehadt bij noot ende tijt eenige priesters die hun hebben bijgestaen.

De desolatie van dijen tyt is geweest soo groot dat men tot nocht toe nijet de kercke van clocken cijraeten ende ornamenten heeft connen versien worden, gelijk wel soude betaemen, ende hier voormaels wel is geweest.

Anno XVIc vijffendertich ontrent St. Jansmisse als de Hollanders met eenen legher van ontrent vijffentwintich duijssent mannen, ende franchoijsen ontrent vier oft vijffendertichduijssent mannen tsamen eenen legher van tsestich duysent de stadt van Thienen verbrant hebbende, waeren gecommen tot voor Brussel, ende daernaer Loeven hadden belegert, soo ist dat wij in dese quartieren hebben moeten vluchten, ontrent den tijt van drije weken, ende alles laeten tot rooff ende buijt van des coninx soldaten, ende meest alle omliggende kercken sijn innegenoomen ende gepluijndert geworden, is nochtens onse kerck van Bruijssegem vrij, ende in haer geheel gebleven, niettegenstaende oock de Croaten ende het succours uijt Duytslant, alhier aende kercke vijff daegen hebben gelegen, die nochtans niet en plegen te spaeren waer sij commen. »

. De volgende hoofdstukken zijn : *Pastorije der prochie van Bruysseghem* (f°s 29-32), een naamlijst en korte levensbeschrijving van de pastoors, verder bijgehouden tot in 't begin van de 18^e eeuw. Wij zullen die lijst, bij een latere gelegenheid, met de noodige aanvullingen, mededeelen;

Erfgoederen ende landen de Pastorije van St.-Stevens te Bruysseghem toebehoorende, met hunne paelen ende gerechtigheit, gelijk deselve tegenwoordich sijn gestaen ende geleghen (26 Jan. 1639) (f°s 36-47);

Register van der kercken van Bruysseghem : erfelijke goederen, renten, cheynsen, gelijk de zelve was gemetende ende besittende int tegenwoordich jaer ons heeren 1637 (f°s 48-81);

Copie van seker Boecxken oft Liggerken der kercken van Br. sijnde een oudt geschrift aldus luydende etc. (f°s 89-107) : beschrijving der pastoreele en kerkelijke goederen van ca. 1498;

Thiende Boeck der prochie van Bruysseghem, opgesteld in 1624 en herzien in 1640 (f°s 107-145);

Register van den huysarmen van Bruysseghem : erfelijke goederen, renten, chijnsen, enz. in 1638 (f°s 154-178);

Copie en Brieven, titulen ende munimenten respectieve competerende der kercken ende huysarmen van Br. (f°s 186-250) oorkonden van 1450, 1494, 1527, enz. tot 1657.

ARNOUD VAN BEVER.

Iets over Ukkel tijdens de Reformatie

Het blijkt niet dat de Nieuwe Leer, in de XVIe eeuw, onder de parochianen van Ukkel ooit gekende stellige partij-gangers zou aangeworven hebben. De gebroeders Wouter en Gaspar van der Noot van Carloo, onderteekenaars van het Verbond der Edelen en getrouwe dienaars van koning Philips II, waren weliswaar van de verwoedste tegenstrevers van Alva en beraamden zelfs, met anderen, een aanslag op den dwingeland, wat hun verbanning ten gevolge had (1568), doch ze streefden niet naar hervormingen op godsdienstig, maar wel op politiek terrein en bleven steeds vrome katholieken. Nopens deze beroerde tijden, kan men enkel vermelden dat de kerk van Ukkel, door de beeldstormers, in brand werd gestoken, dusdanig dat men er langs alle kanten aan wind en regen was blootgesteld en dat bij wintertijd er geene diensten konden in gecelebreerd worden¹⁾. De naburige « subalterne kapellen » schijnen echter ongeschonden te zijn gebleven; daarentegen, was het klooster van Boetendael ook grootendeels verwoest geworden. Kortom, vreemde misdadigers hadden hier, evenals in andere dorpen, baas gespeeld.

Het Ukkelsch gedeelte van Zoniënbosch werd echter soms een schuil- en verzamelplaats van kettters, o.m. gedu-

¹⁾ Cfr. dit tijdschrift XVIII (1935) bl. 104.

rènde de jaren 1562 en daarna, dusdanig dat de Brusselsche amman, Jan van Locquenghien, genoodzaakt was een bijzonder edikt uit te vaardigen, nopens die « conventulen int bosch van heegde oft daer ontrent ». A. Wauters¹⁾ maakt er een korte zinspeling op, tevens bewarend dat de ongeoorloofde bijeenkomsten in de nabijheid van Boetendael zouden gehouden geworden zijn. Ik kan echter deze meening niet deelen. Het bosch rondom Boetendael lag, weliswaar, in de heegde maar dicht bij Ukkel centrum, dicht bij het klooster en ook bij den Waalschen weg; het was dus een weinig « secrete » plaats en bijgevolg ongeschikt voor verbodene vergaderingen. De « heegde » (in het Ukkelsch dialect : hede) was, van alouds, een niet al te wel afgepaald deel van den westerkant van het woud. In vroeger tijden gold deze naam in 't bijzonder voor den zoom aan den overkant, ten westen van den Waalschen weg, vanaan de stad tot aan Cautershutte of St-Huibrechts, zuidergrens van Carloo. De hedendaagsche « hede », naam nog slechts in gebruik bij oude bezoekers van het bosch : wachters, houtkooplieden en houthakkers, is thans de boschstreek op Ukkelsch gebied gelegen, 't zij tusschen den steenweg op Boschvoorde, de Bundersdreef en Boschvoorde. Naar men ziet werd, na de ontginning der primitieve heegde, de naam op een meer oostwaarts gelegen boschgedeelte toegepast. Daarenboven herinnert het edikt van de Locquenghien aan « conventulen » gehouden in de heegde of daaromtrent. Welnu, uit de toponymie kan men besluiten dat zulks geschiedde op het zuidelijk uiteinde van Carloo en de heegde, namelijk op de huidige Kleine Hut (Petite Espinette) eertijds geheeten : « Kettershutte », toponiem dien men, misvormd, aantreft als Skaynters hutte, Koutershutte, Kettienshutte²⁾ enz. Ook is het met rede dat de heer Van Loey denkt, dat de primitieve toponiem aan de godsdienstige onlusten tijdens de XVIe eeuw herinnert.

Het was op deze ver afgelegene plaats dat later de « hofstede » St-Huibrechts werd opgebouwd en ook baanstroopers schuilden³⁾. Ik laat hieronder den tekst volgen van het bovengemeld edikt, zooals het figureert : fol. 555 van het *Geel Correctieboek* (Stadsarchief, Brussel).

Publicatie opt deghenen die conventulen hebben gehouden en gepreect int bosch van heegde oft daer ontrent.

Uyt dyen ter kennissen van mynen heeren gecommen is dat onlancs geleden in eenighe bosschen ende andere secrete plaetsen, ontrent deser stadt gelegen, zekere congregatie ende vergaderinge van sectarissen en heretycke personen zyn gehouden geweest en besonders int bosch van den heegden opten derden kerstdach lestleden, werckelyck contrarie den placaten en bevelen van wegen onsen genadigen heeren

¹⁾ Hist. des environs de Bruxelles. III bl. 636.

²⁾ Cfr. A. Van Loey : *Nederlandsche Plaatsnamen in de gemeenten Elsene en Ukkel*, bl. 314 (KON. VLAAMSCHE ACAD. VOOR TAAL- EN LETTERKUNDE. Reeks VI. n° 53.)

³⁾ Cfr. dit tijdschrift, XV (1932), bl. 20.

des Conincx, tot diversche stonden gepubliceert, dewelcke, byden voorsch. sectarissen, onbevreesde ende godeloose personen, wordt voorgesteld onder tdeksele en schynselen van eenighe nieuwe Religien daer doer zy de goede Luden, kinderen ende simpele personen, zonder wete oft wille van hueren ouders zyn verleydende, dewelcke alleenlyck tendeert om hen bij sucssie van tyden de landen ende steden tot oproeringe ende commotie te brengen ende alle goeden gemeyn te maken ter groote desolatiën verdriete en bederfensse van weduwen weezen ende godvreesende menscheyt, welcke daer duer zouden geschapen zyn te comen en groote periculen ende destructie als van moorden, branden ende geheele bederfensse vander neringen ende manschappen, gelyck tselve met sulcke ende gelycke begintsele genoeg gebuerd en geschied is in sekere onser nagebueren conincrycken ende landen, waeromme heeft men den goeden borgeren en ingesetenen deser stadt daer aff wel willen adverteren en waerschouwen ten eynde dat zy ende elck van hen zouden mogen goet neerstich toesicht nemen op huere kinderen, vriden ende magen om de selve uytter voorsch. dwaelingen te trecken ende daer aff te behouden in toekomende tyden ende ons tselve te baedt te mogen effectueren. Soo es by heeren Janne van Locquenghien Ridder heer van Koeckelberge Berchem en Amptmann, Borgemeesteren, Scepenen, Rentmeesters en Raedt deser voorsch. stadt overdragen, geordonneert en besloten dat soo wat persoon oft personen izey borgeren ingesetene deser stadt oft andere die inde selve vergaderingen ende conventulen mogen hebben geweest ende die daertoe doer simpelheyt, ignorantie oft andersints zyn verleyt en geseduiseert geweest, tselve sullen gehouden zyn binnen veerthien dagen naestcomende mynen voorsch. heeren den Amptmann te condigen oft te doen condigen met waerachtige verclaringe wat persoon oft personen hen daertoe hebben gebrocht ende verleyt gehadt ende tselve doende ende willende hen voirts gedragen als kinderen der heyliger kercken dat sulcke persoon oft personen in dyen gevalle sullen in gratie ende genade en permissie zynder Mat. ontfangen worden zonder ter saecken van dyen eenichssins in lyve oft goede gestraft oft gepeineert te worden op de pene dat die ghene die tselve binnen den voorschreven tyt van veerthien daegen nyet en sullen hebben gedaen, tgeen voorschreven staet oft dat nyemant anders die eenighe persoonen kennende die inde voorsch. vergaderingen geweest is en die den heere oft yemand vander weth binnen de voorsch. XIII daegen nyet en compt verclaren en vernoemen om tselve dese stadt en dlant van herweerts overe vander onverdrachelycke ende abominabelde sedities ende moordadige voerstellinge die inder gebueren Landen lancx soo meer rysen nyet en hulpt behueden ende beschermen voer soe vele in hem is, dat die ende elck van hen zullen hebben verbuert achtervolgens van voorschrevenen placcate hen lyff ende goet sonder verdrach. 17 Jan. 1565.

Dr EMIEL VAN DER LINDEN.

Een Poppenspeler in 't gedrang in 1796

Einde September 1769 had de rondreizende poppenspeler Geeraard Butteel zijn marionnettentheater opgesteld te Kapellen-op-den-Bosch. De man reisde 't land af met een sensationeele actualiteit : de gebeurtenissen in Frankrijk. Vermits in een behoorlijk poppenspel er eenen den kop moest afgekap't worden, waarom zou Butteel den koning van Frankrijk daarvoor niet gebruiken ? Uit zulk een schokkend geval kondt ge van alles halen : vurige tirades tegen de dwingelandij, hartverscheurend medelijden met de « vermoorde onnosselheyt », verheerlijking van de ontvoogde-« nation », naar gelang het publiek en de inspiratie. En de menschen verdrongen zich rondom de poppenkast van Butteel, leefden luidruchtig de vertooningen mée, bij zooverre dat het aan de ooren kwam van het republikeinsche bestuur. Onze poppenspeler verdiende een aardigen stuiver, doch schoone lièkens duren niet lang. Hij werd aangeklaagd bij den Commissaris van de Dijle-gouw, Lambrechts, als een kerel « met gevaarlijke beginselen behept » (4 Okt.).

De vrederechter van 't kanton Londerzeel, Vannuffel, werd dadelijk met een onderzoek gelast. Uit zijn verslag (11 Okt.) blijkt dat Butteel in de streek zeer populair was en dat zoowel mannen als vrouwen in groot getal naar de marionnetten gingen kijken. Hij was nu in Londerzeel verwacht : toekomenden Zondag zouden de vertooningen aldaar beginnen en daar waren wel 30 jonge lieden die al aan 't uitleggen waren, alle weken 3 ½ stuiver, om zeker het spel niet te missen. De menschen hebben dat van doen, schrijft de vrederechter. Als daar nu maar een goed republikeinsch repertorium was, in de taal van 't volk, dan zou men Butteel met zijn kast nog kunnen gebruiken om de nieuwe republikeinsche feesten op te luisteren. Dat zou nog eens volk lokken ! en wat een propaganda zou daar niet uit te halen zijn voor de nieuwe gedachten ! Nu kennen de menschen hier geen ander tooneel dan van die oude spelen met niets dan « principes fanatiques ». Butteel is nog zoo kwaad niet, meent de vrederechter; van die « fanatieke » stukken zou de man niet durven spelen en van een « retour à la royauté » kan bij hem geen spraak zijn; toch is het moeilijk er het fijne van te weet te komen; de menschen zwijgen. Wat er zou moeten gedaan worden, zegt de vrederechter, is : aan Butteel goede « vaderlandsche » stukken bezorgen; dan kon dat nog helpen om de « civieke » opvoeding van de « citoyens » te bevorderen. En dan zouden de menschen ook iets hebben om hun processsiën van vroeger te vervangen, vermits er toch openbare vermakelijkheden moeten zijn.

Trouwens Butteel zou zelf eens uitleggen hoe zijn spel ineen zat. Hier is het document :

Vrijheid ende gelijkheid

Vertooninghe gedaen met de marionetten over de dood van Louis capet gewesen koningh van Vranckerijk dit maer verthoont met de houte posturen tot capelle op den boisch.

eerste vertoogh

den president robespier, duck d'orleans, met noch eenighe stomme posturen daer bij, redeneren hoedat sy soo eenen schelm doen vanghen, geven last aen santern als comandat van parijs om louis capet te doen vaste stellen, met vrouw en kinders als oock elisabeth sijn suster.

tweede vertoogh.

Louis capet, met vrouw en kinders als oock sijn suster elisabeth, beklaeghen hun over hun droeven val, worden gepaect van eenighe houzaren door order van den comandant, en grijpen louis bij den cop en seggen als dat hij het tant lanck genogh verdrukt heeft, en dat hij die vervloecte kroon lanck genoegh gedraeghen heeft, en steuren hem met vrouw en kinders en suster wegh naer den tempel, alwaer de anschouwers groot genoeghen daer in hebben.

derde vertoogh

den president robespier, duck d'orleans, santern verheghen hun over het welvaren van hunnen troepen, beraeden te saemen hoe sij met dien schelm sullen leven, doen hem voor hun komen, en legghen hem sijn deugnietterije vooren en doen hem wegt lijden en beraeden hun te saemen hoe sij met hem sullen doen, sij beraeden hun, meeste voeijsen winnen, en wort ter dood verwesen, en de die wel schuldigh was, den secretaris leest sijn vonnis als dat hij louis capet het hooft moet afgeslaeghen worden, alwaer men roept viva viva de nartuon.

vierde vertoogh

Louis neemt afscheijt van sijn vrouwe en kinders als ook van sijn suster elisabeth.

vijfde vertoogh.

hij wordt den cop afgeslaeghen alwaer men roept met groote vreughden lanck leve de naetuoon viva de libertheijt viva de égalute.

soo dat ick ondergeschreven sulks niet verthoont en hebbe om daer mede quaet te doen, of iets te verthoonen dat soude sijn tegen het republieck, maer met goet indaght om het republiek voor te staen, en om te thoonen hoe het quaet moest gestraft worden als oock om mijn brood te winnen, voor mijn vrouwe en kinders.

waermede blijve met alle offer van dienst hun ootmoedtdigsten onderdaenighsten Dienaer Gerardus butteel tot londerzele.

Zoals men ziet, Butteel was ook niet van gister. Wie tusschen de regels kan lezen zal dadelijk uitgemaakt hebben dat een uitgeslapen speler met die gegevens allerlei kan uithalen, naar het hart van zijn publiek. In het « tweede ver-

toogh » kan hij de menschen heete tranen doen storten over het tragische lot der koninklijke familie. Zijn stuk heet trouwens « de moord » op den koning van Frankrijk; in zijn verweerschrift is hij behendig genoeg om zijn titel te veranderen en eenvoudig te spreken van « dood ».

Dat scheen de Dijlecommissaris Lambrechts ook te weten. De verklaringen van den Londerzeelschen vrederechter stellen hem niet gerust. Hij schrijft daarover aan Mallarmé, commissaris van het « *directoire exécutif* » (14 Okt.). Hij is nog altijd van meening dat dit poppenspel een gevaarlijk ding is, « *capable de fanatiser les esprits et d'inspirer aux habitants des campagnes le désir du retour à la Royauté* ». Niettegenstaande de beweringen van Butteel dat zijn stuk geestdriftige kreten uitlokke vanwege de toehoorders, als « *Leve de Republiek ! Vive la nation !* » schijnt Lambrechts voldoende op de hoogte van de werkelijkheid te zijn om daar geen woord van te gelooven en blijft hij bij zijn argwaan : « *une provocation au rétablissement de la Royauté ou des moyens d'appitoyer sur la mort du dernier tyran des français* ». Hij dringt dan ook aan op een grondiger onderzoek.

Een tweede verslag van den vrederechter (2 Nov.) over deze zaak moet al niet meer bevredigend bevonden zijn bij hoogerhand, vermits commissaris Lambrechts op 7 Nov. bevel geeft van de vertooningen eenvoudig stop te zetten. Er is geen stof om Butteel te vervolgen, zoo schrijft hij, maar « *la tranquillite de la république* » vraagt die opoffering vanwege den marionnettenman. Dat zijn al groote woorden voor een onnoozel volksvermaak, maar de tijden waren er naar. De brief voegt er bij dat, zoo Butteel niet gewillig den hem gegeven wenk opvolgt, men hem maar uit het dorp moet zetten met zijn kast.

En dat zal ook het treurig einde geweest zijn van die gevaarlijke vertooningen die de Brusselsche franschgezinde heeren beletten te slapen ¹⁾.

(Rijksarchief Brussel, Centraal bestuur van Brabant, karton nr. 25.)

LUCIAAN DE WEERDT.

¹⁾ Die Butteel was niet uit de streek. De taaleigenaardigheden van zijn vertoog schijnen hem in 't Gentsche thuis te wijzen.

De bedevaartvlaggetjes der stad Diest

I — VLAGGETJES DER ALLERHEILIGENKAPEL

A. — Het oude vlaggetje.

In den linkerbovenhoek, te midden van welkjes, een hemelsch tafereeltje : de H. Drievuldigheid, in den vorm van een driehoek, zweeft er boven een groep heiligen, in wier midden men Sint Pieter en O. L. Vrouw, en misschien ook wel Sint Jozef en Sint Jan bemerkt, en waarachter een drietal palmtakken, symbool der martelaren, uitsteken.

Aan den schuinen rand van het vaantje hangen, vastgehecht met een lintje, het schild der stad Diest en de blazoenen van het St-Jorisgilde en van de boogschutters. Tegen den linkerboord prijkt het wapen van den prins van Oranje-Nassau, heer van Diest. Dit schild draagt een kroon niet vijf fleurons en is omhangen met het hals snoer van het Gulden Vlies.

Onderaan, van links naar rechts, prijkt op een heuvel, genaamd « Allerheiligenberg », de toenmalige kapel van Allerheiligen. Het is een vrij ruime bidplaats met een sierlijk en slank klokketorentje. Een bedelaar vraagt om een aalmoes aan een groepje bedevaarders, waaronder een paar gebrekigen.

Rechts op den achtergrond het kerkje en een paar huisjes van een naburig dorp (misschien Schaffen ?) en daarnaast, op den voorgrond een gezicht in vogelvlucht op de stad Diest, met haar huisjes, haar kerken en haar vestingstorens, waarvan de Toeterstoren heelemaal vooraan afgebeeld staat.

Onderaan op den rand, leest men volgende verzen :

*Kompt en besoeckt tot Diest Godts hooch verheven vrin-
den = in allen uwen noodt soo mooghdy baet hier vinden /
Godts weerde Moeder Maeght sal u tot hulpe sijn = met al
het Hemels volck verlossen van u pyn.*

En meer naar rechts :

A° 1734 Vaentjes / Van alle godts lieve Heylighen.

De oude exemplaren zijn alle gekleurd en dit op de meest primitieve wijze. Wij geven hier de beschrijving van het exemplaar, bewaard in het Prentenkabinet te Brussel.

De lucht is gansch okerkleurig, de wolkjes rondom het groepje heiligen zijn blauw met een viertal paarse vlekken. Een heilige draagt een groen kleed, twee andere een rood, Sint Pieter een paars. De palmtakken zijn groen. De drie wapens aan den schuinen kant zijn geheel rood, de knoop van de lintjes groen. Van het wapen van den prins van Oranje-Nassau is enkel het hartpunt rood, evenals de kroon. De kapel van Allerheiligen is bruin, het dak en het torentje

blauw. De heuvel is nu eens lichtbruin, dan grijs, dan weer donkerbruin. De boomen links van de kapel, alsook die rondom het roode kerkje van het naburig dorp, zijn groen. Sommige bedevaarders hebben paarse kleeren aan, andere groene, weer andere roode. De Toeterstoren is bruin, een andere stadstoren groen, twee andere wederom bruin; de huizen en de kerken zijn blauw, rood of groen, vele zijn ongekleurd.

Het oude vaantje der Allerheiligenkapel van Diest is een gekleurde kopergravure van omstreeks 1734, zonder naam van graveur of uitgever; het heeft den vorm van een rechthoekigen driehoek met scherpen hoek naar rechts, en met een hoogte van 180 mm. en een basis van 280 mm.

Er zijn nog enkele oude exemplaren bekend, alsook een paar negatieve drukken.

De koperplaat, in den rechter tiphoeck beschadigd, is in privaat bezit.

Reeds in 1538 en 1544 is er in de rekeningen spraak van het etsen eener koperplaat waarop de kapel afgebeeld stond om er gedenkenissen mede te drukken voor de bedevaarders.

Wanneer de kapel uit haar puinen herrezen was, gaven in 1618 de kerkmeesters opdracht aan Augustijn Requirant, die in 1611 te Diest was komen wonen, een ets te maken voor een bedevaartvlaggetje, met de nieuwe kapel er op :

Item aan Augustijn den schilder betaelt voor de formulier van een vaentje te maeken, 18 st.

In 1714 deden de kerkmeesters, ter gelegenheid van het eeuwfeest der heropgebouwde kapel, een nieuwe plaat graveeren, die niets anders schijnt geweest te zijn dan een kopij van de voorgaande, en die waarschijnlijk gebruikt werd rondom 1734 tot het drukken van het thans nog gekende en hier beschreven vlaggetje.

B. — Heruitgave van het oude vlaggetje.

Ter gelegenheid der Geschied- en Oudheidkundige Tentoonstelling welke te Diest gehouden werd van 11 tot 25 Augustus 1935 werd door onze zorgen van het oude vlaggetje een zoo getrouw mogelijk zincografie gemaakt en uitgegeven op 500 genummerde exemplaren. Deze uitgave bestond uit een luxe-editie (nrs. 1-100) en een gewone editie, in 't bruin (nrs. 111-240), in 't blauw (nrs. 241-370) en in 't rood (nrs. 371-500). Nadien gaven wij aan kunstschilder Bernard Janssens van Lier opdracht 30 luxe-exemplaren met de hand te kleuren, gansch getrouw naar het oude exemplaar bewaard in het Prentenkabinet te Brussel. Deze genummerde en geteekende vlaggetjes zijn de nrs. 50 tot 80 der hierboven vermelde luxe-editie.

Het oude vlaggetje der Allerheiligenkapel te Diest werd afgebeeld en besproken in :

VAN HEURCK EMILE H. : Les drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins (Antwerpen 1922), bl. 100-102. — VAN WEDDINGEN R. : Een folkloristische kijk op de Allerheiligenkapel te Diest, in « De Brabantsche Folklore », VIII (1928), bl. 129-135. — idem. La Chapelle de Tous les Saints à Diest, in « Le Folklore Brabançon », VIII (1929), bl. 297-309. — Idem. Een folkloristische kijk op de Allerheiligenkapel te Diest, in het « Jaarboek aangeboden door den Diesterschen Kunstkring », I, (1928-1929), bl. 16-30.

De zincografie welke diende voor de nieuwe uitgave der vlaggetjes geven wij hier bij onze studie als cliché I.

C. — Nieuw vlaggetje.

Het vlaggetje dat tegenwoordig verkocht wordt in de Allerheiligenkapel te Diest werd in opdracht van den Z. E.H. Deken Dubois in 1931 ontworpen door den kunstschilder Karel Dufour van Herentals. 't Is een zincografie naar een penteekening, in den vorm van een rechthoekigen driehoek met scherpen hoek naar links; hoogte 226mm. en basis 358 mm.; geteekend *K. Dufour. Inv. et Ex. 1931.*, en in den scherpen hoek als naamcijfer, *K. D.* De naam van den uitgever is niet vermeld. Deze vlaggetjes werden in de maand October 1931 in 2000 exemplaren gedrukt op de persen van E. & J. Uten te Diest. De zincografie welke diende voor het drukken der vlaggetjes geven wij hier bij onze studie als cliché II.

De figuur op het vlaggetje, in den vorm van een driehoek waarvan de zijden evenwijdig zijn aan die van het vlaggetje, stelt van rechts naar links de kapel van Allerheiligen voor, welke gelegen is aan den voet van den Allerheilingenberg, ten Westen van de lieve Demerstede, en deze met haar huizen en kerken beheerscht. Bedevaarders verdringen zich rondom het heiligdom, terwijl op den voorgrond een kreupele om een aalmoes vraagt aan een paar buitenmensen die, volgen aloude traditie, hun koe komen offeren in de kapel. In den bovenhoek bijna hetzelfde hemelsch tafereeltje als op het oude vlaggetje : te midden van wolkjes een grøep heiligen waarboven de Heilige Drievuldigheid zweeft, afgebeeld in den vorm van een driehoek. In den rechterbovenhoek van het vlaggetje het wapen van den prins van Oranje-Nassau, heer van Diest. Dit schild draagt een kroon met vijf fleurons en is omhangen met het halssnoer van het Gulden Vlies. Nevens den opstaanden rand van het vlaggetje zijn, van boven naar onderen, Ste. Catharina, Ste. Appolonia en O. L. Vrouw afgebeeld. Nevens den schuinen rand, van boven naar onderen, ziet men de afbeeldingen van Ste. Agnes, St. Bernardus, St. Antonius, St. Martinus en St. Hubertus. En het uiterste gedeelte zijn het wapen van Diest en het blazoen van het St.-Jorisgilde aangebracht, daaronder dat der boogschutters en lager nog leest men : *VAENTJES / van / GODTSLIEVE / Heylinghen / 1618. 1714 / 1734 / 1931 / K. D.* (door mekaar).

Onder den driehoek, die het bedevaartstafereel bevat, vindt men in schrijffletters den tekst van het oude vlaggetje :

*Kompt en besoekt tot Diest
Godts hoogh verheven Vrinden
In allen uwen nootd
Soo moogdy baet hier vinden
Godts weerde Moeder-Maeght
Sal U tot hulpe syn
Met al het Hemels volck
Verlossen van U pijn.*

en onder den 4^{en} versregel : *K. Dufour. Inv. et Ex. 1931.*

Rondom dit alles loopt een zwarte omlijsting van een paar millimeters.

Wordingsgeschiedenis van de Allerheiligenkapel

Ten westen der stad Diest verheft zich een tamelijk hooge heuvel, vroeger « Kluisberg » genaamd, waarop in 1372 een vrome inwoner, Gerard Beyen, een bidplaats deed oprichten, die in 1450 door Jan van Heinsberg, bisschop van Luik, geschonken werd aan de « Gesellen van den Rooden Valck », een voetbooggilde dat in 1401 was opgericht om de stad tegen de muiters te verdedigen.

Het thans nog bestaande St.-Jorisgilde is er een overblijfsel van. Aan deze kapel schoten weleer de gezellen hun koningsvogel : aan het onderdeel der torenspits werd een vogel vastgemaakt en de behendige schutter die hem door zijn pijl wist neer te halen werd tot koning uitgeroepen.

De gildebroeders besloten de bidplaats te herbouwen in den stijl van den tijd. Aanvang werd er mede genomen, maar nooit voltrok men de plannen, integendeel, wij weten dat de afbraak diende voor den opbouw der nieuwe St.-Sulpitiuskerk.

In 1491 is er in het stadsarchief wederom spraak van de kapel : toen werd ze inwendig opgeknapt, hetgeen wel bewijst dat intusschen de werken hervat waren.

Maar in de XVIe eeuw had het heiligdom veel te lijden van het vernielend geweld der inlandsche beroerten, ja, het werd zelfs in 1578 in brand gestoken, en pas in 1606 kon men er een denken het uit zijn puin te doen herrijzen. Overal zochten de gildebroeders aalmoezen en hulp te verkrijgen en op Allerheiligen 1614 kon weer opnieuw een plechtige dienst in de kapel opgedragen worden; op St.-Pieter-en-Pauwel van het volgende jaar wijdde Mgr. Hovius, aartsbisschop van Mechelen, plechtig de wederopgebouwde kapel in.

De volkstoeloop groeide aan van jaar tot jaar en in 1714 herdacht men op luisterrijke wijze het eeuwfeest van den wederopbouw der kapel.

Met de Fransche omwenteling, in 1793, werd ze als « nationaal goed » openbaar verkocht en door den koper gedeeltelijk afgebroken. Na Napoleon's val werd ze hersteld en in 1816 door deken Valerius Van Looy, plechtig opnieuw in bezit genomen.

Ten gevolgen van het in 1825 verschenen koninklijk besluit over de niet erkende kerken, werd ze gesloten en pas in 1830 voor den eeredienst heropend.

In 1854 werd ze bij militair bevel afgebroken omdat ze stond op de plaats waar de nieuwe vestingwerken moesten komen; toen werd ze aan den voet van den « berg », binnen de stadswallen, weder opgebouwd volgens de plannen van den stadsbouwmeester Van Roelen. Op 1 November van hetzelfde jaar werd de eerste goddelijke dienst gecelebreerd in de thans nog bestaande kapel van Allerheiligen, waarheen nog telkenjare op 1 November en in de daaropvolgende octaaf een ontelbare schare van pelgrims uit de Kempen en het Hageland, uit Haspengouw en zelfs uit Wallonië, hun stappen richten om er Gods lieve heiligen te bidden ter vrijwaring van alle onheilen over familie, have en goed, land en vee.

Bezijden den weg die leidt van de Grootte Markt naar de kapel staan dan de vele tafeltjes opgesteld met honderden ex-voto's uit was gemaakt : koeien, varkens, beenen, armen, tanden, kinderen, oogen, ooren, al wat maar uit te denken valt worden door deze zeer primitieve ex-voto's voorgesteld, welke aan de pelgrims aangeboden worden door oude volksvrouwtjes, die zelfs tot in de kapel met hun waar hebben post gevat.

In het midden van de kapel staat een relikwieschrijn waar de bedevaarders driemaal moeten rondgaan en dat ze ook driemaal moeten kussen. Dat is de « kleine beeweg ». De « groote » wordt buiten rondom de kapel gedaan, waar dan het Graf van ons Heer, dat er achter een ijzeren deur in den Zuidermuur is voorgesteld, druk vereerd wordt. Voor iedere intentie doet men een afzonderlijken beeweg, gaat dan bidden voor het beeld van den aangeropen heilige en offert er wat.

De heilige man Job, Ste. Wivina, Ste. Barbara, Ste. Philomena, Ste. Genoveva, St. Eligius, St. Hubertus, St. Rochus, Ste. Ursula, St. Martinus, Ste. Appollonia, St. Antonius, Ste. Odilia, Ste. Brigitta, St. Bernardus, Ste. Catharina, St. Gerardus en St. Jan Berchmans worden en tegen alle kwalen en ziekten aangeropen en vereerd.

Voor het relikwieschrijn, midden in de kapel, staat een groote schotel waarin de wassen ex-voto's geofferd worden. Tot vóór den oorlog bestond het gebruik dat levende dieren zooals kalveren, varkens, konijnen, kippen, duiven enz. en ook varkenskoppen geofferd werden; die offergaven werden dan 's namiddags na het lof door den koster verkocht aan de meestbiedenden. Dit gebruik is thans bijna gansch uitgestorven.

Bibliographie

DUBOIS D. : « *Het Oude Diest* » (Diest-1934), bl. 185-195. — RAYMAEKERS F.J.E. : « *Het Kerkelijk en Liefdadig Diest* » (Leuven-1870), bl. 222-240. — Verder de boven reeds vermelde werken van VAN HEURCK en VAN WEDDINGEN.

II. — VLAGGETJES VAN ST. JAN BERCHMANS

A. — Vlaggetje van 1888.

In den linkerboven hoek het gekroonde en door twee griffoenen ondersteunde wapen der stad Diest : in zilver, twee balken van sabel. Daaronder, van links naar rechts : de St.-Sulpitiuskerk van Diest; de pauselijke tiaar. In het midden van het vlaggetje : de gewone voorstelling van Sint Jan Berchmans, d. i. ten halven lijve met de « tria carissima » in de handen : kruisbeeld, rozenkrans en regelboek; en een ovaal schildje met het wapen van Paus Leo XIII, die Berchmans in 1888 heilig verklaarde. Daaronder, van links naar rechts : het geboortehuisje van Sint Jan Berchmans; de kapel van O. L. Vrouw, buiten de stadswallen op den weg naar Scherpenheuvel; de steenweg naar Scherpenheuvel; en de basiliek van Scherpenheuvel. Onderaan staat een tweetalige verklarende tekst (Nederlandsch en Fransch) van de afgebeelde onderwerpen.

Op de keerzijde lezen wij volgenden tekst, van boven af heel het vlaggetje vullend :

De H. Joannes Berchmans werd / geboren te Diest in België, op 13 Maart 1599. / Van zijn teederste jeugd af, onderscheidde hij / zich door zijne reine zeden en eene engelachtige / onschuld. Zijne geliefkoosde wandeling, toen hij nog in het / ouderlijke huis verbleef, was de weg van Diest naar O.-L.-V. / van Scherpenheuvel, waarheen hij bijna dagelijks zijne schreden richtte, / en welke onder de nummers 6, 7, 8 en 9 op deze print afgebeeld is. /

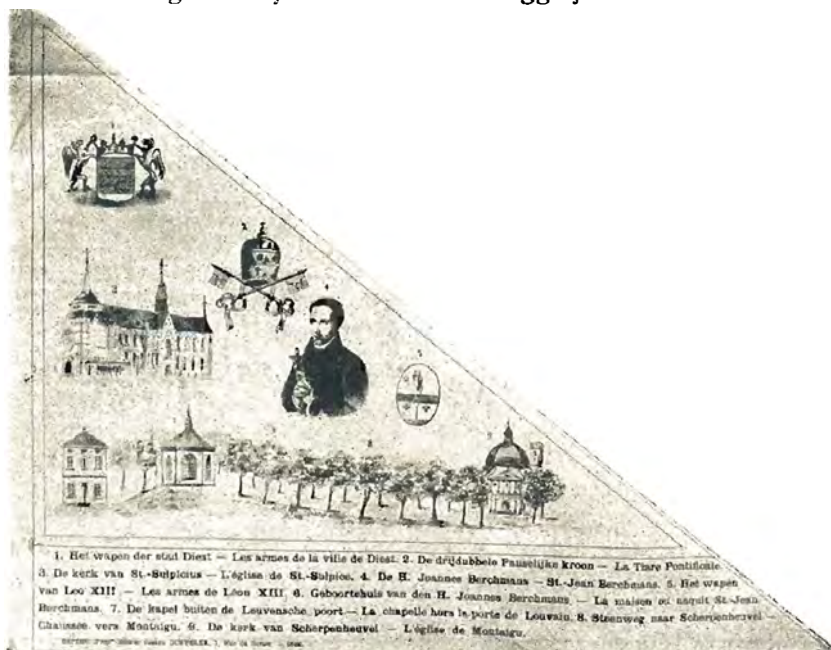
In het Collegie der Jesuiten te Mechelen was hij een voorbeeldig leerling. / Op zeventienjarigen leeftijd trad Joannes in het gezelschap van Jezus. Men dacht in hem / den H. Aloysius van Gonzaga te zien herleven, zoozeer trachtte hij dezen door zijne deugden / te evenaren. Hij kenmerkte zich bijzonderlijk door eene gedurige waakzaamheid over zijne zinnen; / eene vurige liefde tot God, en door de volmaakte naleving der kloosterlijke regeltucht; eindelijk door / eene kinderlijke teederheid tot de H. Maagd. In 1618 ging hij naar Rome zijne studiën voortzetten, waar hij / drij jaren later, op 13 Augustus 1621 overleed. /

In 1843 werden zijne heldhaftige deugden door Paus Gregorius XVI herkend. Z. H. Pius IX verklaarde / hem in 1865 gelukzalig, en in 1888 werd hij door Paus Leo XIII onder het getal der Heiligen geplaatst.

• Onder een dunne lijn volgt een Fransche tekst, in grootere lettertype.

Dit vlaggetje, hetwelk uitgegeven werd ter gelegenheid van de Berchmansfeesten te Diest in 1888, is een lithografie, gedrukt op lichtgroen papier, in den vorm van een rechthoekigen driehoek met scherpen hoek naar rechts; hoogte 380 mm. en basis 480 mm.; met vermelding van den uitgever : *Déposé Prop^{re} Editeur Joseph DUFFELER, 1, Rue du Demer. — Diest.*

Hier geven wij de foto van dit vlaggetje.

Dit vlaggetje werd besproken bij VAN HEURCK, op. cit., 103.

B. — Vlaggetje van 1921.

Van tegen de basis naar de punt :

Bovenaan :	DIEST	MALINES	ROME
	13-3-1599	MECHELEN	13-9-1621.
		24-9-1616	

Daaronder het portret van Sint Jan Berchmans, zooals hij gewoonlijk afgebeeld wordt, nl. met de « tria carissima », Rechts van het portret lezen wij

PATROON DER JEUGD, en links : PATRON DE LA JEUNESSE; onder het portret : *Joannes Berchmans bid voor ons / S. Jean Berchmans priez pour nous. / Né à Diest le — Geboren te Diest den / 13-3-1599 / Couvent de la Société de Jésus à Malines / Klooster van den Soc. Jesus, te Mechelen / 24-9-1616 / mort à Rome le — Stierf te Rome den / 13-9-1621 / Que la jeunesse le prenne / en exemple. / De jeugd neme hem / tot voorbeeld.*

In de punt een versieringsmotief en rondom het vlaggetje een bewerkte boord van anderhalven centimeter breedte.

Op de keerzijde, van tegen de basis naar de punt : Bovenaan het chronogram dat prijkt in het Geboortehuisje van St. Jan Berchmans, thans in kapel veranderd, en dat het jaar zijner geboorte, 1599, aangeeft :

hier zIjt gIJ WeLeer gebaarD : hier stonD / VoortIjds UW Wieg.

Daaronder : het geboortehuisje van Sint Jan Berchmans

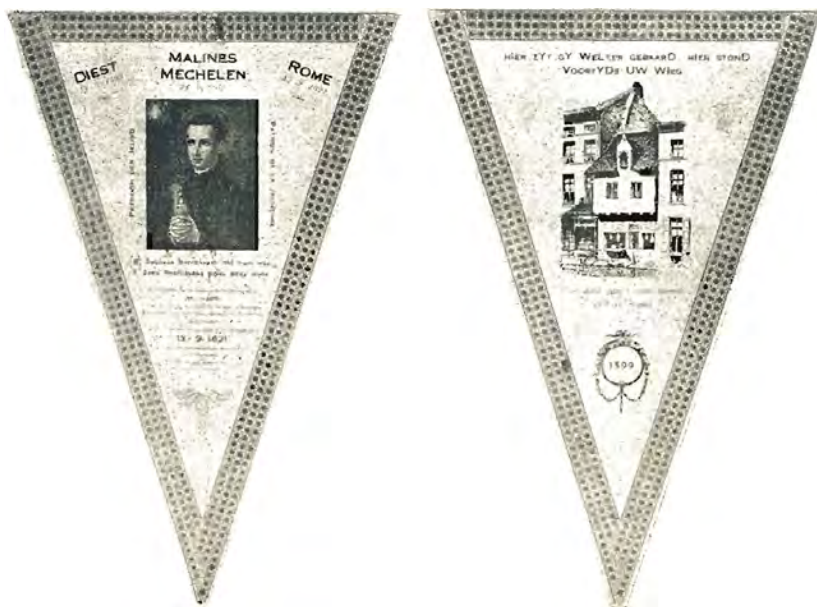
zoals het eertijds was, met er onder : *C'est dans cette humble maison / qu'il vit le jour.*

In de punt in een versieringsmotief : 1599, en rondom het vlaggetje dezelfde bewerkte boord als op den voorkant.

Dit vlaggetje, uitgegeven ten gelegenheid van de Berchmansfeesten te Diest in 1921, is een zincografie, gedrukt in donkergroene tint, in den vorm van een gelijkbeenigen driehoek met scherpen hoek naar onderen; hoogte : 310 mm. en basis : 200 mm.; zonder naam van ontwerper of uitgever.

Het werd ten jare 1921 in 3000 exemplaren gedrukt, te Brussel bij F. & A. Lambert.

Hier geven wij de voor- en keerzijde van dit vlaggetje

C. — Stoffen vlaggetjes.

Sinds enkele jaren verkoopt men twee stoffen vlaggetjes van Sint Jan Berchmans. Zij zijn jammer genoeg voorbeelden van hetgeen Van Heurck noemde : « triomphe du mauvais goût et de la banalité moderne », en wij vermelden ze hier dan ook maar volledigheidshalve.

Het eene is in den vorm van een rechthoek (basis : 230 mm.; hoogte : 200 mm.), verdeeld in twee gelijke deelen, het groen tegen den stok, het wit waarop het gewoon portret van St. Jan Berchmans is afgebeeld, met er boven : *St. Joannes / Berchmans*, en er onder : *Diest*.

Het portret en de tekst zijn in groene kleur gedrukt.

Het andere vlaggetje heeft den vorm van een gelijkbeenigen driehoek met scherpen hoek naar rechts (basis : 215 mm.; hoogte : 375 mm.). Op de witte stof is in groene kleur hetzelfde Berchmansportret gedrukt als op het eerste stoffen vlaggetje. Naast het portret staat in groote letters : *St. Joannes / Berchmans* en er onder : *Diest*.

Gelukkig werden deze banaliteiten, welke vóór een paar jaren vervaardigd werden, elk slechts op een honderdtal exemplaren verspreid... hetgeen nog te veel is !

Korte biographie van Sint Jan Berchmans

Jan Berchmans zag het levenslicht op 13 Maart 1599 te Diest « in de Gulden Maen », waar zijn vader, Jan Berchmans « d'oude », meester schoenmaker en huidvetter, woonde met zijn vrouw, Elisabeth vanden Hove.

Jantje, de oudste van vijf kinderen, was een voorbeeld van zachtmoedigheid en godvruchtigheid. Op 7-jarigen leeftijd ging hij naar « de Cleyne Schole » in de Stadshalle, waar hij zoo verrassend vlug leerde dat hij op 9-jarigen leeftijd de Latijnsche lessen mocht gaan volgen bij Meester Wouter van Stiphout, die van stadswege was aangesteld tot rector der Latijnsche school, welke eveneens in de stadshalle gevestigd was.

Bewogen door de gunstige getuigenissen van zijn meesters, willigde vader Berchmans het verlangen van zijn zoon in, die zich van in zijn prilste jeugd tot het priesterschap aange trokken voelde, en trouwde hem in 't najaar van 1609 toe aan kanunnik Pieter van Emmerick, een witheer van Tongerlo, die sinds 8 jaar pastoor was van de O.-L.-Vrouwenkerk te Diest en eenige leerlingen tot den priesterlijken staat opleidde. Onder diens leiding bracht Berchmans drie volle jaren door en opdat zijn meester schappelijk zou zijn voor de rekening verrichtte hij er allerlei huiselijke diensten en stak ook al een handje toe in de pastorie en in de kerk, hetgeen hem niet belette een der flinkste leerlingen te zijn van Wouter van Stiphout, bij wien hij de lessen was blijven volgen. Toen Berchmans 11 jaar oud was, ontving hij uit de handen van kanunnik van Emmerick voor de eerste maal de H. Communie. Ook was het met dezen vromen leermeester dat hij dikwijls ter bedevaart ging naar Scherpenheuvel.

Daar Vader Berchmans, wiens zaken intusschen minder goed gingen en wiens vrouw leed aan een slepende ziekte waar ze helaas nooit meet van genezen zou, het schoolgeld niet kon blijven betalen, moest Jan, wilde hij zijn studies kunnen voortzetten, knechtje gaan spelen bij den Cantor van de hoofdkerk van Mechelen, Kanunnik Froymont, die in zijn woning een soort van pensioonaat had opgericht. Op een najaarsdag van 1612 kwam hij in de Dijlestad aan; vijf jaar zou hij er verblijven.

Aanvankelijk zou hij gedurende drie jaar zijn Latijnsche studiën voortzetten in de beroemde « Grootshole », waar hij in Tertia toegelaten werd, om dan zijn Rhetorica te gaan doen in het pas opgericht Jezuïeten college. Ook te Mechelen muntte hij uit door zijn studieijver, zijn groote minzaamheid, zijn blij en zonnig karakter, zijn kinderlijke devotie tot O. L. Vrouw en zijn sublieme vurigheid voor de H. Eucharistie.

Op 24 September 1616 trad hij te Mechelen in het Noviciaat der Jezuïetenorde.

In December van hetzelfde jaar overleed zijn moeder en Vader Berchmans ging zich aanmelden bij Mgr. Hovius. Daar de nood der tijden tot bijzondere maatregelen noopte, zou hij nog eer anderhalf jaar verlopen was als priester Gods aan het altaar staan in zijn stede Diest.

Op 26 September 1618 legde Jan Berchmans zijn klooster-geloften af en tegen het einde dierzelfde maand vertrok hij naar Antwerpen om er in het College aan de Prinsenstraat zijn philosophische studiën te beginnen. Hij zou er slechts een twintigtal dagen verblijven, want op 18 October kreeg hij de blijde tijding dat hij te Rome zijn studiën mocht gaan voleinden.

Eenige dagen vóór zijn vertrek overleed zijn vader. Op 24 October 1618 ondernam hij samen met zijn landgenoot Frater Penneman, de reis naar de Eeuwige Stad, waar zij, na een tochtje van zoowat driehonderd uren te voet, op 31 December zouden aankomen.

Zij namen hun intrek in het Professenhuis « Al Gesù ».

Op 2 Januari 1619 ging Berchmans over naar het Romeinsch College, waar door een keurkorps van professoren de Wijsbegeerte en Godgeleerdheid en waar ook de Rhetorica en Grammatica gedoceerd werden.

Te Rome zou Berchmans zich ook weer eens toonen als een echt Mariakind, en een vurige verdediger worden van de Onbevleete Ontvangenis; zelfs teekende hij met zijn bloed de gelofte steeds een voorvechter van de Onbevleete te zijn. Een ander groot kenmerk zijner heiligheid was zijn stipte gehoorzaamheid. Hij getuigde het zelf : « Liever zich aan stukken te laten rijten dan een der geringste voorschriften te overtreden. » Op het einde van zijn driejarigen cursus werd hij bekwaam geoordeeld tot zijn eindexamen, op 19 Maart 1621, en op 8 Juli moest hij voor een uitgelezen publiek, in een zoogenaamde « actus publicus » stellingen uit de geheele wijbegeerte verdedigen... de alfoop ervan was oprecht schitterend, maar had zijn zwak gesteld ten zeerste vermoeid, samen met de Italiaansche zomers die voor de Noordelingen moeilijk te verdragen zijn.

Begin Augustus werd hij ziek en op 11 Augustus oordeelden zijn oversten dat men hem de Goddelijke Teerspijze en het H. Oliesel toe dienen moest. Lachend ging Berchmans den dood te gemoet en toen hij zijn kruisbeeld, zijn regelboek en zijn rozenkrans in de handen genomen had, jubelde hij : « Dit zijn de drie zaken die mij het dierbaarst zijn; en gaarne zal ik daarmede sterven ».

En zoo stierf te Rome in den ochtend van Vrijdag 13 Augustus 1621 het zonnekind van Diest.

Dadelijk was het een ware toeloop naar het doodbed, en het praalbed dat men in de kerk opgesteld had werd letterlijk overrompeld. De ordemaatregelen, genomen om den volkstoeeloop te regelen, schenen ontoereikend : het praalbed werd let-

terlijk bestormd en vele gebedsverhooringen deden zich voor,

In den nacht na het overlijden, toen het lichaam door de geneesheeren onderzocht werd, namen zij met grooten eerbied het hart weg, balsemden het en schonken het aan den overste van het Romeinsch College. Pater Van Doorne, die kort daarna uit Rome naar Vlaanderen terugkeerde, bracht het hart mede en schonk het aan het College der Paters Jezuïeten te Leuven alwaar het thans nog bewaard en vereerd wordt.

Spoedig was Berchmans populair geworden : in 1624 waren er in onze streken reeds meer den 20.000 Berchmansgravures verspreid, en in 1629 verscheen de Nederlandsche vertaling van pater Cepari's beroemde Berchmans-biographie.

Spontaan werd Berchmans overal door de geloovigen als een heilige gehuldigd en in 1622 werd het proces der heiligverklaring begonnen, dat, door allerlei omstandigheden vertraagd en bemoeilijkt, pas in 1742 kon hervat worden.

Vanaf 1745 mocht heel de kerk hem aanroepen onder den officieelen titel van « eerbiedwaardig ». Paus Pius IX verklaarde hem in 1865 gelukzalig, en nadat de Congregatie van de Riten, met de haar bekende nauwkeurigheid nog twee van de meest opzienbarende genezingen door Berchmans' voorspraak bekomen, onderzocht had, werd het zonnekind van Diest door Leo XIII op 15 Januari 1888 opgeschreven op de naam lijst der Heiligen.

De vreugde was toen algemeen en ook de stad Diest, die reeds in 1865 bij de gelukzaligverklaring gefeest en gejubeld had, zou in 1888 nog luisterrijker haar edelsten en roemrijksten zoon huldigen, zooals ze het nadien in 1913, bij de 25^e verjaring zijner Heiligverklaring en in 1921 bij de 300^e verjaring van zijn overlijden nog doen zou.

En thans gaat er geen week meer voorbij of tal van vrome pelgrims komen naar dat eenvoudig, armzalig huisje, thans tot kapel ingericht, waarheen ook jaarlijks nu — sinds 1928 — heel onze Vlaamsche knapenschap op 13 Augustus samengestroomt om er « haar patroon » te vieren.

Bibliographie

ANGELINI. : *Vito di S. Giovanni Berchmans della Compagnia de Gesu* » (Rome, 1888). CEPARI-SUSIUS : « *Het leven van Joannes Berchmans, Nederlander, Religieus der Societeit Jesu* » (Antwerpen, 1629). PHILIPPEN J. : « *Het zonnige leven van Sint Jan Berchmans* » (Antwerpen, 1935). PONCELET A. : « *Documents inédits sur Saint Jean Berchmans* » (Brussel, 1921). SCHOETERS K. : « *De Heilige Joannes Berchmans* » (Alken, z. j. SEVERIN T. : *S. Jean Berchmans — ses écrits* » (Leuven, 1931). VANDERSPEELTEN P. : « *Vie du Bienheureux Jean Berchmans de la Compagnie de Jésus, d'après les actes de sa béatification et autres documents authentiques* » (Leuven, 1886).

JOS PHILIPPEN.
Diest, 26-XI-35.

Uit oude Papieren en Perkamenten

BEIGEM. — Schepenbrief van 1307

Allen den ghenen, die dese lettere selen sien ende horen lesen. Wi scepenen van Beighem saluet ende kinnesse der waerheit, wi doen cont allen de ghenen die nu syn ende na ons comen selen, dat quam vor ons ende vor den rechtere, Peter, diemen heet Coman, ende Margrite, syn suster, ende hor mombore, die hore ghelevert was metten vonnesse, ende bekinden, dat si en gheen recht en hadden ane een dachwant lans lettel min ochte meer also alst ghelegghen es in die prochie van Beighem opt tholtenvelt, welke lant houdende es thues van den sikerliede van Mechline van der kerken van Beighem op enen penninc cens ende ten tuween vouden¹⁾ cens te verwandelne ende altoes te hebbene enen versterfeliken laet; ende Peter ende Margrite ende hor mombore die hijj vorre ghenumpt syn, scouden quite dit vorre ghenumpt lant alle dat rechte, dat sire ane haddens ende worpens ende vertegghens ende dadender toe alles, dat si sculdech waren te doene, bi maninghe tsrechters ende bi onsen wysdome ende om dat wi willen dat dit vast sal syn ende ghestede ende wel ghehouden so hebben wi dese lettere beseghelt met onsen ghemeinen seghele int jaer ons heren m^o ccc^o ende sevene in die maent diemen heet april.

Op den rug der akte : « Beyghem : van een dachwant lants tot Beygeem opt tholtervelt. »

Archief der stad Mechelen. Doos I.

F. D. R.

ASSCHE

Ordonnantie ghemaect bij mijnen eerweerdighen heere heeren Jannen Coutereau, baenderheere van Gheete, heere van Guidu ende heere van der poort ende vrijheyte van ende tot Assche, over den ontfanck van allen renten toebehoorende den gheesthuysse der vrijheyte van Assche, desen achtsten decembris anno tsestich (1560).

Ierst dat die rentmeestere die ontfanghen sal die goeden van der taefele des heylich gheest zal verbinden zynen persoon, have ende erfve, vercregen ende te vercrijgene, ende daertoe noch een andere sufficiente borghe.

Item dit ghedaen wesende zal die selve ontfangere alle pachten, ceynsen, renten, tsij erfelijcx oft jairlijcx die die selve taefele is hebbende, die verschijnen sullen te Keerssavonde anno tsestich daer die doen leveren op den soldere van den heyligen gheest, daer hij alleen den sluetel zal aff draghen.

¹⁾ in twee keeren.

Item van desen cooren sal die selve rentmeestere alle gecostumeerde deelen den muldere leveren coren om goidts tijts gebacken te woirden ende gedeelt als op den Keersavont twee mudden totten vleessche broots, op onser liever vrouwen lichtmesse broot van een mudde, op den halff vastene dach metten harinck ende smout een mudde, op den witten donderdach metten meede twee mudden terwen, op den goeden vrijendach metten vleessche twee mudde corens, opt jairegetijde van den goetdoenders der taeffelen altera trinitatis 1 mudde; opt jairgetijde Jans van droogenbroeck, 19 february, 1 mudde; opt jairgetijde Meester Gillis Moyesone, feria 7a post octava sacram., 1 mudde; opt jairgetijde Beatrice van Onchem, opt St Jans Avont, 1 mudde; opt jairgetijde Joncker Rubbrecht van Assche, tsvrijdags voer Sint Jans messe, 1 mudde; opt jairgetijde Jacop Raspoet, altera petri et pauli, 18 veertelen; op onsser Liever Vrouwen dach assumptie, met eender aemen biers 1 mudde, op alder heylighen dach, met een aeme biers, 1 mudde; op Sinte Mertens avont in den wintere, metten vleessche 1 mudde.

Item men sal noch moeten coopen, Keersmesse ende paeschen, telcker reyssen, verckenen nae d'ordonantie vande meesters ende daer toe besorghen die penninghen om die te betalen

Item tegen die vastenen om den aermen te deylene goets tijts te coopene een tonne harinx ende oyck een tonne smouts ende besorghen dat die sullen betaelt wesen.

Item die selve rentmeestere en sal nyemandt van den huysaermen coren meten ten sij duer bevel vanden meesters ende sal daer aff rekeninghe doen aen wyen ende hoe vele sonder te stellen int generael

Item voer allen desen dienste sal die selve rentmeestere hebben van allen ontfanghe tsij in coren, terwe, evene, ghelde, den twintichsten penninck ende twintichste mudde, sonder meer, ende hier voeren alle pachten, renten, cheynsen, goet doen binnen tsiaers ende rekeninghe daer aff te doene te weten van den pachten verschenen Kersmesse tsestich ende dat opte verbuerte van een pont brabant, soe verre hij die rekeninghe nyet en doet voer Kersmesse ende zijnen staet nyet wettelijk overgeeft, welcke pene sal commen tot proffijte vanden heere voer d'een helicht ende d'ander helicht tot proffijte van schepenen.

Item van allen cooren datter hoveren sal nae de rekeninghe affgetrocken zijnen salaris en sal die selve rentmeester tselve nyet moghen vercoopen dan bij consente, raide vanden meesters ende zoe verre tselve blijft ligghen opden soldere sal hem gegheven woirden redelijken loon voer tcrimpen nae djaer soe men te raide bevinden sal.

Item die selve en sal nyet mogen rekenen eenige costen van vacatien om desen ontfanck te doene, ten waere hij processe moeste vueren voer eenighe rechten welck proces hij

nyet en sal mueghen beghinnen sonder advijs van den meesters.

Die rekeninghe die hij maeken sal daer aff zal hij hebben den gewoenelijcken loon ende als die selve sal moeten tot Mechelen gaen oft bruessele om harinck ende smout oft mede te coopene, sal sdaeghs hebben dat redelijck is vber sijnen aerbeydt.

Die selve rentmeestere en sal van hem selven nyet moghen verhueren, bestaeden oft verlinghen eenighe pachinghe hij en sal daer bij roepen die meesters ende oyck en sullen die meesters egheen bestaedinghe doen sonder daer bij te hebbene den rentmeestere om die ter stond te stellene int bestaedeboeck ghemerckt die rentmeestere alle pachten goet doen moet ende voirts die pachinghen wettelijcken doen passeren.

Ende op alle dese conditien ende voerwaerden heeft Meester Anthonis van Pissote in sijnen eyghenen naem desen last aenveerd, beloeft wettelijcken te voldoene ende bindende hie voere sijnen persoon op heerlijcke executie.

Item sal die selve meester Anthonis van Pissote gehouden ende schuldich zijn inne te haelene ende te recoeverene die faulten van alle voergaende rekeninghe opden voerghenoempden prijs vanden twintichsten penninck ende het twintichste mudde.

Op heden enz. (volgt dan de wettelijke verbintenis aangegaan door M^r van Pissote, en aanstelling van borg vóór Meier en Schepenen van Assche).

(*Schepengriffie Assche, Rijksarchief Brussel, nr 213, f° 153 sq.*)

J. L.

ALSENBERG

Attestatie voer Joncker Jan Albert van den Winckele (over een grafsteen in de kerk aldaar, 1637).

Allen den genen die dese letteren sullen sien oft hooren lesen, Heer Gielis de Beckere, pastoir van Alsenberg, Jan Houwaert ende Adolf Rombouts, schepenen der Banck van Alsenberghe ende Rode, Saluyt, met kennissen der waerheyten doen te weten ende certificeren eenen Iegelycken ten versuecke Joncker Jan Albert van den Winckele lest afgegaan schepene der Stadt van Bruessele, gesien ende gevisiteert te hebben zekeren blauwen sercqsteen, lanck negen voeten ende breed vijf voeten min twee duymen ombegrepen, liggende In den hoogen choor der kercken van Alsenberge voerscreven, daerop ommegeans den boert staet gesneden in groote letteren aldus : Hier leet begraven heer Wouter van den Winckele, Ridder, Soene Godevaerts van den Winckele, die sterf int Jaer ons heren als men screef M. CCCC acht ende t'sestich, den achtiensten dach In October Bidt voer de Siele. Int midden van den welcken staet dusdanige wapene, Ende de voerscreven Adolf Rombouts vercleert gesien te hebben over badt dan vijftich jaeren geleden naer sijn beste onthoudt dat men vuyter

Stadt van Bruessele heeft gebrocht het doot lichaem van Wijlen Mijnheer Jan van den Winckele des voirscreven Requirants Grootvader was, ende dat tselve onder den voerscreven Sercq is begraven, Ende dat die wapenen des selfs wijlen Mijnheer Jans van de Winckele, die conform was aen de voerscreven wapene des voirschreven wijlen heer Wouters van den Winckele veel jaeren daernaer Inden voirscreven Hoogen Choor aenden muer heeft gehangen. In den oirconden van welcker visitation ende certificaten, hebben wij schepenen bovengenoempt deze jegenwoerdige, bij Hendriken de Kegel Greffier der voirscreven Banck als mede over de zelve visitatie present geweest zijnde, doen onderteekenen, ende onsen gemeynen schepenen zegele daeraen doen hangen, opten twelfsten dach der maent van Meert anno XVIe ende sevenentertich.

(Rijksarchief Cart. en hs. Alsenberg, n° 4, 1601-1650, f° 609.)
C. T.

Uit de Prondelschuif

OUDE LANDELIJKE GEBRUIKEN

Schuldbekentenis in 1685. — Geert de Ro, pachter te Herne, bekent aan Sr Jan Seghers eene schuld spruitende uit geleende gelden en geeft als pand, in de handen van den luitenant-meier, zijne « vruchten en besaeytheden ». En, van deze vruchten, « onterft » bij zich met « daeraf *eenen struic groen cooren*, een peyl voor alle andere, als oocq voor de zomervruchten als noch te saeyen » te overhandigen.

Het volgende jaar moet G. de Ro terug eene schuld herkennen en daarom hebben hij, de schuldeischer en de luitenant-meier « hun getransporteert opt cleyn meuleblocq, dese partye genomen voor alle andere, ende ghepiqueert ende gheheven een pijl met worfelen van de voorseyde vrucht een voor al ende volghende dien getransporteert in de handen des Srs Seghers... »

(Schepengriffie Herne. — Rijksarchief n° 4025)

Gift onder levenden. — Elisabeth de Maeseneer maakt in 1674 haar hofstede te Herne, aan haar schoonzoon en daarom heeft zij « haer onterft van een *sleutel* en de zelve getransporteert met wermerderhandt » (met warme hand).

(id. — n°4014)

Een kleine landbouwer van Bellingen maakt (in 1773) aan een zijner kinderen zijn « meubeliere goederen en effecten bestaende in een koe en een kalf, potten en pannen, stoelen en banken, hoey ende stroey » — bondiger en schooner kan het niet gezegd worden — en hij onterft hem « van een *neusdaeck* voor alle de andere meubeliere effecten. »

(Schepengriffie Pepingen. — Rijksarchief n° 6592)

Een borgstellen in 1694. — Adriaen Herremans van Pepingen stelt als borg, twee koeien « d'eene roeyt en d'anderē zwart van hayr. ende twee veerzen van een jaer oudt oeyck roeyt van hayr, een paard van 12 j., een ploeg en een kerre » al dezē voorwerpen « *gewezen met vinger ende oogen* ».

(id. n° 6571)

P

OUDE GEBRUIKEN BIJ BRUILOFTSFEESTEN

Dat in de 18^e eeuw ieder uitgenoodigde kozijn op een bruiloftsfeest iets moest «offerē» als geschenk aan het bruidpaar, blijkt uit volgende staet, tusschen oude familiepapieren gevonden :

« Op 25 augusti 1726 Bruylofffeest gehouden ten huysse van Jan van Bossuyt binnen de prochie van Kester door Anthon Plas van St Mertens Lennick getrouwt met Joanne Bossuyt dochter van Jan, *alwaer onder ander geoffert is als volgt.* » Volgt dan de gift van elk dischgenoot. Allēen de mannen, offerden. De vader, 18 gulden 13 sc.; Anthon Verheylewighen, schoonvader van den bruidegom, 20 guld. 30 sch.; volgen 56 getrouwen die van 3 tot 6 gulden offeren, en 17 «jongmans» die van 3 tot 8 guld. offeren, volgens den graad van verwantschap. Er waren dus 75 manslieden aan tafel; voeg daarbij ongeveer evenveel vrouwen, en gij zult bekennen dat in de 18^e eeuw de bruilofttafels in West-Brabant nog tamelijk patriarkaal waren. Volgens de namen op de lijst vermeld, kozijnde men toen nog meer dan nu, op zijn Brabantsch, 't is te zeggen in 't oneindige !

Een ander oud bruiloftgeschenk, dat men nog in vele oude brabantse boerenfamiliēn aantreft, is de *tinnen teljoor* met de initialen van bruid en bruidegom. Werden die teljoren gekocht met een deel van de opbrengst van den offer ? In vele familiēn heeft men, in de domme laatste eeuw, die kostbare bewijsstukken van oud, welstellend boerengeslacht, eenvoudig gebazardeerd aan antikairs en loodgieters. De initialen op die teljoren kunnen nochtans zeer behulpzaam zijn voor het opmaken van geslachtboomen, en ik ken een brabantse gezin, waar, tegen den muur, een heele familieboom hangt uit tinnen bruiloftteljoren gevormd.

P.

RECEPTEN EN REMEDIES VAN TANTE BEGIJN

Maniere om Qué-Wijn te maken (1799).

Neemt schoone en goede qué-en; raspt de selve met eene suyvere raspe, tot aentrent het kloekhuys : laet het dan 24 uren staen; naer dien sterck uytgeperst doór eenen nieuwen stramijn; laet het dan wat sinken en giet het klaer af; neemt voor ideren pot sap een pont van 't beste broodsuyker; klaert dan 't sap met een wit of 2 van een eye, naer de quantiteyt die Ued maken wilt; laet het maer eens opsieden en giet het door eenen schone lap, die nergens naer en smaakt; kout geworden sijnde

doet die in drooge flesschen aentrent vol ende een weinig olie van boven, die men met wat katoen afdopt, als men hem wilt gebruyken. Als het is in een flesche of pot met een kraentiën, dan tapt men dien maer af, ende hoe ouder hoe beter wordt dezen wijn.

Maniere om Jeley van Aelbesien te maecken (1799).

Men koeckt de besien in een rood ketelken tot dat sij plat syn; dan giet men die over in eenen suyveren pot tot dat sij kout sijn; dan moet men die perssen door eenen doeck; dan nempt men voor ieder pint sap een pont broodsuyker en moet dan een alf quartier stillekens koken ende dan uyt gieten ende acht daegen ongedeckt blijven staen ende dan gedeckt.

Maniere om noten te confyten (1799).

Neemt tot 4 pond noten, 2 ½ potten water; laet dit saemen koken tot dat de noten mals sijn; maer moet de selve eerst afschuymen. Neemt die dan uyt het waeter op eenen tempse ende doet in tselve water 4 pond bruyn poedersuyker en laet dit koken tot het sirop word; maer moet dat wederom schuymen; doet dan de noten daer in met 4 stuyvers foellie ende om 3 stuyvers cruytnoten gestampt; laet dat saemen den tijd van een ure stille koken; dan wederom de noten uyt; leght die in den pot, daer gij die wilt inhouden, en laet de sirope, sonder de noten nog soo lang koken tot dat sij dick word, en giet se als dan over de noten.

Memorie om abricosen te confijten (1799).

Neemt geschelde abricosen, de welcke nog wat hart sijn, tot 2 pont abricosen, een pond geraspt broodtsuyker over; laet dit 10 à 12 uren staen in eenen nieuwen pot; set dit dan 't saemen op het coffoir en laet het coken tot dat het soo dick word, dat gij in het roeren den grond van den pot siet; het moet ook altijd stil geroert worden, om niet aen te branden.

Remedie tegen het water (1787).

Een molenvat oft een half meuken eycke asse; een molster saut; een dobbel handvol hop in eene cuype gemengelt onder een; daer op gegoten heet waeter ontrent de twee eemers; daer naeckt opgeseten op den damp met eene saersie om; daer op sitten soo lanck als men kan uyt staen; daer naer heet in bedde, verschoonen van leynwaert; het bedde geheet; als den damp begint te verflauwen, daer wederom in (doen) heete kasey-steenen. Men doet dat wel tweemaele daeghs.

Om groenolie te maken (1787).

Dese olie wort naer de onsdagen gesoeyen; men nemt tot 3 potten olie; een half pint fransen brandewijn en men doet het kruyt al gelyck op een stil vier en laet het 2 uren stoven en dan wat meerder door koken, omdat het kruyt syn sap sou uytstoven. Sij moet vanden iersten af geroert worden oft kruyt soude aenbranden; dan is de oli swert ende bedorven.

Men neemt van alle kruyden een hant vol, te weten : dat van het kattenkruyt, fijnen balsem, kramiel, stinckenden gou, drakenbloet en kervel van de eerste snee, noch sooveel als van het volgende tsenighel, witte maleve, hoogeroy, winterroosen, asser sijn, een tacken fijnen laurier en roosenmarijn, confilie, degrein, hoefkens bladeren, hontsribben en munt, 1 à 2 klisters witte, 1 à 2 smeerwortel, salie.

Dese olie is goet voor alle geswillen, als het geen sweeragie en is : ook voor verkiltheyt wat ingeheet; seer goet, als imant door het vallen inwendigh gequest of seer gedaen heeft datse het savonts of alse moeten liggen de quantiteyt van eenen lepel innemen 2 mael daghs; ook voor alle gesnede of gekapte wonden.

Om te gebruycken voor de wantluysen (1784).

Neempt peerde oog; groijt in het coren, is gelijk aen mater; het groijt in het veld. Leght dit met solver op een gloeyende caffoir en sluyt alles toe om den damp in te laeten; daarvan sterven sy.

Oft doet desgelijckx met duijvelsclouw en solfer; daer sterft het oock van.

Remedie tegen den calander int graen (1784).

De knoppen van vlas gelijkt opden solder, om te droogen doetse allen verhuysen ofte sterven.

Remedie tegen de miren (1784).

Porij aen de boomen geplant konnen sy niet lijden.

Memorie (1732).

Om goeden inckt te maecken nemt men :

1° een vierendeel koper root;

2° een vierendeel galnoten;

3° een vierendeel gom;

Samen gestampt in een mortier en men heeft daer toe noodigh twee potten regenwater.

Om rooden inckt te maecken.

Voor twee oorden aluyn; twee orden fornambuck; met wijnazijn; een nieuw panneken van twee orden vol ende laten sieden.

Maniere om goeden inkt te maecken (1698).

Nemt twee potten regenwaeter : doet daer in een halff pont galnoten grof gestooten : onderhalff vierendeel groen koperroot; een halff loot aluyn; drije onsen ende een halff gom van Arabien; dat is witten gum; een uerkeren wijnasijn voer 't blincken; twee onsen witten suycker condeys; smilt den gom in een aerden pottteken op het vier in den wijnazijn; doef dan bij de rest; mengelt oft ruert dat te saemen thien daeghen; daer desen medegemaect is, als ick dit screeff, is alsoo gemaect.

(Verzameld uit het archief van 't Mechelsch Begijnhof.)

F. D. R.

Boekennieuws

KAN. Dr J. LAENEN, *Kerkelijk en godsdienstig Brabant vanaf het begin der IVe tot in de XVIe eeuw of Voorgeschiedenis van het Aartsbisdom Mechelen*, Bdl. I. Antwerpen, « De Sikkel », 1935. — In 4°, 340 bl.; prijs : 75 fr.

Dit is het eerste deel van het prachtig historisch werk dat we met ongeduld van den geleerden archivaris van 't aartsbisdom verwachtten. Niemand beter dan hij was aangeduid om het te schrijven. Het is de rijpe vrucht van jarenlange onverdroten studie, van zeldzame belezenheid en ondervinding over de menigvuldige vraagstukken die verband houden met de kerkelijke geschiedenis hier te lande, zooals die alleen maar een frisch en jeugdig gebleven arbeidslust, spijs de jaren en de lichamelijke krankheid, kon doen gedijen. Daarvoor heeft de schrijver recht op onze eerbiedige, dankbare hulde.

Inderdaad : hier is de veilige gids dien wij allen, navorschers en belangstellenden, noodig hebben. Een ontzaglijk materiaal werd hier verwerkt en tot een klare, vlot leesbare uiteenzetting herschapen. Ontelbare, soms netelige en nog scherp betwiste vraagstukken moesten aan een kritisch onderzoek onderworpen worden. Steeds heeft schr. zich laten leiden door objectiviteit en gezond oordeel; wij mogen volle vertrouwen op zijn historischen zin : hij bouwt alleen op vasten grond en waagt zich niet aan wankele theorieën. Wetenschappelijk werk dus van eerste gehalte. Wij weten precies hoe ver het ernstig onderzoek het thans gebracht heeft; voor alle betwiste vraagstukken zal men goed doen, alvorens zich verder te wagen, te gaan zien bij Kan. Laenen wat hij er over denkt.

Laten we nu een kort overzicht geven van de rijke stof die ons in dit eerste boekdeel aangeboden wordt : Hoofdstuk I, De godsdienstige en kerkelijke toestanden te onzent tot in het begin der 10^e eeuw : Het bekeeringswerk. De bisschoppen en de geestelijkheid. De monniken- en leekenwereld. — Hst. II, Het raam der burgerlijke instellingen na den dood van Karel den Groote. — Hst. III, De bisschoppen van Luik en Kamerijk vanaf de 10^e eeuw tot aan het Concordaat van Worms (1122). — Hst. IV, De bisschoppen en hun bestuur te Kamerijk en te Luik vanaf het C. van Worms tot bij de oprichting van de nieuwe bisdommen in de tweede helft der 16^e eeuw : De opvolging der bisschoppen. De begiftiging der bisdommen. De medewerkers van den bisschop in het bestuur van zijn bisdom. — Hst. V, De parochiale indeling. Het bezit en de inkomsten van de parochie : van kerk, priester en arme. De geestelijkheid op het platteland en in de middel-eeuwsche stadsvormingen. (Dit hoofdstuk is uiteraard voor de plaatselijke navorschers het belangrijkste : het zal hun toelaten klaar te zien in toestanden die, vergeleken met nu, vaak onbegrijpelijk schenen. Het is een goede samenvatting van de vroeger verschenen « Introduction à l'Histoire paroissiale du Diocèse de Malines »). — Hst. V., De kapittel-kerken binnen de onschrijving van het eerste en van het tweede aartsbisdom.

In het tweede boekdeel, dat nog op de pers is, wordt gehandeld over het kloosterwezen in 't oude Brabant en over het kerkelijk en godsdienstig leven, vanaf de 11e tot in de 16e eeuw. Wij hopen dat velen onzer leden zich dit boek zullen aanschaffen !

J. L.

SANDER PIERRON, *Histoire illustrée de la Forêt de Soignes*, Brussel, edit. Hansa.

De 7 eerste afleveringen (elk van 32 bladzijden, groot formaat) van deze monumentale geschiedenis van het Zoniënbosch zijn thans van de pers. Het geheele werk zal drie groote boekdeelen beslaan, met meer dan 500 afbeeldingen, waaronder verschillende gekleurde buiten-tekst platen. De uitgeverfirma Hansa, Koninklijke straat, 259, Brussel; zendt op aanvraag prospectus met de intekeningsvoorwaarden.

De naam van den sympathieken letterkundige-schilder, Sander Pierron — een onzer oudste en trouwste medeleden — zal voorzeker onvergankelijk gehecht blijven aan dit heerlijk stuk natuur in het hart van het Brabantsche land, Zoniënbosch. Het is nu 30 jaar geleden (1905) dat S. P. eene eerste geschiedenis van Zoniën in 't licht gaf; die toen reeds, om haar rijken inhoud en mooien literairen vorm, zeer gunstig door het publiek onthaald werd; op weinig tijd was het werk uitverkocht en voor de liefhebbers onvindbaar. Er werd dan ook sedert lang naar een nieuwe uitgave uitgezien. Maar intusschen had S. P. onverdroten zijn navorschingen voortgezet: geen enkel archiefstuk; geen enkel document waar iets over Zoniën uit te halen was, ontsnapten aan zijn speurzinn en aan zijn eerlijke, gewetensvolle nauwgezetheid. De vooruitgang van sommige hulpwetenschappen (o. a. de plaatsnaamkunde) noopte hem tot dieper onderzoek; kortom, zijne inlichtingen over het geliefde woud groeiden zoodanig dat het boek verdriedubbeld uit de herwerking te voorschijn kwam. Een bewonderenswaardig opzet voorwaar, voor een kunstenaar-in-de ziel, zich vóór de jarenlange karwei te spannen van de geduldige navorschingen in mufte perkamenten en papieren om dieper binnen te dringen in de mysterieuse geschiedenis van de frissche, eeuwig-jonge woudbetovering! Maar was daarbij zijne eerste belooning niet de poesie aan te voelen van de oude teksten, de oude kaarten?..

Het werk vangt aan met de aardrijkskundige beschrijving van het woud (Hoofdstuk I, bl. 7-171). Achtereenvolgens worden behandeld: de plaatsnamen (aan de hand vooral van oude kaarten), de verdeling in perceelen, de vijvers, de molens, de eerste huizen op den zoom van het bosch, de « meeringen » of afpalingen, de dreven en steenwegen, de slagboomen, de renbanen. Over al deze onderwerpen, en daarnaast nog over vele andere die er verband meê ouden, krijgen we overvloedige en betrouwbare inlichtingen. Een geschoold filoloog of historicus zou al die stof wel in een strenger kader gestoken hebben; vergeten we echter niet dat hier een dichter aan het woord is die, bij al de eruditie, zijn recht behoudt op een beetje fantasie, en die niet nalaten kan ons op de schoonheid der dingen te wijzen waarover hij zooveel geleerde bespiegelingen hield.

S. P. kent Zoniën door en door; misschien veronderstelt hij dat zijn lezers even vertrouwd zijn met het bosch en zijn omgeving als hijzelf: het eerste hoofdstuk is niet altijd gemakkelijk om volgen en wij missen daarbij een groote, klare kaart (die volgt wellicht in een volgende aflevering). — Schr. beperkt zijn historische beschrijving niet bij het huidige bosch; hij behandelt, zooals het ook moest, het gansche gebied dat er vroeger bij behoorde. Een groot aantal gemeenten worden alzoo in zijn onderzoek betrokken. Men mag zeggen dat hij over al de gemeenten tusschen Brussel, Tervuren, Overijssche, Waver en Halle, belangrijke inlichtingen geeft die men vergeefs elders zou zoeken. Met recht mag dit werk een « Brabantsche encyclopedie » genoemd worden. — Een mooie keus illustraties: photos van oude plannen en teekeningen, landschappen rondom en in het bosch, enz., verhoogt het genoeg dat de lezer smaakt bij 't lezen van dit knap geschreven werk. In aflev. I staat een fac-simile van een prachtige gekleurde penttekening van den fluweelen Breughel, voorstellende de vijvers van Groenendaal met de priorij; in aflev. V. een kleurafdruk van het bekend Alva-portret van Willem Key.

Wij zullen het 2^e hoofdstuk (De Geschiedenis van het woud) hier bespreken wanneer het geheel zal verschenen zijn.

Intusschen wenschen we den schrijver van harte geluk en hopen we dat hij onder onze leden vele lezers zal vinden. Hij verdient het!

J. L.

J. CUVELIER, *Les Institutions de la Ville de Louvain au Moyen-âge*, Extrait des *Mémoires* publiés par l'Académie royale de Belgique (classe des Lettres), coll. in-4°, deuxième série, tome X. — Brussel, Hayez, 1935. — 276 bl.

Deze tweede studie, door eere-archivaris-generaal Cuvelier aan de geschiedenis van de oude Brabantsche hoofdstad gewijd, is van het zelfde hooge gehalte als de vorige, die we in dit tijdschrift uitvoerig bespraken (XVIII, bl. 107). Na aldaar de vorming en de ontwikkeling van het uitwendig stedelijk midden te hebben beschreven, geeft schr. ons nu eene omstandige uiteenzetting van den inwendigen groei van de stadsgemeenschap : de geschiedenis van de Leuvensche instellingen. Achtereenvolgens wordt een hoofdstuk gewijd aan het Leuvensch recht, den meier, het schependom, den raad van gezworenen, den buitenraad en de rol van de St. Peetermannen, van het koopliedengilde en van de ambachten in het bestuur en de rechtspraak. Telkens worden oorsprong, ontwikkeling, bevoegdheid, rechtsgebied, lotgevallen en zoo meer, van die verschillende instellingen beschreven. Dit alles geschiedt met een nauwgezetheid en een critischen zin die den raschten historicus kenmerken. Merkwaardig is b.v. de wijze waarop schr., uit de concrete werkelijkheid van bepaalde gevallen, zooals die ons in schaarsche oorkonden bewaard bleven, toestanden en rechtsgebruiken afleidt, waar keuren en codificaties uit den tijd ontbreken.

Voor de Brabantsche geschiedenis is dit boek een eerste-rangs aanwinst. Maar het belang er van reikt natuurlijk veel verder : waar de stedelijke instellingen in de middeleeuwen (die niet alleen van streek tot streek, maar ook van stad tot stad verschilden) nog zoo oppervlakkig gekend zijn, krijgt een diepgaande studie als deze een buitengewone beteekenis.

J. L.

G. DES MAREZ, *Le Développement territorial de la Ville De Bruxelles au Moyen-âge*, 1er Congrès International de Géographie historique, tome III. — Brussel, Lib. Falk fils, 1935. — 90 bl., ill.

Wij vestigen de aandacht van onze lezers op deze nagelaten, niet geheel voltooide studie van wijlen G. Des Marez, stadsarchivaris van Brussel, over de territoriale ontwikkeling van Brussel in de middeleeuwen. De heeren BONENFANT en QUICKE, die de uitgave bezorgd hebben, verdienen daarvoor allen lof. Het vraagstuk van historische aardrijkskunde dat hier behandeld wordt is er een van allereerste belang : hoe groeide het kleine landbouwdorp Brussel tot een voornaam handelscentrum, tot een brandpunt van politiek en economisch leven, tot de hoofdstad van het land? De uiteenzetting van Des Marez is uiterst interessant en overtuigend : men voelt dat hij het onderwerp volkomen beheerscht. Wij gaan het boek hier niet ontleden : het feitenmateriaal is te overvloedig. Wij hopen er echter later eens uitvoeriger op terug te komen, aan de hand van ons eigen toponymisch onderzoek.

J. L.

Dr J. DUVERGER, *Brussel als kunstcentrum in de XIVe en de XVe eeuw*. Bouwstoffen tot de Nederlandsche kunstgeschiedenis III. — Antwerpen, « De Sikkel », 1935. — 106 bl. — Prijs : 50 fr.

De thesis van Dr Duverger is nieuw, toch niet verrassend voor dezen die het belang beseffen van Brussel, als politiek centrum, in de

14^e eeuw en later. Hij verdedigt ze *con amore* en hij staaft ze op een stevig, goed gedocumenteerd betoog. Zij komt hier op neer — wij citeeren uit het boek — : « Te Brussel zijn de omstandigheden voor de ontwikkeling der kunst minstens even gunstig als in de andere Nederlandsche steden. En de talrijke steengroeven scheppen mogelijkheden die alleen nog in Doornik voorkomen. De beste Brusselsche kunstenaars kunnen op één lijn worden geplaatst met de beroemdheden uit welk andere gemeente ook in dit land. Niettegenstaande het te loor gaan van zoovele bronnen, kennen wij wellicht nergens zooveel verschillende kunststukken door eersterangmeesters in dezelfde mate vertegenwoordigd.

» In de Zennestreek bloeide toen de Brabantsche architectuur, die haast gansch de Nederlanden overweldigde. Daar ontstond de Sluterstijl, die de Westersche kunst vernieuwde. Daar werden tapijten, borduursels, juweelen, harnessen... vervaardigd, die door prins en edelen uit alle landen werden gezocht... Gedurende de 14^e en de 15^e eeuw was Brussel een kunststad, die niet enkel een plaats verdiende naast Mechelen, Maastricht, Antwerpen of Haarlem, naast Gent, Doornik of Brugge, doch al die steden voorbij streefde en het belangrijkste kunstcentrum in de Nederlanden is geworden. Als geen andere stad heeft Brussel de ontwikkeling der kunst bepaald en aan West-Europa den invloed van de Nederlanden opgedrongen en er de Nederlandsche kunst doen bewonderen. » (bl. 21-22)

Het boek handelt verder over Claes Sluter en de Brusselsche beeldhouwkunst, de Brusselsche schilders uit de 14^e en de 15^e eeuw, de Brusselsche rederijkers uit de 15^e eeuw. Bij dit alles worden overvloedige, grootendeels tot dusver onbekende archief-excerpten medegedeeld. Een namenregister besluit het boek.

Mogen wij er, bij deze gelegenheid, op wijzen dat een bijna onoverzienlijke massa inlichtingen over de oude Brusselsche kunstenaars, waardoor het materiaal van Dr Duverger gemakkelijk zou te vertiendubbelen zijn, voorhanden ligt in de excerpten door J. B. Hauwaert opgemaakt uit het Brusselsch archief van de 13^e tot de 17^e eeuw, thans voor het publiek toegankelijk in het Handschriftenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek. Wij zelf hadden gelegenheid, voor andere doeleinden, daar menige bijzonderheden, filiaties, enz. uit op te schrijven over Brusselsche kunstenaars. Hauwaert vermeldt immers altijd het beroep der personen. Deze bron lijkt ons zoo belangrijk dat het ons zou verwonderen moest nog niemand zich aan de zware taak gezet hebben deze lijvige, dichtbeschreven bundels geduldig, blad voor blad, nit te pluizen. Zooniet is het een werk dat weggelegd is voor Dr Duverger, die thuis is als niemand in de Brusselsche kunstenaars-geslachten.

J. L.

J. POSSOZ, *L'Eglise St-Martin de Hal, ses transformations au cours des siècles, son mobilier, son cimetière.* — Halle, 1934. — 95 bl.

Na een korte schets van het ontstaan der parochiale kerk te Halle, behandelt schr. achtereenvolgens : het bouwen der huidige gotische kerk in de 14e en 15e eeuw, welke hij in alle bijzonderheden beschrijft; de kunstvoorwerpen waarmede ze in die eeuwen gestoffeerd werd, alsmede deze uit de 15^e eeuw; de veranderingen in den loop van de 17^e en 18^e eeuw; de herstellingswerken in de 19^e en 20^e eeuw. Dit boek leert ons beter een der heerlijkste kunstgewrochten van de streek kennen. Het staat vol treffende, soms verrassende opmerkingen, ook vele persoonlijke herinneringen die, bij 't nageslacht, zeer kostbare getuigenissen zullen blijken te zijn.

PROF. DR. J. VAN MIERLO, S. J., *Willem van Afflighem*, in Verslagen en Mededeelingen van de Kon. Vla. Academie, Augustus 1935.

Wij kunnen niet nalaten, in dit overzicht van de Brabantsche geschiedkundige werken die in de laatste maanden het licht zagen, ook de merkwaardige studie te vermelden die de geleerde kenner onzer middeleeuwsche literatuur aan *Willem van Afflighem* gewijd heeft. Uit een diepgaand onderzoek is schr. tot het besluit gekomen dat W. v. A. niet alleen, zonder eenigen twijfel, de dichter is van het *Leven van Sinte Lutgart*, maar waarschijnlijk ook van het zeer hoog staand prozawerk, het *Leven van Jesus*, dat men totnogtoe voor een Limburgsch gewrocht hield. Nu zijn dit juist twee van de voortreffelijkste literaire kunstwerken in onze middeleeuwsche letterkunde en het blijkt nu dat beide werken oorspronkelijk in het *Brabantsch* geschreven werden en later, waarschijnlijk te Sint-Truiden, afgeschreven en Limburgsch gekleurd werden. De uitzonderlijke persoonlijkheid van den dichter en zijn literaire begaafdheid worden schitterend in het licht gesteld door Dr. Van Mierlo, aan de hand van menigvuldige, gecommenteerde uittreksels. « De klank van den echten kunstenaar en dichter is onfeilbaar, zegt schr.,... Hier is iemand aan het woord; die weet wat een vers is, wat klank is, wat rythme is, wat zinsbouw is, met een woord, wat kunst is. »

Geboren omstreeks 1215-20, was hij een onechte zoon van Wouter Berthout. Hij studeerde aan de Parijsche universiteit, werd monnik te Affligem, later prior te Waver en, in 1271, abt van Sint-Truiden. Hij overleed in 1297.

Met Hadewych en Ruusbroec een schitterende parel aan Brabant's literaire kroon !
J. L.

EG. I. STRUBBE, *La Coutume d'Uccle de 1547*, publiée avec une introduction par — Extrait du Bulletin de la Commission Royale des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique, XV (1935), fasc. 1, — 44 bl.

Uitgave van een tot dusver onbekend gebleven tekst van de Ukkel-sche Costuymen, bewaard in een hs. van het Rijksarchief te Brussel, nl. de redactie van 1547 die ten grondslag ligt aan de bekende revisie van 1570.

F. DE RIDDER, *Mechelen 's Groot Begijnhof binnen de stad*, Overdruk uit de Handelingen van den Mechelschen Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst, XL (1935), — 33 bl.

Het oud begijnhof van Mechelen, buiten de stad, ging ten onder in de beroerten van de 16^e eeuw. Na de troebelen werd een nieuw begijnhof ingericht binnen de stad : hoe dit gebeurde wordt ons, aan de hand van archiefstukken, uiteengezet in deze boeiende verhandeling.

Dr. Fl. Prims, *Het historisch element in de Heimatkunde*, Overdruk uit « Vlaamsch opvoedkundig tijdschrift », Okt. 1935, — 16 bl.

Wij kunnen de lezing van deze brochure niet genoeg aanbevelen aan allen die begaan zijn met de studie van eigen dorp of streek. Wij kunnen bijna woord voor woord beamen al wat schr., uit zijn rijke ondervinding, hier mededeelt « De studie van het historisch element in de heimatkunde... (is) niet de opstapeling van historisch details, maar het aanvoelen van den organischen historischen samenhang, die van de heimat gemaakt heeft wat ze nu is... Een bijeen-

scharrelen van namen, jaren en feitjes is nog niet historie-schrijven; daarbij moet komen : het uitlezen van hetgeen beteekenis heeft gehad voor den ontwikkelingsgang van een mensch of van een menschelijke gemeenschap... Bij het samenstellen van deze historische synthese zal het blijken dat vele bijzonderheden, zonder persoonsnaam en zonder jaardatum, vaak gewichtiger zijn voor het begrijpen der heimat dan het gedagteekend document of de stamboom van het feodale huis. » Alles zou te citeeren zijn uit dit gulden boekje !

Schr. wijst terecht op het belang van de keurboeken en costuymen, de ordinanties op wegenis en waterloopen, den hoeve-aanleg, de akker-verdeeling, de plaatsnamen. Meer in 't bijzonder vraagt schr. de aandacht voor de geschiedenis van het ontstaan der dorpen, van de akkerbebouwing en het bewoningstelsel. J. L.

Diestersche Kunstkring, Jaarboek 1935.

Bevat o. a. de volgende bijdragen : O. VAN AUDENHAEGE, *Het Huis d'Arschof Schoonhoven*. — JOS PHILIPPEN, *De Geschriften van Sint Jan Berchmans* (reeds besproken in dit tijdschrift). — POLYD. DANIELS, *Drie Diestersche Zeldzaamheden* (over drie zeldzame boekjes van Diestersche schrijvers, nl. : een « unicum » van Cleynaerts, « de modo docendi pueros analphabeticos » (1550), de « Corte verclaringe oft meditatie » van Govaert Stryroy (1562) en « den Spiegel des menschen leven » van Jan Sweerts (1602)). — L.D.K. *Over Nikolaas Cleynaers* (verslag over vruchteloze pogingen aangewend tot het ontdekken van het graf van den geleerden Diestenaar te Granada, in Spanje). — RICH. VAN WEDDINGEN, *De Diestersche Misericordiën* (beschrijving met proeve van verklaring van de reeks kleine beeldhouwwerkjes in de zitbanken van het koor-gestoelte der St Sulpitiuskerk). — Adv. J. VERTESEN, *Het Stadsbestuur van Diest in vroeger eeuwen*. — G. VAN NEROM, *Twee typen uit het Diestersch Schoenmakersgilde*. — EM. CALLENT, *Tielebuys*. — CONSTANT H. PEETERS, *Verbasteringen in onze Volkstaal*. — Verder : verslagen, ledenlijst, enz.

Toerisme, Halfmaandelijksch orgaan van den Vl. T. B.

Het eerste nummer van den nieuwen jaargang brengt ons een waardevolle, prettig geschreven bijdrage over *Huizingen-bij-Halle*, door onzen medewerker CONSTANT THEYS, mooi verlicht met fijne teekeningen van LEO THEYS. Uit alle oogpunten een model-bijdrage !

Gedenkschriften van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Halle, X (1934-35). — 282 bl.

Dit boekdeel bevat de *Hallensia III*, van M. J. VAN DEN WEGHE en de studie van J. POSSOZ over de St-Martinuskerk van Halle, reeds afzonderlijk besproken. Verder eene bijdrage van Fr. MARTENS, *Vente des Biens Nationaux, sous la République française, à Hal et aux environs* (gaat over den verkoop van goederen van de kerk van Halle, deze van de broederschappen of gilden van St Joris, St Christoffel, St. Sebastiaan, O. L. Vrouw, deze van de beneficiën van St Jozef, O. L. Vrouw, St Jan, deze van de grijze zusters en van St Elooi, van de Jezuïeten, de Recollecten; — interessant o. a. voor de plaatsnamen). Ten slotte komt het jaarverslag van secretaris Fr. Sablon.

Annales de la S. R. d'Achéologie de Bruxelles, XXXIX (1935). — 204 bl.

Voor de kunstgeschiedenis in Brabant beteekent deze bundel een zeer belangrijke aanwinst. Wij krijgen hier de honderden excerpten en nota's door wijlen ons medelid, den betreurden eere-archivaris van de Brusselsche Godshuizen, EUG. FRANKIGNOULLE, verzameld uit het

archief dat aan zijne zorgen was toevertrouwd, alsmede uit het archief van Diest dat door hem geklasseerd werd. Deze aantekeningen werden uitgegeven door de zorgen van zijn opvolger P. BONENFANT, die ook zorgde voor een gepaste inleiding, met een warme hulde aan den nederigen, uiterst sympathieken verzamelaar van zoovele nuttige bouwstoffen.

De eerste serie excerpten betreft het uitvoeren van werken met artistiek karakter en den aan- en verkoop van kunstvoorwerpen, meestal posten uit rekeningen, gaande van de 15^e tot de 18^e eeuw, uit het archief van het Brusselsch begijnhof en de godshuizen der stad, — uit het diestersch archief: St Sulpitiuskerk, stadhuis, beiaard; er zijn ook nota's betreffend Anderlecht, Etterbeek, Evere (kerk), Gooik (Woestijncapel en Molenbeek). — In het tweede gedeelte vinden we nota's over enkele kunstenaars getrokken uit hetzelfde archief (o.a. over de Coxcy's), alsmede uit het archief van Zichem en Kaggevinne. — Goede registers maken dit boek tot een zeer bruikbaar hulpmiddel. — **Het is treffend hoe al die oude Brusselsche excerpten, maar volstrekt alle, in onze oude Nederlandsche taal gesteld zijn. Brussel was eenmaal de meest Vlaamsche onder alle belangrijke steden van ons land!**

Bulletin de la S. R. d'Archéologie de Bruxelles. Afleveringen 1-5 (Januari-Augustus 1935).

Voor de Brabantsche geschiedenis noteeren wij hier de volgende bijdragen: L. VERNIERS, *Les impasses bruxelloises*. — PLAC. LÉFÈVRE, *Les tapisseries bruxelloises commandées en 1564 par l'abbaye d'Averbode*. — HENRI MICHEL, *L'art des instruments de mathématiques en Belgique au 16e siècle* (o.a. over het werk der Arsenius' en van Habermel, te Leuven, in de 16e eeuw). — Graaf J. DE BORCHGRAVE D'ALTENA, *Les sculptures à l'Exposition d'Art ancien* (met talrijke afbeeldingen). — OCTAVE LE MAIRE, *Vers l'identification d'un Portrait exécuté par Roger van der Weyden* (het portret van den schenker op de Pietà van het Prado te Madrid, een lid der familie Broers). — Abbé THIBAUT DE MAISIÈRES, *L'Ancienne église Saint-Jean-au-Marais à Bruxelles* (over de oude, afgebroken St Janskerk, met talrijke illustraties). — Burggraaf CH. TERLINDEN, *La Formation et le Développement de la Ville de Louvain* (aan de hand van het door ons reeds besproken boek van J. Cuvelier). — SIMONE ANCIAUX, *Jean Faulte, architecte de Charles de Lorraine* (die het paleis van Brussel bouwde). — P. BONENFANT, *A propos de trois chapiteaux de l'Hôtel de Ville* (kapiteelen die de herinnering bewaren aan de huizen die er vroeger stonden, nl. de « Scupstoel », de « Papenkeldere » en de « Moor »). — Graaf J. DE BORCHGRAVE D'ALTENA, *Le mobilier et les écoinçons de l'église du sablon à Bruxelles* (overvloedig geïllustreerd).

Toponymische kaart van Beersel.

De Studie over de plaatsnamen van Beersel, in dit tijdschrift verschenen (vorigen jaargang), is thans afzonderlijk uitgegeven in de reeks *Toponymica* van de Top. Vereeniging te Leuven, als deel V van de *Brabantsche Plaatsnamen* van Dr JAN LINDEMANS. Daarbij is een groote kaart gevoegd van de gemeente Beersel waarop de plaatsnamen aangeduid staan. — Een aantal exemplaren van deze kaart werden beschikbaar gesteld voor onze leden. Zij zullen *kosteloos* toegezonden worden aan al de leden die er wel zullen willen om vragen, liefst door middel van een zichtkaart van hun dorp, bij Dr Lindemans, Landgoed Ossegem, Laken.

Mededeelingen

Erasmusdagen te Anderlecht. — Op 12 Juli 1936, wordt de 400^e verjaring van het overlijden van Erasmus herdacht. Deze herdenking zal in de intellectueele middens der gansche beschaafde wereld met luister gevierd worden. De Stad Rotterdam, waar Erasmus het licht zag, richt op 10 en 11 Juli e. k. groote feesten in, te dezer gelegenheid.

In België, behoort het initiatief van deze feesten aan de gemeente Anderlecht. Inderdaad, het bestuur van deze gemeente heeft het eerbiedwaardig huis « De Zwaene » waar Erasmus zoo graag vertoefde, van de vernieling gered. Dit huis is nu in een mooi museum herschapen, aan Erasmus gewijd.

Eenparig heeft de gemeenteraad de schikkingen van de herdenkingsfeesten vastgesteld, welke op 14 en 15 Juli zullen doorgaan. Buiten de andere feesten, die in de gemeente Anderlecht zullen plaats hebben, heeft het gemeentebestuur nu reeds, in overleg met « De Vrienden van het Museum » de groote trekken van het artistiek program der feesten over Erasmus, het humanisme en de wedergeboorte geschetst.

Onafhankelijk van de receptie der Belgische en vreemde deelnemers door het gemeentebestuur, buiten het banket en een uitstapje op de « schreden van Erasmus », voorziet men een studiedag, waarop specialisten het woord zullen voeren over Erasmus en zijn tijd, insgelijks een plechtige zitting met o.m. een voorstelling, in folkloristische kleedij, van een keuze « Samenspraken » van Erasmus en de lezing van gedichten aan den Meester gewijd. Waarschijnlijk zal eene muzikale uitvoering de verheerlijking van den grooten schrijver van « De Lof der Zotheid » bekronen.

Een beschermingscomité der « Erasmusdagen te Anderlecht » is tot stand gebracht. Voor alle inlichtingen, wende men zich tot den Conservator van het Erasmushuis te Anderlecht.

Voor de herstelling van de kapel van Amelgem. — Het schilderachtig plaatsje Amelgem, gelegen aan den zoom eener prachtige dreef, welke van Meisse naar Brussegem leid, is U voorzeker bekend (Zie in dit tijdschrift, X (1927), 129-140). Daar verheft zich sedert den tijd der kruistochten, eene kapel de Moeder van God toegewijd. De huidige kapel, in barokstijl opgetrokken, dagteekent van 1637.

Met de Fransche Revolutie werden alle godsdienstige plechtigheden aldaar opgeheven en sedertdien geraakt zij geheel verwaarloosd en weldra veranderde de vroegere zoo heerlijke bidplaats in een puinhoop.

Tot eenieders onsteltenis werd zij voor bergplaats van landbouwalaam in gebruik gesteld.

Ten einde de kapel te bewaren voor verderen verval en terug aan eenieders bewondering te schenken, kwam het Amelgem-komiteit tot stand. (Het bestuur van onzen kring alsmede V.T.B., zijn hierin vertegenwoordigd).

De eerste herstellingswerken werden door toedoen van dit komiteit verricht. Te dien einde verzamelt het bij al de kunstminnaars de noodige fondsen om de volledige herstelling van de kapel te verzekeren.

Stortingen op postcheckrekening : M. Maurice Deflandre, nr. 213034, te St-Pieters-Jette, met melding « Voor de kapel van Amelgem ».

Emiel Vliebergh-prijskamp. — Periode 1934-1936.

In zijn vergadering van 16 Juni 1925, stichtte het Hoofdbestuur van het Davidsfonds, tot nagedachtenis van zijn vroegeren voorzitter, een driejaarlijkschen Em. Vliebergh-prijskamp. De vierde periode van dien prijskamp loopt over de jaren 1934-1936.

1. Naar aanleiding van den huidigen strijd rond Brussel Vlaamsch, werd beslist voor deze periode een wetenschappelijke studie te vragen over :

- a) den taaltoestand te Brussel tot in de 19e eeuw, zooals die blijkt uit officieele stukken;
- b) de aangewende verfranschingsmethode;
- c) de overblijfselen die het Vlaamsch karakter van Brussel thans nog bewijzen.

2. Aan het bekroonde werk zal een prijs van 5.000 fr. worden toegekend. Het Davidsfonds behoudt zich het recht voor het uit te geven mits honoreering op de gewone basis.

3. De mededingende werken worden tegen uiterlijk 1 Oktober 1938 ingewacht bij het Hoofdsekretariaat van het Davidsfonds, Blijde-inkomststraat, 77, Leuven.

4. Ze moeten getypt zijn met de machine, met telkens een regel wit na een regel schrift.

5. De inzendingen mogen geen naam van schrijver (of schrijvers) dragen, maar een kenspreuk die herhaald wordt op een gesloten omslag, waarin zich naam en adres van den schrijver (of schrijvers) bevinden. Ingeval van samenwerking gelieve men aan te duiden met wie van de medewerkers gebeurlijke briefwisseling is te voeren.

6. De uitslag van den prijskamp zal worden meegedeeld in de katholieke Vlaamsche bladen.

7. Tegen de beslissing van de jury bestaat geen beroep.

8. Schrijvers van niet bekroond werk kunnen hun handschrift op hoogergezegd hoofdsekretariaat afhalen binnen de maand na de bekendmaking van den uitslag van den prijskamp; het zal binnen dien tijd teruggezonden worden mits zegels voor de verzending bij hun aanvraag te voegen; bij voorkeur aan te teekenen. Na dien tijd worden de handschriften vernietigd.

Bijvoegsel bij "Eigen Schoon en De Brabander" XIX jg. n° 1 - 1936.

Cliché I : Oud vlaggetje der Allerheiligenkapel

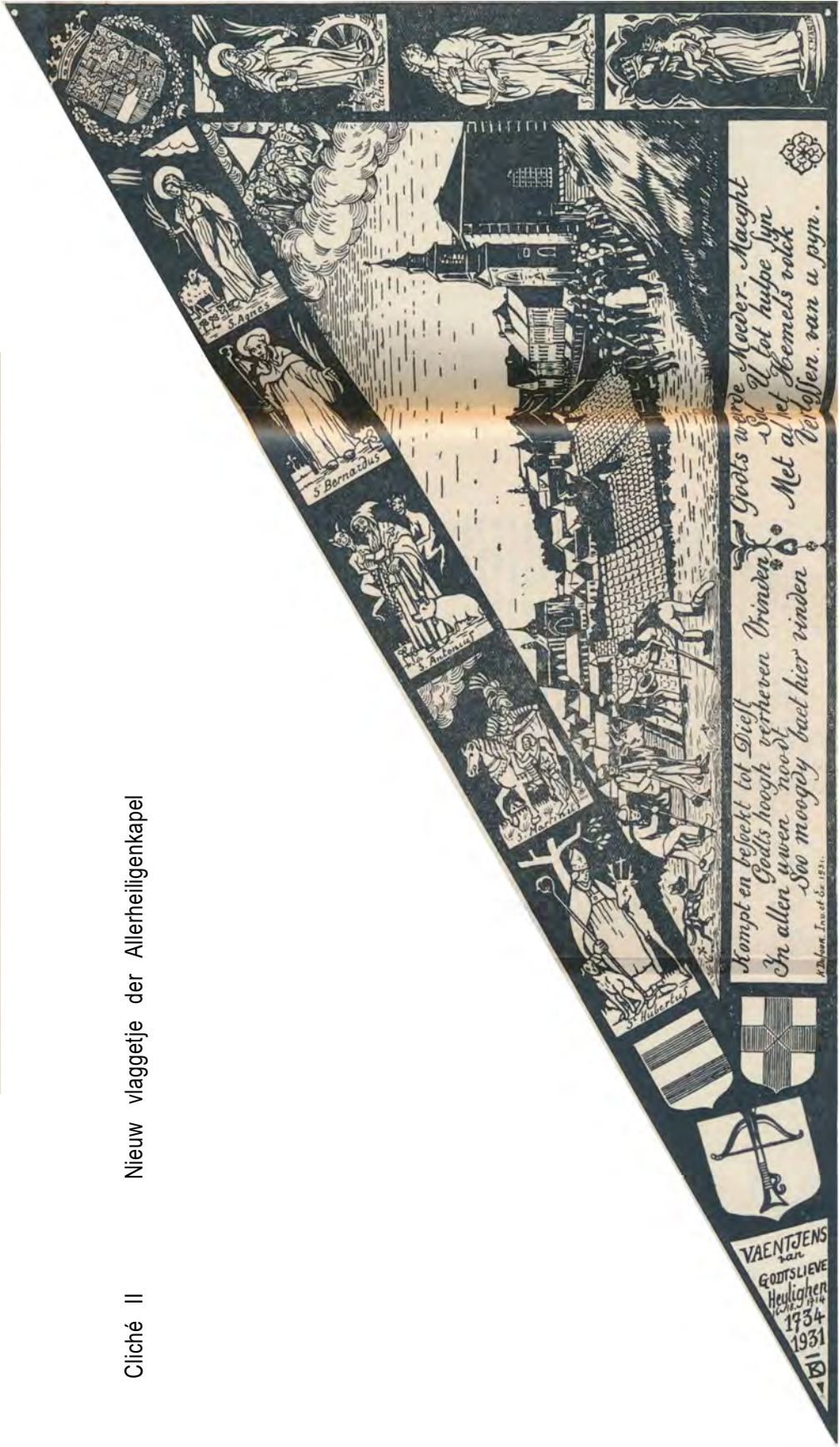
Kompt en befoecht tot Dieft Gods hoec verheven vrenden in alen uwen noot so mooghdij haet hier vinden
 Gods weerde Moeder Maeght sal u tot hulpe sijn met al het hemels volck verlossen van u pijn.
 1734 Vaentjens
 Van alle godts lieve Heylighen.

Bijvoegsel bij "Eigen Schoon en De Brabander" XIX jg. n° 1 - 1936.

Cliché II

Nieuw vlaggetje der Allerheiligenkapel

Inhoud van deze aflevering :

Na Vijf-en-twintig jaar.

J. VAN REUSEL, Genta, abdis van Florival.

STAN JENA, Grafsteenen te Loonbeek.

ARNOUD VAN BEVER, De geschiedkundige aantekeningen van
Pastoor van Zinnick over Brussegem.

Dr EMIEL VAN DER LINDEN, Iets over Ukkel tijdens de Reformatie.

LUCIAAN DE WEERDT, Een Poppenspeler in 't gedrang in 1796.

Jos PHILIPPEN, De Bedevaartvaantjes van Diest.

Uit oude Papieren en Perkamenten.

Uit de Prondelschuif.

Boekennieuws.

Mededeelingen.

Eigen Schoon & De Brabander.

Prijs van het jaarabonnement		25 fr.
Jaargang XVIII (1935)		25 fr.
» XVII (1934)		25 fr.
» XVI (1933-34)		30 fr.
» XV (1932-33)		30 fr.
» XIV (1931-32)		30 fr.
» XII (1929-30)		35 fr.
» IX (1926-27)		35 fr.
Oude jaargangen van « Eigen Schoon »		
Jaargang IV (1914 jan.-Aug., compleet)		8 fr.
» III (1913, nrs 2 tot 12)		11 fr.
» II (1912, nrs 2 tot 12)		11 fr.
Bedrag (+ verzendingskosten) storten op postch. n ^o . 2801.36 van Dr. Henri DE VIS, Laken.		
De overige jaargangen zijn niet meer in den handel.		

Boekhandeldienst

(Te bevragen bij de Wed. M. Sacré-De Buyst, Merchtem.)

POSTCHECK N° 87178.

Dr. Jan Lindemans & † Maurits Sacré : Oude Brabantsche

Geslachten. Pipenpoy.			5,00
Id. van Overstraeten.	5,00	Id. Wambacq.	5,00
Id. Goossens.	5,00	Id. van Ginderachter.	5,00
Id. Covens.	5,00	Id. de Riddere.	5,00
